

Lidé bez domova a lidská důstojnost

Bc. Jan Navrátil

Diplomová práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jan Navrátil**
Osobní číslo: **H140304**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Lidé bez domova a lidská důstojnost**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti bezdomovectví, problematiky lidské důstojnosti a sociálně vyloučených lidí.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovorů s lidmi bez domova.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Borg, Stefan. Homeless men: a clinical and social study with special reference to alcohol abuse. Copenhagen: Munksgaard, 1978.

Marek, Jakub, Aleš Strnad a Lucie Hotovcová. Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.

Pico Della Mirandola, Giovanni. O důstojnosti člověka: De dignitate hominis. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-164-1.

Průdková, Táňa a Přemysl Novotný. Bezdomovectví. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.

Respektování lidské důstojnosti: příručka pro odbornou výuku, výchovu a výcvik studentů lékařských, zdravotnických a zdravotně-sociálních oborů. Praha: Cesta domů, c2004. ISBN 80-239-4334-0.

Sokol, Jan. Etika a život: pokus o praktickou filosofii. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-063-3.

Vágnerová, Marie, Ladislav Csémy a Jakub Marek. Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2209-5.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

1. prosince 2015

Termín odevzdání diplomové práce:

15. dubna 2016

Ve Zlíně dne 1. prosince 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

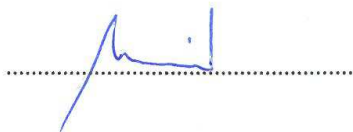
Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 4.4.2016

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídá k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce je zaměřena na téma „Lidé bez domova a lidská důstojnost“ a popisuje a analyzuje fenomén bezdomovectví v ČR. Cílem práce je zjistit, jak vnímají lidé bez domova lidskou důstojnost a sebe sama a jak jsou vnímáni ze strany většinové populace. Výzkum byl prováděn formou strukturovaných rozhovorů s lidmi bez domova a s respondenty z řad většinové populace a data byla následně analyzována metodou otevřeného kódování. Provedeným výzkumem bylo zjištěno, že lidé bez domova vnímají sebe sama jako lidské bytosti s důstojností, které se se svojí situací snaží vyrovnat, stejně tak je vnímá i většinová populace. V práci byly využity všechny dostupné prostředky (rešerše literatury, rozhovory a analýza získaných dat).

Klíčová slova: bezdomovec, bezdomovectví, sociální exkluze, chudoba, lidská důstojnost, pomoc, sociální služby.

ABSTRACT

This thesis is focused on "Homeless people and human dignity" and describes and analyzes the phenomenon of homelessness in the Czech republic. The aim of thesis is to find out how the homeless perceive their human dignity and themselves, and how they are perceived by the majority population. The research was conducted through semi-structured interviews with homeless people and respondents from the majority population and the data were analyzed using open coding. Research it was found, that homeless people perceive themselves as human beings with dignity, which they are struggling to cope with their situation, just as they are perceived by the majority population. In this thesis were used all available resources (literature research, interviews and analysis of the data).

Keywords: homeless, homelessness, social exclusion, poverty, human dignity, help, social services.

Na tomto místě bych chtěl velice poděkovat panu doc. PhDr. Mgr. Jaroslavu Balvínovi, CSc., vedoucímu mé diplomové práce, za užitečnou pomoc, odborné vedení, ochotu pomoci a cenné připomínky při zpracování práce.

Dále velmi děkuji svojí přítelkyni Ing. Kateřině Jordánkové za podporu a trpělivost během studia a zpracování této práce.

Rovněž chci poděkovat terénnímu sociálnímu pracovníku panu Karlu Dvořákovi za pomoc při realizaci rozhovorů, a také všem respondentům z řad osob bez domova a většinové populace.

„Na malých věcech závisí často osud velkých událostí.“

(Titus Livius)

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM A ZÁKLADNÍM POJMŮM	13
1.1 O VZTAHU ZKOUMÁNÍ TÉMATU V DOMÁCÍ A ZAHRANIČNÍ LITERATUŘE.....	13
1.2 VZTAH TÉMATU K SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE	18
1.3 K ZÁKLADNÍM POJMŮM, POUŽÍVANÝM V DP	19
2 ROZBOR TÉMATU BEZDOMOVECTVÍ A LIDSKÁ DŮSTOJNOST	25
2.1 PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ, TYPOLOGIE BEZDOMOVECTVÍ.....	25
2.2 LEGISLATIVNÍ ROZMĚR, SOUČASNÁ SITUACE V ČESKÉ REPUBLICE	29
2.3 KRIMINALITA BEZDOMOVců A KRIMINALITA NA BEZDOMOVcÍCH PÁCHANÁ.....	31
2.4 LIDSKÁ DŮSTOJNOST VE VZTAHU K LIDEM BEZ DOMOVA.....	33
3 FORMY POMOCI LIDEM BEZ DOMOVA	35
3.1 POMOC LIDEM BEZ DOMOVA	35
3.2 DRUHY SOCIÁLNÍ PRÁCE S BEZDOMOVCI	37
3.3 NEVLÁDNÍ A NEZISKOVÉ ORGANIZACE POMÁHAJÍCÍ BEZDOMOVcŮM	41
3.4 ARMÁDA SPÁSY JAKO JEDNA Z FOREM POMOCI BEZDOMOVcŮM.....	46
II PRAKTICKÁ ČÁST	49
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	50
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	51
4.2 CÍLE VÝZKUMU	51
4.3 METODY SBĚRU DAT	51
4.4 METODY ZPRACOVÁNÍ DAT	52
4.5 METODY SBĚRU DAT	53
4.6 VÝZKUMNÝ SOUBOR	55
4.7 ETIKA VÝZKUMU	56
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU	58
5.1 KATEGORIE LIDÉ BEZ DOMOV	58
5.2 KATEGORIE VĚTŠINOVÁ POPULACE	68
5.3 SHRNUTÍ VÝSLEDKU VÝZKUMU	74
6 DISKUZE VÝSLEDKŮ	78
ZÁVĚR	79
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	81
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	84
SEZNAM PŘÍLOH	85

ÚVOD

Fenomén bezdomovectví a lidí bez domova není problémem současnosti, ale objevuje se v lidské historii již od samého počátku dějin. Již v prvobytně pospolné společnosti byli členové rodů nebo klanů za prohřešky proti pravidlům z těchto skupin za trest vyháněni a stávali se z nich lidé bez domova. Ve starověku se jednalo o bezzemky, kteří přišli o svůj domov vinou neschopnosti platit daně nebo dluhy, případně osvobození otroci, kteří však většinou nikdy svůj domov, kromě domu svých pánů, neměli. Jediná pomoc těmto chudým spočívala v občasném poskytnutí stravy nebo ošacení ze strany obce nebo bohatých dobrodinců. Stejně tak ve středověku se jednalo o velmi chudé jedince, jejichž jedinou obživou bylo žebrání, nebo občasná nádenická práce. Chudým a potřebným pomáhala většinou církev, vznikali první domovy pro chudé, tzv. chudobince, někdy lidé bez přístřeší našli azyl v kláštorech. V novověku, zejména díky průmyslové revoluci a zrušení nevolnictví, došlo k obrovskému nárůstu počtu lidí bez domova, zejména kvůli stěhování lidí z venkova do měst za obživou v továrnách, kde však všichni příchozí práci nenalezli, stejně tak si nedokázali zajistit bydlení. Vznikaly první chudinské čtvrti, kde lidé živořili na ulicích a ve veřejném prostoru. Zároveň však docházelo ke vzniku a rozmachu mnoha sdružení a skupin lidí, které lidem bez přístřeší a dalším ubohým pomáhala. Byla založena na křesťanských základech, jako např. Armáda spásy, dále vznikaly různé církevní charity, ať již katolické, nebo protestantské. Ve dvacátém století, zejména po druhé světové válce, dochází k postupnému vzniku sociálních systémů vytvářených jednotlivými státy, jež se snažily lidem bez domova, chudým, nebo sociálně slabým jedincům pomáhat, a které v méně či více pozměněné podobě existují i v současnosti. I přes současnou kritiku poměrů byl sociální systém v bývalé Československé socialistické republice na velmi dobré úrovni, i když se i v rámci něj vyskytovali lidé bez domova, nejednalo se však o bezdomovce v tom smyslu, jak je vnímáme my, ale o různé dělníky, montéry a další, bydlící v různých podnikových ubytovnách, mladé lidi, opouštějící dětské domovy nebo výchovné ústavy, dále různé psychicky nemocné jedince a v neposlední řadě odpůrce establishmentu, kteří svoje bezdomovectví brali jako formu protestu proti systému a vládnoucí ideologii. V novodobé historii České republiky představuje bezdomovectví velký sociální problém. Během posledního sčítání občanů, které bylo provedeno Českým statistickým úřadem ve spolupráci se Sdružením azylových domů v ČR a Asociací poskytovatelů sociálních služeb České republiky v roce 2011, bylo napočítáno 11496 lidí bez domova. Skutečný počet lidí bez domova je však mnohem vyšší, protože uvedené číslo představuje pouze ty jedince, kteří využívají služeb sociálních zařízení, jsou ochotni s pracovníky těchto zařízení komunikovat a nabízenou pomoc přijmout. Podle dat shromážděných během sčítání občanů, se pak v případě typického bezdomovce jedná o svobodného vyučeného mu-

že ve věku mezi 45 a 49 lety, který nehovoří o své víře. Spousta (nejen) mladých lidí bez domova se do sčítání vůbec nezapojila, a tudíž o nich nejsou k dispozici žádné relevantní informace. Počet lidí bez domova neustále pomalu narůstá v souvislosti s ekonomickou situací společnosti, zejména s opakujícími se krizemi a recesemi v ekonomice, narůstající nezaměstnaností, ale i kvůli zadlužení se a spadnutí do dluhové spirály z důvodu finanční negramotnosti jedinců, kvůli kterému pak někteří lidé mohou skončit na ulici.

Téma práce bylo vybráno z důvodu jeho aktuálnosti, neboť bezdomovectví je závažné téma nejen pro politiku, legislativu, pracovníky sociálních služeb, veřejné správy, rodinných příslušníků lidí bez domova a dalších a dotýká se velkého okruhu lidí. Cílem práce je nejen popsat a vysvětlit pojmy, týkající se tématu, sociální, charitativní a další služby a jednotlivce lidem bez domova pomáhající, ale zejména přiblížit a představit bezdomovce jako lidské bytosti, které mají svoji důstojnost a které potřebují pomoc, i když si o ni sami nedokáží říct nebo ji odmítají, nikoli jako někoho, koho je lepší obejít a nevěnovat mu pozornost, natož pak nějakou pomoc nebo podporu.

Teoretická část této práce je zaměřena na vysvětlení pojmu bezdomovectví, lidí bez domova a pojmů s těmito tématy spojenými a dále pojmu lidská důstojnost. Tato část je rozdělena do tří stěžejních kapitol. První kapitola této práce je zaměřena nastav zkoumání tématu lidí bez domova a lidské důstojnosti v české a zahraniční literatuře, vztah těchto témat a sociální pedagogiky a jsou vysvětleny základní pojmy, které jsou v práci užity. Druhá kapitola práce se věnuje rozboru tématu bezdomovectví a lidské důstojnosti, zejména na příčiny a typologii bezdomovectví, legislativní rozměr bezdomovectví v České republice a jeho současný stav. Popisuje kriminalitu lidí bez domova ale i kriminalitu, která je na bezdomovcích páchána a vztah lidské důstojnosti k lidem bez domova. Třetí kapitola teoretické části práce popisuje pomoc lidem bez domova, sociální služby, organizace a společnosti, které jsou zaměřeny na pomoc bezdomovcům a zvláštní prostor je věnován Armádě spásy jako jedné z forem pomoci lidem bez domova, neboť se jedná o největší a celosvětově působící organizaci na pomoc lidem bez domova.

Praktická část práce obsahuje kvalitativní výzkum formou strukturovaného rozhovoru, který bude veden s lidmi bez domova a respondenty z řad většinové populace. Výzkumné šetření bude probíhat na teritoriu města Brna mezi lidmi bez domova a příslušníky většinové populace. Cílem výzkumu bude zjistit nejen důvody a příčiny, které vedly ke ztrátě domova těchto jedinců, životní příběh, jejich současnou situaci a vyhlídky do budoucna, ale bude v něm rovněž zkoumán názor na důstojnost člověka, žijícího na ulici a názor na svoji vlastní důstojnost jakožto člověka žijícího na ulici a bez domova, stejně tak pohled příslušníků tzv. většinové populace na lidi bez domova.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM A ZÁKLADNÍM POJMŮM

V první kapitole této práce je prezentována literatura, týkající se tématu bezdomovectví, lidí bez domova a lidské důstojnosti. Vzhledem ke skutečnosti, že se česká odborná literatura o fenoménu bezdomovectví začala objevovat až po roce 1989, je česká literatura doplněna i literaturou cizojazyčnou. Druhá část této kapitoly rozebírá vztah tématu bezdomovectví k sociální pedagogice a třetí část vysvětluje základní pojmy, které jsou v této práci užity.

1.1. O vztahu zkoumání tématu v domácí a zahraniční literatuře

Bezdomovci, bezdomovectví a další jevy s touto tematikou spojené, se objevují v povědomí občanů České republiky po tzv. Sametové revoluci v roce 1989, ve světě se však tomuto fenoménu věnují různé organizace, skupiny, lékařská zařízení atd. již dlouhou dobu. Například ve Švédském království se této problematice věnoval již v roce 1969 **Stefan Borg**, který pod záštitou Karolinska Institute Department of Psychiatry při St. Göranově nemocnici ve Stockholmu, zkoumal v rámci své knihy *Homeless Men: A Clinical and Social Study with Special Reference to Alcohol Abuse*, závislost lidí bez domova ve Stockholmu na alkoholu a jejich zdraví. Výzkum prováděl v letech 1969 a 1970 pod vedením profesora Carl-Henry Alströma na bezdomovcích mužského pohlaví, kteří navštěvovali Úřad pro muže bez domova ve Stockholmu. Z těchto pak vybral náhodně 158 subjektů, u nichž následně zkoumal vliv alkoholu na jejich život, zdraví, dále zda se alkohol podílel na příčinně skutečnosti, že jsou bez domova a dalšími aspekty. Svým výzkumem zjistil, že pouze 5 procent zkoumaných subjektů nebylo závislých na alkoholu, a ze zbylých 95 procent byla polovina, která požívala denaturovaný líh. Se zneužíváním alkoholu pak souvisí i psychické problémy zkoumaných subjektů, jako např. mentální retardace, organická poškození mozku, schizofrenie, zneužívání jiných návykových látek apod., stejně jako vysoká úmrtnost v této skupině občanů. Další skutečnost, která z výzkumu vyplynula, byla ta, že osmdesát procent subjektů mělo záznam v národním rejstříku trestů a recidiva páčání trestných činů byla velmi vysoká (Borg, 1978).

Tématem duševního zdraví lidí bez domova se ve Spojených státech amerických zabýval mimo jiné i **Thomas L. Kuhlman** ve své knize *Psychology on the streets: Mental Health Practice with Homeless Persons*, ve které zúročil své sedmileté zkušenosti jako psychologický pracovník s lidmi bez domova v Madisonu ve státě Wisconsin a na území města TwinCities v Minnesotě, USA. Během svého působení mezi lidmi bez domova s nimi absolvoval více jak tři tisíce kontaktů během cca dvou tisíc hodin, při kterých navštěvoval různá komunitní centra, protidrogová centra (drop-in centra) a další místa, kde se vyskytují bezdomovci. Svoji knihu dle svých zkušeností pak napsal jako doplněk k literatuře, která se zabývá lidmi bez domova v USA, přičemž ji pojal jako

příručku pro studenty a vědecké pracovníky v oboru sociálních studií, kteří se zajímají o povahové vlastnosti a osobnost člověka. Jak již sám název napovídá, kniha obsahuje i návody a praktiky, jak jednat s lidmi bez domova, zejména pro pracovníky pomáhajícím lidem bez domova, streetworkery, psychology a dalším, kteří se zabývají službami pro bezdomovce. Kniha obsahuje šedesát krátkých příběhů, zahrnujících interakci pracovníků pomáhající bezdomovcům a lidem bez domova, které by měly sloužit jako návod, postup při jednání s bezdomovci s vědomím možných stresů, které jim mohou pracovníci působit a které mohou mít vliv na duševní zdraví, stejně jako seznámení se s jedinečnými reakcemi, které u bezdomovců toto jednání vyvolává (Kuhlman, 1994).

Ve Velké Británii se tématu bezdomovectví věnovala ve své knize **Suzanne Fitzpatrick, Peter Kemp a Susanne Klinker**, kteří společně sepsali a v roce 2000 vydali knihu *Single Homelessness, an overview of research in Britain*. Publikace je v podstatě recenzí výzkumů, které byly ve Velké Británii věnovány právě tématu bezdomovectví. Cílem publikace bylo v první řadě shrnout dosavadní znalosti o výzkumech problematiky bezdomovectví ve Velké Británii, což bylo dle autorů důležité ze tří důvodů. První důvod bylo co nejvíce rozšířit znalosti o tom, které postupy jsou neúčinné a které naopak účinné při uspokojování potřeb lidí bez domova, dalším důvodem bylo minimalizovat duplikaci výzkumů fenoménu bezdomovectví a naopak zaměřit budoucí výzkumy právě do oblastí, kterým nebyla při předchozích výzkumech věnována patřičná pozornost a posledním důvodem pak celkové zvýšení kvality výzkumů tohoto fenoménu. Publikace je rozdělena do devíti kapitol, které se zabývají historií bezdomovectví ve Velké Británii, definují a rozebírají podstatu bezdomovectví a jeho definice, tzv. „single“ bezdomovectví, tedy bezdomovectví jednotlivců a jeho příčiny, dále rozebírá faktory, přispívající k bezdomovectví, jako jsou různé rizikové faktory a spouštěcí mechanismy, zabývá se širšími aspekty života bezdomovců, kam patří jejich zdraví, rodiny, zaměstnanost, přátelé, jejich vztah k trestné činnosti, vzdělání, vztah k žebření a dalšími, předposlední kapitola se zabývá sociálními službami pro bezdomovce a uspokojování jejich potřeb, spojených s ubytováním a poslední kapitola shrnuje trendy ve výzkumech bezdomovectví, kvalitu výzkumů, obsahuje doporučení a závěry, ke kterým autoři publikace došli (Fitzpatrick, Kemp, Klinker, 2000).

V České republice se tématu bezdomovectví věnují nejen sociologové, psychologové ale i sociální pedagogové. Slovenská sociální pedagožka **Zlatica Bakošová**, působící také v České republice, ve své knize *Sociálna pedagogika jako životná pomoc* z roku 2008 v šesté kapitole, nazvané Možnosti sociálnej pedagogiky při riešení niektorých sociálnych a sociálnopatologických problémov věnuje jednu podkapitolu tzv. dětem ulice a možnostem sociální pedagogiky při pomoci těmto dětem. Jedná se o mladé lidi do osmnácti let, kteří se ocitli na ulici. Tyto mladé bezdomovce pak

rozděluje do sedmi skupin, jedná se o děti, pocházející z problémových sociálních poměrů, záškoláky, děti, které utekly z domova, z výchovného nebo diagnostického ústavu nebo dětského domova, romské děti a děti, které formálně domov mají, ale zdržují se na ulici. Popisuje, kde se děti na ulici nejčastěji zdržují, následky takového života na ulici, a uvádí příčiny fenoménu dětí ulice. Ze své pozice sociální pedagožky se zaměřuje zejména na pomoc těmto dětem ulice, a to jak na úrovni společnosti, ale i rodiny a v prospěch dětí. Uvádí možnosti pomoci ze strany sociálního pedagoga těmto dětem ulice, jedná se o poradenskou činnost, činnost výchovně vzdělávací, preventivní a intervenční činnost a také činnost manažerskou. Kniha je důležitou pomůckou sociálního pedagoga, zaměřuje se dále mimo jiné na teoretická východiska sociální pedagogiky, historii sociální pedagogiky, rodinu, školu, náhradní rodinou a institucionální péči, problematiku drog a to vše ve vztahu k sociální pedagogice jako životní pomoci (Bakošová, 2008).

Tématu bezdomovectví se věnuje dvojice autorů **Táňa Průdková** a **Přemysl Novotný** ve své knize *Bezdomovectví* z roku 2008. Kniha je adresována zejména studentům Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, pro které je doporučeným studijním pramenem, užít ji jako studijní materiál mohou však i studenti dalších oborů, zejména studenti zdravotně sociálních oborů, sociální pedagogiky, sociální práce, andragogiky a příbuzných oborů, stejně tak ji mohou využít pracovníci v sociální sféře, veřejné správy v oblasti sociálního zabezpečení a zdravotnictví, pracovníci neziskových organizací a další pracovníci, zabývající se sociální prací ve spojení s lidmi bez přístřeší nebo bezdomovectvím. Jak píše autoři, kniha vznikla především jako reakce na nedostatek odborné literatury, která by se společenskému jevu bezdomovectví věnovala a dále proto, že se společnost dostatečně tématu bezdomovectví nevěnuje, což je zapříčiněno skutečností, že není dostatek relevantních informací o tomto fenoménu. Laická veřejnost totiž čerpá informace o tématu lidí bez domova a bezdomovectví zejména ze sdělovacích prostředků, které se však více, než že by si za cíl kladly upozorňovat na nespravedlnost a pravdivě informovat, zaměřují na vyhledávání senzací. Kniha samotná je rozdělena na čtyři části, první se zabývá definicí bezdomovectví, formami a příčinami, charakteristikou bezdomovců, dotýká se i bezdomovectví žen, historie přístupu k bezdomovcům, postoji veřejnosti k lidem bez domova a legislativním pozadí bezdomovectví. Jedna podkapitola se zabývá bezdomovci jako obětmi násilí. Ve druhé části se zaměřuje na pomoc lidem bez domova, zejména sociální práci s nimi, psychoterapií bezdomovců, duchovní pomocí a prevencí bezdomovectví. Rovněž se zabývá etickými otázkami během práce s lidmi bez domova. Třetí část se věnuje bezdomovectví v Evropské unii a ve světě a čtvrtá část je věnována kazuistice, kde jsou příběhy lidí bez domova. Na závěr autoři oceňují zejména ty, jimž se pomoc lidem bez domova stala povoláním, a dodávají, že by si určitě zasloužili mnohem více ocenění, než se jim

od odborné a laické veřejnosti dostává. Z těchto lidí by si měli vzít všichni příklad, protože vizitkou každého státu a společnosti je, jak se dokáže postarat o svoje nejpotřebnější, a podle tohoto kritéria by měl být stát a společnost posuzována. Bez solidarity všech totiž ti slabší, méně draví a méně odolní přežijí jen těžko (Průdková, Novotný, 2008).

Dalšími autory, kteří se ve své knize věnují bezdomovectví a pojmy s ním souvisejícími, jsou **Jakub Marek, Aleš Strnad a Lucie Hotovcová**, a jedná se o knihu *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb*, jež byla vydána v roce 2012. Autoři této publikace, která zkoumá a definuje bezdomovectví jednotlivců v České republice a uvádí jeho specifika a příčiny, pracují dlouhodobě v neziskové organizaci Naděje, která se věnuje bezdomovcům v Praze. Publikace je určena nejen pro sociální nebo terénní pracovníky, ale i pro širší laickou veřejnost. Autoři pojímají bezdomovectví jako souhrn patologických jevů, tedy rozpadu rodiny, nezaměstnanosti, závislosti nebo psychických poruch, a dávají je do psychologických souvislostí. Publikace v první části vysvětluje pojmy, týkající se bezdomovectví, popisuje formy bezdomovectví a uvádí jeho příčiny. V dalších částech se zabývá psychosociální bariérami reintegrace bezdomovců, popisuje bezdomovce jako specifickou subkulturu, nebo se věnuje sociálním službám, které pomáhají lidem bez domova, a to jak ambulantně, tedy různými terénními programy a nízkoprahovými centry, což je pomoc orientovaná zejména na podporu bezdomovců, tak pobytovými službami, které zahrnují azylové domy, noclehárny, domy na půl cesty, ubytovny a další formy pomoci, která je orientovaná na změnu života bezdomovců. Poslední část publikace je věnována kazuistikám, jež se snaží poukázat na jednotlivé aspekty života na ulici, které si mnozí neuvědomují. Kazuistiky mají v jednotlivých případech formou průřezu lidským osudem poukázat na některé sociální a psychologické bariéry, které brání lidem bez domova v určitých situacích nebo v určitém věku jejich reintegraci do společnosti a se kterými může sociální pracovník v rámci pomoci bezdomovcům přijít do styku (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

Okrajově se tématu bezdomovectví dotýká i **Theodor Dalrymple** ve své knize *Život na dně: Světový názor, který vytváří spodinu společnosti*, která byla vydána v ČR v roce 2005. Theodor Dalrymple je britský psychiatr, který pracuje v nemocnici, nalézající se v chudinské čtvrti a také působí v jisté anglické věznici, kde se i přes jeho minulé zkušenosti dozvídá od svých pacientů nové projevy mravní zkaženosti, které ho dokážou konsternovat. Kniha je rozdělena do dvou částí, první je nazvána „Pochmurná realita“ a druhá „Ještě pochmurnější teorie“. V první části jsou jednotlivé kapitoly zaměřeny vždy na jeden konkrétní patologický jev, např. závislost na alkoholu, domácí násilí, nevzdělanost, rasismus, ale i pozitivní diskriminace neboli rasismus naruby, a kapitola Svobodná volba pojednává o tématu bezdomovectví. V této kapitole autor kritizuje nejen společnost,

kteřá lidi bez domova pŕezířá, ale zejména samotný systém pĕče o lidi bez domova. Nelíbí se mu, že v útulku pro bezdomovce, kteřý navštívil, spali bezdomovci ve společných ložnicích bez jakéhokolí soukromí, všude byla cítit zatuchlina, kteřou jsou bezdomovci charakteristiĕtí, avšak po projití do prostorů pro personál a sociální pracovníky, kteří se o bezdomovce starali, se ocitl v klimatizovaných, dezinfikovaných kancelářích, jež byly vybaveny nejen novým nábytkem, ale i nejnovější elektronikou. V těchto kancelářích se nacházel personál, obleĕený do elegantního a neformálního obleĕení, kteřý byl, jak ironicky poznamenává, zcela pohlcen svými úkoly. Zaráží ho rovněž poĕet pracovníků útulku, kteřých bylo čtyřicet jedna a do styku s bezdomovci, o kteřé se měli starat a kteřých bylo v útulku devadesát, pŕišlo jen minimální množství. Autor tak kritizuje tento „pŕůmysl dobroĕinnosti a soucitu“, kteřý považuje za neschopný se řádně postarat o lidi bez domova, neefektivní a dokonce marnotratný a odhaduje, že si ve Velké Británii na bezdomovcích vydĕlává na živobytí okolo padesáti tisíc lidí. Ve druhé ĕásti knihy se autor zabývá zloĕinem, prací a postavením policie na britských ostrovech, srovnává zloĕinnost v Anglii a jinde ve svĕtě a zabývá se pŕíĕinami jejího vzniku a další skuteĕnosti spojené se zloĕinem, se kteřými se jako psychiatr setkal a setkává. Celkovĕ se kniha zabývá chudobou ve společnosti a naznaĕuje, že dlouhodobou chudobu nemá na svědomí ekonomika, ale dysfunkĕní měřítko hodnot, jež je posilováno tzv. Kulturou vyvolených, kteřá ujišřuje ty na dnĕ společnosti, že nejsou strůjci svých vlastních osudů ani nenesou řádnou odpovědnost za svoje chování (Dalrymple, 2005).

Lidskou dŕstojností se mimo dalších autorů zabývá **Hans Rotter** ve své publikaci *Dŕstojnost lidského života: Základní otázky lékařské etiky*, vydané v ĀR v roce 1999. Rotter ve své knize popisuje a rozebířá otázky, týkající lékařské etiky, zabývá se mimo jiné tím, co je to vlastně lidská dŕstojnost, co ji tvoří, jaká je hodnota lidského života pro lékaře ale i ĕlovĕka samotného, zabývá se bolestí a utrpením ĕlovĕka, trpícího nějakou nemocí nebo potŕebujícího lékařskou pomoc. Publikace se však týká i dalších otázek lékařské etiky, jako jsou napŕ. problémy lékařské genetiky, umĕlý potrat, vyšetřování v těhotenství, pokusy na zvířatech, problémy transplantací orgánů, pravdou u lůžka nemocného, tedy zda je lepší zapírání nebo pravdivá informace o skuteĕném stavu pacienta a v neposlední řadě problematikou eutanazie, tedy tzv. smrti na pŕání (Rotter, 1999).

Dalším autorem, kteřý se zabývá lidskou dŕstojností, je Zdenĕk Kalvach, kteřý vymezuje termín lidská dŕstojnost a dále rozebířá její pojetí ve své publikaci *Respektování lidské dŕstojnosti: pŕíruĕka pro odbornou výuku, výchovu a výĕvik studentů lékařských, zdravotnických a zdravotně sociálních oborů*, vydané v roce 2004. Zde je rozĕlena lidská dŕstojnost do čtyř kategorií, a jedná se o dŕstojnost zásluh, dŕstojnost mravní síly, dŕstojnost osobní identity a tzv. Menschenwürde. Publikace se dotýká zejména lidské dŕstojnosti seniorů, rozebířá procesy a po-

chody, které jsou spojeny s emocionální stránkou seniorů a převádí je do postupů, které by měly být pracovníky, jimž je publikace prvotně určena, používány při práci se seniory, včetně respektování jejich důstojnosti. Obsahuje také příklady, jak s těmito osobami pracovat a pomáhat jim současně se zachováním jejich lidské důstojnosti, a rovněž uvádí příklady, kdy bylo pracovníky postupováno nevhodně a neprofesionálně (Kalvach, 2004).

1.2 Vztah tématu k sociální pedagogice

V této části první kapitoly jsou uvedeny definice sociální pedagogiky, které poukazují na vztah tématu bezdomovectví a sociální pedagogiky, dále jsou uvedeny metody sociální pedagogiky, které lze použít a které jsou používány sociálními pracovníky při práci s lidmi bez domova, což jasně dokládá vztah tématu bezdomovectví a sociální pedagogiky.

Sociální pedagogika, jakožto životní pomoc, je pedagogika pozitivní, jejímž cílem je v systému komplexní péče poskytnout dětem, mládeži a dospělým pomoc v různých prostředích hledáním optimální formy pomoci a kompenzaci nedostatků. Jejím cílem je přeměna jedinců a společnosti prostřednictvím působení výchovy a jedná se o proces, směřující k integraci a stabilizaci osobnosti pomocí výchovné péče a ochrany (Bakošová, 2008, s. 58).

Předmětem zájmu **sociální pedagogiky** jsou společenské problémy, které vznikají v souvislosti s chudobou, nezaměstnaností, sociálními deviacemi apod. Cílem sociální pedagogiky je pak těmto jedincům a skupinám pomoci a zároveň nalézt výchovné postupy, které by vedly k samostatnosti a svépomoci (Procházka, 2012, s. 66).

Podle slovníku sociální práce můžeme **sociální pedagogiku** definovat jako disciplínu, která se zabývá rozpoznávání těch sociálních činitelů, které mohou ohrozit vývoj jednotlivce a dochází při ní k uplatňování procesů, které tyto nepříznivé vlivy vyvažují (Matoušek, 2008, s. 199).

Sociální pedagogika používá v rámci své práce deset metod. Jedná se o **metodu kompenzace nevhodných podnětů**, která spočívá v náhradě chybějících podnětů prostředí, které mohou narušovat integritu osobnosti. Tuto metodu lze použít jako skupinovou nebo individuální terapii a kompenzovat nedostatky lze nabídkou různých dalších alternativ. Druhá metoda je **metoda posilování vlastní kompetence**, spočívající v rozboru životního stylu jedince, jenž souvisí s jeho hodnotovou orientací, Metoda zjišťuje, zda a v jakém měřítku je jedinec spolutvůrcem svého vlastního života a nakolik ho někdo manipuluje nebo usměrňuje. **Metoda nabídky podnětů, vyplývající z individuálních potřeb** se zaměřuje na člověka, který se ocitl v situaci, kdy potřebuje pomoc, avšak zároveň neví, že se do této situace dostal kvůli různým frustracím. Pro člověka jsou důležité životní jis-

toty a potřeby a seberealizační potřeby. **Metoda plánování pozitivní perspektivy** se zaměřuje na nevhodnou výchovu, která má za následek nepříznivou situaci jedince, jeho přesvědčení a vytvořené návyky. Problém málokdo pocítuje jako dočasný. Proto by měl sociální pedagog poskytnout jedinci pohled na jeho život i z jiné, pozitivní, perspektivy. K mnoha frustracím vede také neuspokojení seberealizačních potřeb, na což se zaměřuje **metoda podpory orientovaná na seberealizaci**. Seberealizací si totiž člověk potvrzuje svoji autonomii a identitu a vede k vnitřní spokojenosti. Sociální pedagog pak může nabízet seberealizační možnosti, které nejsou jedinci známy. **Výchovné a sociální poradenství** vyplývá z potřeby sociálně pedagogické intervence. **Preventivní metody** jsou specifické při každém sociálně patologickém jevu a společným jmenovatelem mnohých teorií je rozdělení prevence na primární, sekundární a terciární. **Konzultační aktivity** jsou formy poskytování odborných informací z jiných oborů, jako jsou právnické, psychologické nebo sociální obory a profese. Další metodou sociální pedagogiky je **supervize**, která znamená dohled, dozor a jde o metodu poskytování zpětné vazby, kterou poskytuje jiný odborník, jenž sleduje interakci mezi sociálním pedagogem a klientem. **Intervence** je pak odborný zásah nebo opatření, které má zabránit dalšímu prohlubování problému. Používá se v situaci, kdy klient ztrácí reálně schopnost svůj problém řešit pomocí poradenství, vysvětlování nebo konzultací (Bakošová, 2008, s. 60-62).

1.3 K základním pojmům, používaným v DP

Bezdomovectví můžeme definovat jako společenský jev, které je následkem procesů a jednání, jež vedly ke ztrátě životních jistot a zázemí a vede ke společenskému vyloučení. Jedná se o způsob života, který je charakterizován absencí přijatelného bydlení z pohledu většinové populace a zasahuje všechny oblasti života jedince. Bezdomovectví můžeme považovat také za poruchu sociálního fungování, vyjádřenou jako nerovnováha mezi požadavky prostředí a kapacitou zvládnutí jedince. Považujeme je za sociální neúspěch, selhání jedince, které ohrožuje nejen svého nositele, ale i další lidi, a bezdomovce považujeme za osoby společensky nepřizpůsobivé. Za existenci bezdomovectví a bezdomovců je však ve stejné míře, jako selhání jednotlivce, považováno také selhání veřejné a sociální politiky (Průdková, Novotný, 2008, s. 11-12).

Definice bezdomovectví sice popisuje sociální situaci určité skupiny jedinců, ale nepopisuje vznik, příčiny a následky tohoto jevu. Jedná se o proces s dynamickým vývojem a stadii. V psychosociálním aspektu se jedná o generalizované selhání jedince spojeného se ztrátou běžných rolí, jehož výsledkem je životní krize. Sociální vyloučení bezdomovců je pak výsledkem nefungující interakce mezi těmito jedinci a většinovou společností, jedinci se stávají cizinci ve svém vlastním okolí a začleňují se do marginální skupiny bezdomovců. Bezdomovectví můžeme souhrnně defi-

novat jako jev, který ukazuje na souhrn negativních vlivů při ztrátě zázemí a vzniku pocitu, jež můžeme nazvat opakem jistoty domova. V globálním hledisku se bezdomovectví dotýká každé země na světě, může být také důsledkem přírodní katastrofy nebo válečného konfliktu, přičemž v některých případech může dokonce docházet k ohrožení stability některých zemí (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 12, 14).

Jako **domov** je v tomto případě chápáno slušné obydlí nebo prostor, kde dochází k naplňování potřeb dané osoby a její rodiny, což tvoří fyzickou doménu, mít právní nárok, jistotu užívání a výlučné vlastnictví domova spadá do právní domény a udržení společenských vztahů a možnosti uchovat si soukromí ve svém domovu je záležitostí sociální domény. Bezdomovectví patří bez pochyby k nejhorší formě sociální exkluze, ale zároveň je nutné brát v úvahu odlišnou hloubku a rozsah jednotlivých forem bezdomovectví a to podle vztahu ke třem doménám bezdomovectví. Teoretických forem bezdomovectví je sedm, od nejméně špatné po nejhorší kategorii jsou charakterizovány jako sociální izolace v kontextu jistého bydlení, kdy má jedinec právní nárok nebo jistotu užívacího práva a místo k bydlení, ale nemá žádný bezpečný a soukromý osobní prostor pro sociální vztahy, následuje kategorie nejisté bydlení, které je vhodné k obývání, nevyhovující bydlení, ke kterému má však jedinec jisté užívací právo, sociální izolace a nevyhovující bydlení v legálně obývaném obydlí, nevyhovující a nejisté bydlení, druhou nejhorší kategorií lze nazvat bez domova a nejhorší beze střechy, kdy jedinec nemá žádné obydlí (fyzická doména), ani žádný bezpečný a soukromý osobní prostor pro sociální vztahy (sociální doména) a nemá ani žádný právní nárok na užívání nějakého prostoru (právní doména), (Hradecký, 2007, s. 10-12).

Bezdomovec je člověk, který z různých důvodů ztratil bydlení nebo který je ztrátou bydlení ohrožen, žije tak na veřejných místech, případně v nejistých nebo neadekvátních bytových podmínkách a postihlo ho společenské vyloučení, jednoduše člověk bez domova. Domov v tomto případě neznamená jen střechu nad hlavou, ale místo, kde je člověk obklopen péčí a láskou, má v něm svoji rodinu, osvojuje si životní styl, přijímá určité hodnoty, učí se žít v lidské společnosti, tedy socializaci, je to vědomí, že se má člověk kam vrátit, jistota zázemí a místo, ke kterému se vážou silné emoce. Domov představuje místo ochrany a podpory v nouzi, bezpečí, místo, kde cítíme lidské teplo, štěstí a spokojenost, jistoty a v neposlední řadě i soukromí, kam může jeho uživatel jinému člověku umožnit nebo zakázat přístup. Bezdomovci jsou často lidé bez naděje, zahořklí a zranění, bez smyslu života, bez sebevědomí, zázemí a lidé opuštění, někdy také ztroskotanci, vydědění nebo tuláci či dobrodruzi. Stát se bezdomovcem je však tak snadné, že si možná ani neuvědomujeme jak, člověk se mnohdy ocitá na ulici ze dne na den, přičemž by ho předtím nenapadlo, že by se to mohlo stát zrovna jemu a říkal si, že tak daleko by nikdy nenechal situaci zajít. Mnozí bezdomovci

jsou lidé, kteří ještě donedávna žili jako většinová společnost, jenže pak náhle nedokázali zvládnout nějakou životní situaci a poté se vzdali pod tíhou okolností, život se jim vymkl z rukou a oni se najednou ocitli na ulici, sami se svým strachem, zklamáním, zlostí, zoufalstvím a smutným životním příběhem. Bezdomovce potkáváme většinou ve velkých městech, která jim zaručují anonymitu a od kterých očekávají lepší a snadnější uspokojení svých základních potřeb i možnost nalézt si práci a bydlení. Zde se vyskytují na autobusových a vlakových nádražích a zastávkách, v okolí hypermarketů a supermarketů, pod mosty a v parcích. Přespávají v opuštěných budovách, odstavených vlacích a vagonech, v nočních tramvajích, non-stop podnicích, ve sklepech a na půdách, v různých provizorních přístřešcích a stanech v přírodě, v teplovodních kanálech, v opuštěných chatkách v zahrádkářských a chatových koloniích, někdy se však i do chatek dostávají násilně, na veřejných záchodcích, tedy kdekoli na ulici, kterou rozumíme jakékoli otevřené neinstitucionalizované prostředí, které je zastřešené nebo nezastřešené. Tak se stali bezdomovci symbolem bídy a sociálního vyloučení uprostřed bohatství a blahobytu. Bezdomovci se samozřejmě vyskytují i na vesnici, v jejich případě se však jedná o jednotlivce. Tito bezdomovci většinou nechtějí z vesnice odejít z různých důvodů, například prožili ve vesnici celý svůj život, a proto ji nechtějí opustit, považují města za nebezpečná, případně trpí sociální fobií. Většinou se živí sběrem papíru, kovu nebo jiných surovin, které odevzdávají ve sběrnách, někdy si přilepšují drobnými krádežemi, vydělávají si drobné obnosy pomocnými pracemi místním obyvatelům, nebo jim pomáhají místní lidé. Většinou tito bezdomovci peníze nežebrají. Existuje i velmi malý počet bezdomovců, kteří žijí zcela mimo civilizaci v lesích, kde přespávají v různých boudách, krmelcích nebo jeskyních, o nich však většinou neexistují informace a lze se domnívat, že se jedná o lidi s psychickými poruchami, kteří se lidem vyhýbají a někdy se i jakémukoli kontaktu s lidmi naprosto vyhýbají (Průdková, Novotný, 2008, s. 10-13).

Bezdomovci by se dali jednoduše charakterizovat jako lidé bez domova, bez zázemí, přístřeší, v odborné literatuře pak bývají bezdomovci definováni jako osoby bez přístřeší, nepřizpůsobiví nebo sociálně slabí občané, u kterých dochází k vyloučení jak ze sociální, tak fyzické a právní domény. Ze sociální domény je osoba vyloučena kvůli své sociální nepřizpůsobivosti, kvůli které je osoba zároveň izolována, ztráta fyzického zázemí znamená ztrátu přístřeší a úplnou právní ochranu bezdomovce vylučuje jeho chudoba, což znamená, že bezdomovec přichází o svá práva (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 13).

Sociální exkluze, tedy sociální vyloučení, má v zásadě pouze negativní vymezení, přičemž do nepřehledné a dlouhé řady sociálně vyloučených osob se dají zařadit všichni, kdo nemají vlastnosti tzv. střední vrstvy, ať již z jakéhokoli důvodu. Znakem střední vrstvy v tomto kontextu je

vlastnictví domu, nebo alespoň bytu, sociálně vyloučení jsou tedy ti, kteří mají potíže s bydlením, nebo jsou v krajním případě zcela bez domova. Na sociálně vyloučeného je pohlíženo jako na toho, kdo není schopen vytvářet spolehlivé rezervy do budoucna a není pevně zakotven v prostoru. Zároveň není, na rozdíl od střední vrstvy, ani zakotven v čase, což znamená, že nemá jistotu ani střednědobého výhledu a i jeho děti jsou zpravidla bez jakékoli perspektivy. Termín sociální exkluze v zásadě vyjadřuje jen údiv nad tím, že ve stále bohatší společnosti, narůstá počet jedinců, kteří na tomto bohatství participují čím dál méně. Vzhledem k nárůstu počtu sociálně vyloučených jedinců, se problematizuje jejich obraz, který je opakem obrazu snaživých, pilných, pracovitých a proto i dobře zajištěných příslušníků středních vrstev. K sociálnímu vyloučení přispívá i pocit lidí, že jim tzv. ujíždí pevná půda pod nohama, zapříčiněný v první řadě nejistou prací se silně kolísajícími příjmy, nebo dokonce nezaměstnaností. Stejně tak může k tomuto pocitu přispívat rostoucí křehkost rodičovských a partnerských vztahů, která je důsledkem nové mentality, prosazující se od šedesátých let dvacátého století a je charakteristická vnitřně silně ambivalentním požadavkem vyšší osobnostní autonomie. Sociální exkluze se pro relativně malou část lidí, žijících v bohaté společnosti, stává trvalým stavem a tak se šíří významně počty těch, pro které je sociální vyloučení neustálou hrozbou. Hrozbou, znamenající mnohem víc, než jen obyčejnou nerovnost, ale nerovnost natolik velkou, která přináší vážný problém s vlastní identitou, podlamuje zbytky pocitu bezpečí a narušuje stimulační sociální kontakty s okolím. Přímo v jádru jsou pak zpochybněny všechny základní hodnoty, přinášející existenci pevného domova, a to i u těch, kdo se fyzickými bezdomovci zatím ještě nestali a dokonce i u těch, kteří se nakonec se štěstím tomuto definitivnímu pádu vyhnou (Keller, 2013, s. 76-80).

K pojmu sociální vyloučení a bezdomovectví se úzce váže i pojem **chudoba**. Je to stav, při kterém nejsou lidé schopni uspokojit svoje základní potřeby v té míře, která je v dané době společností uznávaná jako minimálně nezbytně nutná. Chudoba se vyskytuje na celém světě, problémem je i ve vyspělých a bohatých zemích a setkáváme se s ní samozřejmě i v České republice. V devadesátých letech dvacátého století bylo chudobou dle platných norem v ČR postiženo nejméně domácností ve srovnání se zeměmi vyspělé Evropy a její výskyt tedy není nijak masivní. Dokonce i v současnosti je v ČR dle platných norem nejnižší procento chudých lidí v EU, velká část však lidí žije na hranici chudoby a proto si nemůžeme dovolit usnout na vavřínech. Chudoba je totiž fenomén, který je společný všem lidem bez domova a je jednou z příčin bezdomovectví nejen v ČR, neboť lidé, jež nejsou chudí, se můžou vyhnout bezdomovectví i přes to, že jsou vystaveni osobním krizím. Nejvíce postižení chudobou jsou ti jedinci, kteří jsou slabí nebo málo odolní. V současnosti se navíc prohlubuje propast mezi bohatými a chudým i přes všeobecné očekávání z přelomu sedmdede-

sátých a osmdesátých let, že chudoba v evropském prostoru zmizí zároveň s ekonomickým růstem. Chudobu rozlišujeme na absolutní, relativní, objektivní a subjektivní. Absolutní chudoba znamená, že jedinec nemá dostatek prostředků, které by mu zajistily přežití. V rozvojových zemích tvoří absolutně chudí drtivou většinu společnosti, v ČR se absolutně chudí vyskytují jen velmi výjimečně. Hranice objektivní chudoby vycházejí z analýz sociálně-ekonomických informací o životních podmínkách ve společnosti, respektují i makroekonomické souvislosti a samotný pojem absolutní chudoba je výsledkem odborného posouzení a společenského konsenzu. V ČR se k posouzení objektivní chudoby používá termín životní minimum a objektivně chudý člověk je ten, jehož příjem tohoto životního minima nedosahuje. Ten jedinec, který se sám cítí být chudým, je subjektivně chudý. Je logické, že tento pocit nelze použít ke stanovení oficiální chudoby, protože závisí na tom, s kým se jedinec srovnává a vzhledem k tendenci člověka srovnávat se s těmi nejbohatšími, je míra subjektivní chudoby velmi nadhodnocená (Průdková, Novotný, 2008, s. 30-31).

Pojem **lidská důstojnost** je složitá entita, většinou je spojována s pojmy jako autonomie, úcta a ovládání, daleko jednodušší přitom bývá popsat pojem nedůstojnost. Existuje model, který byl zpracován v rámci studie Důstojnost a starší Evropané, a který rozlišuje čtyři typy důstojnosti. Jedná se o důstojnost zásluh, důstojnost mravní síly, důstojnost osobní identity a tzv. Menschenwürde. Pojem Menschenwürde pochází z německého jazyka a odkazuje k nezcizitelné hodnotě člověka jakožto lidské bytosti. Důstojnost zásluh je odrazem toho, že statut člověka závisí v mnoha společnostech zejména na jeho sociálním a společenském postavení, v tomto smyslu tedy důstojnost souvisí s funkcí, kterou člověk zastává. Společenský statut a důstojnost jsou totiž lidem často připisovány za něco, čeho dosáhli, tedy za jejich postavení či roli ve společnosti. Když má člověk vysokou funkci, má i vysoký statut, který ostatní lidé uznávají. Důstojnost mravní síly zase klade důraz na mravní autonomii nebo integritu člověka, v tomto smyslu pociťují důstojnost ti lidé, kteří jsou schopni žít v souladu se svými mravními zásadami. Tak jako mravní standard té které osoby může být nízký, vysoký nebo žádný, tak se i důstojnost mravní síly může vyskytovat v různé míře. Podle chování jedince pak může mít tento typ důstojnosti pouze dočasné trvání, např. ten, který se chová k druhým krutě nebo je zbabělý, může být zavržen okolím a kromě sebeúcty může přijít o úctu ostatních. Důstojnost osobní identity odráží osobitou identitu jedince a souvisí nejvíce se sebeúctou. Tento typ důstojnosti souvisí se schopností jedince vytvářet smysluplný obraz sebe samého a svého života, ústředními prvky tohoto pojmu jsou pevné vědomí vlastního já, integrita, začlenění do společnosti, fyzická identita a schopnost nalézt smysl ve svých činech a dění, kterého se jedinec účastní a nalézt smysl ve svém životě. Důstojnost osobní identity umožňuje nalezení smyslu vlastního života a je-li v životě člověka přítomna, znamená to obvykle pocít úplné lidské bytosti

s dobrými vztahy s ostatními lidmi a začlenění do komunity. Poslední typ důstojnosti odkazuje k nezczitelné hodnotě člověka jako lidské bytosti a má pojmenování Menschenwürde. Tento typ důstojnosti opodstatňuje mravní požadavek úcty vůči všem lidským bytostem, bez ohledu na jejich tělesný, duševní nebo sociální stav. Je dáván do souvislosti s určitou univerzální hodnotou lidských bytostí, nebo s voláním po lidských právech, či odkazuje na náboženské pojetí člověka jako tvora, jehož stvořil Bůh k obrazu svému. Důstojnost podle tohoto pojetí není pouze otázkou toho, co lidé cítí nebo co uznává mravní kultura té které společnosti, nýbrž že vyrůstá z obecného pojetí lidství. Předpokladem pro vědomí sebeúcty je prožitek důstojnosti osobní identity, mravní síly a důstojnosti zásluh, z Menschenwürde pak pramení mravní imperativ úcty k lidem (Kalvach, 2004, s. 12-14).

2. ROZBOR TÉMATU BEZDOMOVECTVÍ A LIDSKÁ DŮSTOJNOST

Druhá kapitola této práce se zabývá, jak již její název napovídá, rozbořem tématu bezdomovectví a lidské důstojnosti, v první kapitole rozebírá hlavní příčiny vzniku bezdomovectví a rozdělením bezdomovců do tří hlavních skupin. Druhá část kapitoly popisuje legislativní rozměr pojmu bezdomovectví a věnuje se současnému stavu legislativy, týkající se lidí bez domova v současnosti v České republice. Třetí část se zabývá kriminalitou lidí bez domova, ale dotýká se i kriminality, která je na lidech bez domova páchána ze strany tzv. většinové společnosti, protože stejně často, jak jsou bezdomovci pachatelé různých trestných činů, tak bývají zároveň i oběťmi trestných činů. Poslední část se pak věnuje otázce lidské důstojnosti u lidí bez domova a jejich vztahem k důstojnosti a podobným pojmům, jako je hrdost nebo osobní volnost a svoboda.

2.1 Příčiny bezdomovectví, typologie bezdomovectví

Bezdomovci a bezdomovectví jsou pojmy, o které byl náš jazyk obohacen po roce 1989 v souvislosti s tzv. Sametovou revolucí a změnou politického systému v naší zemi ze socialistického na demokratický. Za socialismu se pojmy jako bezdomovec nebo bezdomovectví nepoužívaly, protože oficiální propaganda hlásala, že v socialismu mají všichni práce, stejně tak jako domov a tudíž bezdomovci neexistují. Bezdomovci se však ve společnosti vyskytovali i přes tvrzení vládnoucí garnitury, jednalo se zejména o jedince, kteří prošli ústavní výchovou a nemohli se vrátit do původní rodiny, dále o osoby, které opustily svoje rodiče z jakýchkoli důvodů, přičemž vlastní rodinu nezaložily. V neposlední řadě do skupiny takovýchto bezdomovců bylo možno zařadit dělníky, kteří pracovali na různých stavbách po celé republice a v zahraničí, jimž se však mezitím rozpadlo manželství a oni se pak neměli kam vrátit. Velké množství lidí bez vlastní rodiny, žijících na okraji společnosti, majících problémy s alkoholem nebo jinými návykovými látkami, nebo např. promiskuitních, bydlelo na podnikových ubytovnách, v podnicích pracovali v nejnižších pozicích a vykonávali formálně práci nezbytnou pro chod podniku také kvůli potřebě být zaměstnán, neboť nezaměstnaní byli stíháni pro trestný čin příživnictví. Během ekonomické transformace po roce 1989 mnoho podniků zkrachovalo, případně propouštělo nepotřebné zaměstnance nebo se zbavovalo ubytoven, a z propuštěných zaměstnanců se následně stávali bezdomovci (Průdková, Novotný, 2008, s. 9).

Další významnou skupinou lidí bez domova se v roce 1990 stali lidé, kteří byli propuštěni z vězení na základě amnestie prezidenta republiky Václava Havla. V krátkém časovém období opustilo věznice asi 15 000 lidí, v drtivé většině muži, z nichž tisíce z nich nemělo domov nebo zázemí, kam by se mohli vrátit. Přespávali pak po vlakových a autobusových nádražích a parcích

ve větších městech, kde docházelo k prvním kontaktům společnosti s bezdomovci a fenoménem bezdomovectví. Veřejná správa si s tímto stavem nedokázala poradit, nevládní neziskové organizace v té době v podstatě neexistovali a pomoc byla velmi sporadická a věnovalo se jí pouze několik jednotlivců. Tento stav trval několik měsíců, během kterých vyvolával mezi obyvateli strach a odpor, mnohdy i oprávněný, než se amnestovaní rozptýlili po republice nebo do zahraničí, velké množství amnestovaných se také vrátilo do vězení (Hradecký, 2011, s. 12).

Příčiny bezdomovectví se dají rozdělit na dvě skupiny – **vnitřní, subjektivní, příčiny** a **vnější, objektivní nebo strukturální, příčiny**. Mezi vnitřní příčiny bezdomovectví se řadí osobní, vztahové a materiální podmínky jedinců a rodin. Pod osobními podmínkami si můžeme představit poruchy osobnosti, duševní či tělesná nemoc nebo prožitá traumata, např. sexuální zneužívání v dětství, týrání, smrt blízké osoby, závislost rodičů na alkoholu nebo jiných návykových látkách. Do vztahových podmínek patří manželské konflikty, disfunkční rodina, absence rodinného zázemí nebo narušené vztahy, přičemž nejčastější příčinou ztráty domova je rozpad rodiny. Mezi materiální podmínky se řadí nezaměstnanost, nízký příjem, ztráta bydlení, zadluženost a další. Zejména dlouhodobá nezaměstnanost vede ke ztrátě sebedůvěry, pracovních návyků i kvalifikace – člověk nevěří, že ještě něco umí, když dlouho nepracoval, pracovní postupy a technologie se neustále mění apod. Velkému množství jedinců bez domova chybí též sociální dovednost, jež je nezbytná pro získání a následnému udržení zaměstnání. Druhou nejčastější příčinou bezdomovectví je pak právě nezaměstnanost, nebo ztráta zaměstnání. Mezi vnější, tedy objektivní nebo strukturální, příčiny bezdomovectví můžeme zařadit zejména výsledky interakce celkového společenského klimatu a ekonomicko-politické situace země, které jsou ovlivnitelné především zákonodárstvím státu a jeho sociální politikou. Příklady mohou být chudoba obyvatel, vysoká míra nezaměstnanosti, nedostatečné zajištění obyvatel v případě jejich neschopnosti z důvodu nemoci nebo ve stáří, diskriminace minorit, finanční nedostupnost bydlení, ale také institucionální příčiny. Mezi institucionální příčiny patří situace osob, propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody (zejména těch, jež byly odsouzeny k vyšším trestům) a dále mladých lidí, propuštěných ze zařízení pro ústavní výchovu po dovršení jejich osmnácti let, tedy získání plnoletosti, které nemají i z důvodu jejich uvěznění nebo ústavní výchovy rodinu, bydlení a nemají se kam vrátit. Po letech věznění nebo ústavní výchovy si tito jedinci jen těžko zvykají na život ve společnosti, protože byli zvyklí na režim ve vězení nebo v ústavech a v mnoha případech se z nich stávají bezdomovci (Průdková, Novotný, 2008, s. 15-16).

Do začátku šedesátých let dvacátého století byla jako hlavní příčina ztráty domova brána tzv. **teorie oběti jako viníka** a zastánci této teorie se odmítali jedinci bez domova zabývat, protože dle této teorie si za svoji situaci mohli hlavně sami lidé bez domova. Vedle uvedené teorie se od polo-

viny dvacátého století objevoval názor, že bezdomovectví je **sociální problém** a odborníci hledali hlavně strukturální příčiny bezdomovectví. Bytová politika jako hlavní viník bezdomovectví byla na pořadu dne v letech sedmdesátých, avšak zlepšení dostupnosti bytů zlepšení nepřineslo, proto se od let devadesátých pozornost zaměřila na individuální příčiny bezdomovectví. Člověk bez domova tedy není jako oběť obviňován ze zavinění své situace, ale je považován za jedince s absencí určitých schopností. V současnosti se na bezdomovectví pohlíží jako na kombinaci individuálních a strukturálních příčin a vychází se z **multifaktorového pojetí příčin bezdomovectví**. Pracovníci sociálních služeb s bezdomovci pracují na terapeuticko-pedagogickém základě a orientují se na přiblížení se individuálním potřebám a schopnostem svých klientů. Během života jedince na ulici se začínají objevovat bariéry, které mu brání začlenit se do běžného života společnosti, ať je důvod, proč se jedinec dostal na ulici, jakýkoli. V rámci této pomoci ze strany institucí a pracovníků sociálních služeb není ani tak důležité hledat to, co se stalo v době, kdy jedinec přišel o domov (primární příčina), mnohem důležitější je zjistit sekundární příčinu, tedy proč jedinec na ulici zůstává a proč se na ulici vrací, což je terciární příčina. Na rozdíl od sekundární příčiny, která přináší spíše psychický úpadek osobnosti jedince, který ztrácí sílu a motivaci se svojí situací cokoli dělat, primární příčina je sociální úpadek osobnosti jedince, který by měla řešit preventivní složka sociálního systému společně s jedincem. Ten si totiž většinou neuvědomuje, proč na ulici skutečně zůstává, řeší pouze primární příčinu svého bezdomovectví. Jedinec může až po uvědomění si vzniku sekundárních příčin pochopit, že bariéry, které mu brání v návratu do společnosti, jsou překonatelné. Terciární příčiny jsou pro jedince nebezpečné proto, že nedokáže nebo nemůže najít místo ve společnosti, kam se chce vrátit a hrozí recidiva, tedy to, že se vrátí zpět na ulici (Marek, Strnad, Hotovcová, 2011, s. 18-19).

Bezdomovectví můžeme rozdělit do tří hlavních forem, nebo také typů, i když jakákoli klasifikace tohoto fenoménu je zavádějící, neboť nelze vměstnat situaci a životní příběhy lidí bez domova do těchto tří forem. Na první pohled rozeznatelní bezdomovci, kteří jsou od většinové populace snadno rozeznatelní díky svému zápachu, zanedbanému zevnějšku, špinavému oděvu a nepřiměřené obuvi, ale také díky jejich počínání, mezi které patří přehrabování v popelnicích a kontejnerech, žebrání nebo sbírání nedopalků, patří do skupiny **zjevných bezdomovců**. I když tvoří pouze malou skupinu bezdomovců, laickou veřejností jsou vnímáni nejintenzivněji, neboť jsou velmi nápadní a svým vzhledem a chováním vzbuzují odpor a někdy i strach. Na základě setkání s touto skupinou si pak většinová společnost vytváří mylnou představu o jevu bezdomovectví a tím se celý tento závažný a složitý jev velmi zjednodušuje. Většinou mívají veškerý svůj majetek při sobě ve formě různých zavazadel, igelitových tašek a batohů, zdržují se na veřejných místech, žijí mimo standard-

ní sociální normy a návyky většinové společnosti a většina z nich využívá sociální pomoc jim určenou. Velkou podskupinou jsou pak tzv. **dobrovolní bezdomovci**, kteří dávají přednost životu na ulici za cenu svobody, kterou jim tento život poskytuje, případně nechtějí být na ničem a nikom závislí, nevěří, že je jim možno pomoci, nebo na jiný životní styl již rezignovali a v neposlední řadě jsou jejich ambice nesouměřitelné s cíli lidí většinové populace. Hlavní snahou a cílem dobrovolných bezdomovců z této skupiny je opatření si jídla, tepla a případně přístřeší. Dobrovolnost této podskupiny je pak nutno vidět v kontextu skutečnosti, že lidé bez domova mají velmi omezené možnosti volby a prostředky k dosažení změny jejich způsobu života. Jedinci, jenž jako bezdomovci žijí, avšak nelze je od většinové populace odlišit na první pohled, jsou **bezdomovci skrytí**. Svoje problémy a životní situaci před ostatními skrývají, chodí čistě oblečení, o svůj vzhled dbají a od bezdomovců zjevných se distancují a opovrhují jimi. V zimních měsících hledají ubytování a pomoc v azylových domech, odkud však po krátké době odcházejí. Nezdržují se dlouho na jednom místě a často mění místo svého pobytu, na sociální pracovníky se žádostí o pomoc se obracejí jen zřídka, a proto není znám jejich přesný počet. Tito skrytí bezdomovci tvoří mnohem početnější skupinu, než bezdomovci zjevní. Do poslední skupiny bezdomovců patří lidé, kterým bezdomovectví hrozí, tedy **potenciální bezdomovci**. Mezi potencionální bezdomovce se řadí mladí lidé, kteří prošli ústavní výchovou a nemají rodinu, do které by se mohli vrátit, stejně tak lidé propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, terapeutické komunity nebo psychiatrické léčebny, kteří nemají kam jít, dále lidé žijící v podnájmu, avšak bez řádně sepsané nájemní smlouvy, nezaměstnaní nebo ti, kteří pracují nelegálně bez uzavřené pracovní smlouvy nebo příležitostně, rozvedení, závislí na návykových látkách či alkoholu, gambleři a další. Zpravidla se však jedná o jedince, kteří mají střech nad hlavou i práci, budí dojem, že bydlení mají, avšak žijí ve skutečnosti ve velmi obtížných a složitých podmínkách a jejich bydlení je velmi nejisté. Nedostupnost vlastního bydlení je pak největším problémem potenciálních bezdomovců, kteří se tak mohou ze dne na den ocitnout bez přístřeší, což také mnohdy bývá jen otázkou času, než se tak stane. O získání vlastního bydlení však většinou příliš neusilují, někdy se také domnívají, že by ho měli získat bez vynaložení nějakého většího úsilí. Všichni, kdo patří do uvedených skupin, jsou bezdomovci, nelze však zapomínat na propastný rozdíl, který je mezi lidmi na ulici a těmi, kteří žijí, byť v nevyhovujících, ale aspoň v nějakých bytových podmínkách, protože nemít kde bydlet je jedna věc a bydlet špatně je věc druhá (Průdková, Novotný, 2008, s. 13– 15).

Ač nám to může být jakkoli divné, existuje skupina bezdomovců, kteří se rozhodli pro svoje bezdomovectví dobrovolně. Takoví lidé provedli svoji existenciální volbu a vybrali si život, který jim přináší jisté odměny. Až si totiž zvyknou na určitý diskomfort a podmínky, ve kterých se roz-

hodli žít, zjistí, že jsou zabezpečeni mnohem více, než většina populace, která svádí boj o udržení svého životního standardu, a to bez jakékoli garance úspěchu. Bezdomovci si dobře uvědomují, že v každém větším, ale už i v menším, městě jsou útulky, které jim poskytnou přístřeší, nakrmí je, a kde jim bude teplo, ať se děje cokoli a například zrovna probíhá ekonomická recese nebo trh akcií stoupá nebo klesá. Neomezuje je žádný režim a nemají také žádné obavy, že by v něčem neuspěli. Jejich každodenní povinností je pak dostavit se včas pro jídlo a jednou měsíčně si vyzvednout sociální dávky. Také se automaticky stanou členy jakéhosi bratrstva, které, ač bývá někdy násilnické a hašteřivé, je velmi často zábavné a tolerantní. Když pak potřebují ošetřit, nebo nemocní, vědí, že nemocnice nebývají daleko a lékařská péče je navíc pro všechny zdarma. Volba života na ulici je sice svobodná, avšak rozhodně není moudrá nebo dobrá. Je přitom zřejmé, že tito dobrovolní bezdomovci zneužívají toleranci společnosti, nijak nepřispívají k všeobecnému blahu, navíc žijí zcela parazitickým životem a jejich chování je hluboce protispolečenské (Dalrymple, 2005, s. 142-143).

2.2 Legislativní rozměr a současná situace v České republice

Bezdomovci v našem státě v podstatě neexistují, neboť každý občan má občanský průkaz, ve kterém má uvedeno svoje trvalé bydliště. Lidé bez domova však velmi často žádné doklady nemají, protože jejich obstarání bývá většinou zdlouhavé a bezdomovci mívají navíc strach z jednání s úřady. Součástí Ústavy České republiky je **Listina základních práv a svobod**, kde je uveden, že každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek. Pro bezdomovce však většinou jakoby toto právo ani neexistovalo, stejně jako další práva, například právo na zdravotní péči. Většinou totiž kromě občanského průkazu bezdomovec nemá ani průkaz zdravotního pojištění a proto se některá zdravotnická zařízení brání ošetřovat bezdomovce, i když je to jejich povinnost. Dalším právní předpis, který se dotýká fenoménu bezdomovectví, je **Všeobecná deklarace lidských práv**, k jejímuž dodržování se náš stát zavázal již před více než padesáti lety. Garantuje nárok na dodržování lidských práv pro všechny lidi bez výjimky, protože i lidé bez domova a majetku jsou pořád lidé a na svá práva mají nárok. Vstupem do Evropské unie v roce 2004 se pak Česká republika automaticky zavázala k dodržování **Společného memoranda o sociálním začleňování** z roku 2003, která definuje zásadní výzvy pro boj s chudobou a sociálním vyloučením, specifikuje hlavní politické problémy pro budoucí monitorování a přezkoumávání a seznamuje s nejvýznamnějšími opatřeními, která byla přijata v rámci dohody o přenosu cílů EU do národních politik. Z tohoto memoranda vychází **Národní akční plán sociálního začleňování České republiky**, který shrnuje podniknutá opatření a nastiňuje výzvy, obsahuje cíle, úkoly a opatření, které vedou k naplnění těchto cílů. Akční plán vypracovává každý členský

stát EU, a má být mimo jiné využíván i jako nástroj pro výměnu informací mezi jednotlivými členskými státy EU. Český akční plán má však několik nedostatků zejména ve vztahu k problematice lidí bez domova, jako je např. vymezení odpovědnosti jednotlivých aktérů, časový harmonogram naplňování cílů plánu, nebo finanční rámec dosahování cílů v oblasti bezdomovectví. Zákon, který upravuje podmínky poskytování pomoci osobám v nepříznivé sociální situaci, je platný od 1. ledna 2007 a jedná se o **zákon č. 108 z roku 2006, zákon o sociálních službách**. V něm jsou definovány jednotlivé formy sociálních služeb, které jsou rozděleny do tří kategorií, jedná se o služby základního a odborného poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. Stejně tak jsou v tomto zákoně definovány služby sociální prevence, což jsou sociální zařízení, ať již se jedná o ambulantní nebo pobytové služby, nebo služby sociální péče. Další zákon, který se dotýká problematiky bezdomovectví a který nabyl účinnosti 1. ledna 2007, je **zákon č. 111 z roku 2006, o pomoci v hmotné nouzi**. Zákon upravuje poskytování pomoci osobám, vedoucí k zajištění jejich základních životních potřeb. Zákon vymezuje majetkové a sociální poměry a definuje, kdo je a kdo není osoba v hmotné nouzi. Tento zákon nahradil dosavadní zákon o sociální potřebnosti, a díky němu mělo dojít ke snížení nezaměstnanosti a naopak zvýšení motivace lidí k hledání práce u nezaměstnaných osob. Člověk, jehož příjem nedosahuje životního minima a který z vážných důvodů nedokáže svým vlastním přičiněním svůj příjem zvýšit a jeho majetkové poměry nejsou takové, aby mohly zajistit jeho základní potřeby, je osoba v hmotné nouzi. Životní minimum, existenční minimum a institut hmotné nouze je definován v **zákoně č. 110 z roku 2006, o životním a existenčním minimu**. Životní minimum je konsenzuálně dohodnutá hranice, pod kterou se již člověk nalézá v hmotné nouzi, tedy žije v chudobě a není schopen zajistit svoji výživu a další základní osobní potřeby, existenční minimum je pak hranice minimálních příjmů, nutných k přežití. Existenční ani životní minimum nezahrnuje nezbytné náklady na bydlení. V právním řádu České republiky tedy neexistuje žádný **zákon o bezdomovcích**, jeho vznik by však měl být přinejmenším v dlouhodobějším časovém horizontu vzat do úvahy, protože kvalitně vypracovaný a právní předpis by vytvořil jasné rámcové podmínky a stanovil postupy při prevenci a řešení problematiky bezdomovectví. Legislativa má velký význam, protože ze zákonů by měly vycházet všechny prostředky k potírání bezdomovectví (nikoli bezdomovců) a na jejich základě by mohla samospráva převzít odpovědnost za řešení problematiky bezdomovectví v jednotlivých regionech. Neexistence takového zákona totiž svědčí i nezájmu ze strany zákonodárců, nebo o skutečnosti, že problematika lidí bez domova je pro naše zákonodárce pouze okrajová záležitost (Průdková, Novotný, 2008, s. 32-37).

2.3 Kriminalita bezdomovců a kriminalita na bezdomovcích páchaná

Jednou z nejčastějších forem obživy lidí bez domova, je mimo potraviny od různých organizací a získaných v rámci sociální pomoci od sociálních pracovníků, je hledání potravy v popelnících a kontejnerech. K tomuto se však snížilo jen málo bezdomovců, nejvíce ti v hierarchii bezdomovců nejnižší, stejně tak jako žebrání. **Žebrání** některým bezdomovcům připadá více ponižující, než jiná forma získávání financí na obživu nebo alkohol, či jiné „nezbytnosti“, která je však mnohokrát na hraně zákona, nebo za jeho hranou. Jedna z forem získávání obživy, je tzv. **sběračství**, tedy sbírání čehokoli, co lze prodat nebo jinak využít. Většinou se jedná o sbírání zálohovaných lahví od nápojů, případně hledání jiných věcí v popelnících a kontejnerech, které by se daly zpeněžit třeba ve vetešnictvích. Tato forma opatrování obživy není nijak v rozporu s právními předpisy. Sbíráání kovů už je problematické, a to z toho důvodu, že jak stoupala výkupní cena nejen barevných kovů, ale i železa, docházelo často ke krádežím nejen kovového šrotu a odpadu, ale i kovů, které nebyly odpad, dále ke krádežím různých součástí pozemních komunikací, jako vík od kanálových vpustí, dokonce i ke krádežím zábradlí a svodidel. Dále docházelo ke krádežím okapů a okapových svodů, které pak byly různě poničené prodávány do sběren kovů a druhotných surovin. Těmto krádežím měl zabránit zákon, který nařizoval provozovatelům sběren vykupovat kovový odpad pouze od firm a s prokázáním totožnosti občanským průkazem a dále s platbou za tento odpad na bankovní účet, který většinou lidé bez domova nemají, tento zákon je však ve velkém obcházen zejména provozovateli sběren. Nutno dodat, že lidé bez domova tvořili pachatele těchto krádeží jen v malém procentu případů. Klasické **krádeže** nějaké věci někomu nebo odněkud, se dle výzkumu v populaci dopustilo 43 procent populace, u lidí bez domova, zejména u mladých bezdomovců, je toto číslo až dvakrát vyšší. Krádeží se bezdomovci dopouští zejména v obchodech, kde hodnota odcizeného zboží nepřesahuje pět tisíc korun, a tudíž se jedná o přestupek a proto je možnost odhalení a chycení při krádeži nijak neděsí, protože mohou dostat pouze pokutu za přestupek, kterou však nikdy nezaplatí. U mladých lidí bez domova je pak rozšířen názor – když něco chceš, tak si to vezmi. Život na ulici sice posiluje tendenci krást, ale není její jedinou příčinou. Někdy svoje chování bezdomovci omlouvají tím, že přece neokrádají konkrétního člověka, ale nadnárodní instituci (což je hodně frekventovaná výmluva u mladých bezdomovců, kteří navíc inklinují k anarchismu a autonomii), nebo stát, případně mají výmluvy typu – to auto bylo otevřené a já jsem tu peněženku vlastně našel. U bezdomovců je pak krádež v mnoha případech motivována potřebou získat peníze na alkohol nebo jiné návykové látky, často se také dopouštějí krádeží právě pod vlivem alkoholu nebo drog. Rovněž může bezdomovec něco ukrást proto, že se mu naskytne příležitost, i když původně vůbec krást nechtěl. Další formou obstarávání peněz na živobytí je **prostituce**. Jedná se však o málo vyu-

žívaný, nebo možná jen málo přiznávaným způsobem obstarávání financí. Prostituce bývá spojena se snížením sociálního statusu jedince, bývá s ní spojeno snížení sebeúcty a jedná se o značný zásah do intimní integrity jedince. Prostituci využívají většinou jedinci závislí na drogách a zejména ženy, většinou lze získat prostředky na základní obživu jinak a snadněji. Mužská homosexuální prostituce je většinou vzácná, ale existuje. Hlavním důvodem pro takovou formu získávání financí, je její účinnost a snadnost, lze tak totiž rychle vydělat relativně dost peněz, avšak ponižujícím způsobem. Na prostituci se nabalují jiné formy trestné činnosti, zejména kuplířství, distribuce drog, krádeže, ale i trestný čin šíření pohlavních nemocí. Prostituce samotná není vyloženě protiprávní jednání, je minimálně morálně problematická. Stejně tak je eticky problematické **parazitování**. Je to forma způsobu obživa nejen lidí bez domova, jejíž podstata spočívá ve využívání jedince nebo skupiny, která není nijak výjimečná. Většinou se jedná o to, že jeden bezdomovec získá jídlo nebo alkohol, o které se pak musí podělit s dalšími, ať již dobrovolně nebo pod nátlakem komunity. Často se dopouští krádeží a o odcizené věci se pak s dalším podělí. K parazitování se uchylují spíše ženy, o které se další bezdomovci „starají“, drží nad nimi ochrannou ruku, což však neznamená, že mezi partnery nedochází k násilí. Závislost na partnerovi také může někdy končit úplnou podřízeností a v neposlední řadě nucením ke krádežím, nebo prostituci (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013, s. 76-85).

Mnohem častěji, než pachatelé trestných činů, se lidé bez domova stávají obětí trestných činů. Ze strany některých jednotlivců nebo skupin bývají lidé bez domova považováni za obtížný hmyz. Zejména ve spánku bývají zranitelní a bývají často vystaveni násilí, avšak ani v bdělém stavu nejsou schopni se účinně bránit, protože bývají často ve špatné kondici a zdravotním stavu. Často také čelí přesile násilníků, kteří je fyzicky napadají. Pracovníci v noclehárnách, denních centrech a jinde, velmi často zjišťují zranění u lidí bez domova. Část těchto zranění si způsobí bezdomovci sami pod vlivem alkoholu nebo drog, část pak mají z potyček s ostatními bezdomovci, ale poměrně velká část těchto zranění bývá způsobena fyzickými útoky skupin nebo jednotlivců z většinové populace. Tyto útoky v naprosté většině nikdy neoznámí na Policii, protože nevěří, že by došlo k vyšetření útočnicků, nevěří, že by se jejich oznámení policie vůbec zabývala, mají strach z odvety útočnicků, nebo zkrátka jen rezignovali. K napadání dochází i ze strany mladých nebo mladistvých útočnicků, kteří si útoky nezřídka nahrávají na mobilní telefony a následně útoky zveřejňují na sociálních sítích a internetu. Od roku 1989 došlo k několika surovým útokům na bezdomovce, které v několika případech vedly k úmrtí napadených. Násilníky bývají někdy i uniformovaní policisté, kteří bijí bezdomovce obušky a zranění z takovýchto útoků jsou specifická a snadno odlišitelná od ostatních. Často docházelo rovněž k vyvezení bezdomovců za hranice města, kde byli ponecháni

zbití bez jakékoli pomoci svému osudu, případně jim ještě strážníci sebrali boty, takovéto jednání bylo dle svědectví motivováno tzv. očištěním města od bezdomovců. Takovéto jednání je neospravedlnitelné a obzvláště zavrženíhodné, neboť se ho dopouštějí lidé, kteří by měli druhé lidi chránit, nikoli jim ubližovat (Průdková, Novotný, 2008, s. 39, 39).

2.4 Lidská důstojnost ve vztahu k lidem bez domova

Vzhledem k tomu, že pojem lidská důstojnost je pojem velmi komplexní, obsáhlý a zabývají se jím myslitelé a filozofové již od starověku, přes středověk po současnost, tato práce rozebírá pojem lidská důstojnost ve vztahu k lidem bez domova, sociální pracovníkům a sociální práci.

Člověk je jediná živá bytost, která je schopná určovat svůj vlastní život, být svým pánem a také o sobě přemýšlet, a tato schopnost také tvoří jeho důstojnost. Má o sobě právo rozhodovat a nelze jím manipulovat, používat ho pro cizí cíle, nebo jím disponovat jiným člověkem jako nějakou věcí. Lidská důstojnost spočívá tedy v podstatě v tom, že člověk má právo na sebeurčení a nesmí s ním nikdo disponovat. Člověk sám pak zjišťuje svoji hodnotu tehdy, když se cítí být milován. Láska dává člověku poznat jeho hodnotu, a když ví, že je druhému drahý a milý, je zároveň přesvědčen o hodnotě a smyslu svého života. Hodnota člověka je tvořena nejen blahobytem, zdravím, ale má mnohem hlubší zdůvodnění. Čím více lásky, úcty, příchylnosti a úcty se člověku dostává, tím silněji zakouší svoji vlastní hodnotu (Rotter, 1999, s. 25-27).

Na pojem lidská důstojnost se dá pohlížet z pohledu tří různých základních pojmů, které jsou úcta k sobě a k druhým, autonomie a participace. Úctou k sobě a k druhým vyjadřuje člověk, nakolik si cení sám sebe a jaké hodnoty spatřuje v ostatních lidech. Člověk respektuje zájmy druhého a bere je na zřetel tehdy, pokud si v jeho očích druhý člověk zasluhuje úctu. Autonomie pak znamená schopnost zvládat, ovlivňovat a řídit situace každodenního života člověka v souladu s tím, jak si svůj život sám představuje a jak se ztotožňuje s jeho ideálním prožitím. Kromě pocitu smysluplnosti je pro vnímání pocitu vlastní důstojnosti důležitá i participace v prostředí určité komunity (Kalvach, 2004, s. 18-21).

Vysvětlení pojmu lidská důstojnost je problematické z důvodu jejího obsahového vymezení a určení. Tento pojem vychází z humanistické tradice západní kultury a nabízí řadu rozličných interpretací a zdůvodnění. Zjednodušeně můžeme lidskou důstojnost interpretovat dvěma způsoby, jako inherentní a kontingentní pojetí lidské důstojnosti. Kontingentní pojetí je příznačné zejména pro antické filozofy a jedná se v podstatě o výsledek nebo výsadu, která je spojena kvalitou člověka, s jeho postavením, zásluhami, společenským výkonem a vznáší požadavek respektu, který je spojen

s velkou úctou ke člověku a jeho vlastnostem. V takovém pojetí není lidská důstojnost dopřána všem, ale inspiruje člověka a předkládá mu požadavky k tomu, aby dostal své důstojnosti a rozvíjel ji. Je tím myšleno ovládnutí svých citů, přemáhání vášní, statečné zvládnutí strastí svého života a vyváženém prožívání štěstí a neštěstí. Naopak u inherentního, nebo také ontologického, pojetí lidské důstojnosti patří důstojnost všem lidským tvorům. Problémem však je, že takto se stává pojem lidská důstojnost neinterpretovanou tezí. Stoikové tvrdili, že každý člověk má svoji důstojnost proto, že má možnost svým rozumem participovat na světové duši a vše pronikajícím rozumu a tak poznávat, jak utvářet svůj vlastní život bez ohledu na svoje sociální postavení. Křesťanská tradice zase vychází z tvrzení, že člověka stvořil Bůh k obrazu svému a tudíž mu přísluší důstojnost. Immanuel Kant pak vysvětluje lidskou důstojnost tak, že člověk je cílem sám v sobě, vnitřní hodnotou a nikoli cílem pro jiné. Důstojnost se dle něho nedá vyčíslit penězi či statky, neboť její hodnota je nad každou cenou a nemá k sobě ekvivalent. Pro oblast sociální práce, kterou pojmáme jako práce s člověkem a pro člověka, pak lidská důstojnost základní etický pojem, zahrnující v sobě základní požadavky humanity. Pro sociálního pracovníka to znamená uvědomit si v první řadě svoji vlastní důstojnost, svoji hodnotu a tuto rozvíjet a prohlubovat ji tomu odpovídajícím jednáním. Základem kvalitní práce sociálního pracovníka je tedy uvědomění si svojí vlastní hodnoty a důstojnosti, protože úcta k druhým je zcela nemožná bez úcty k sobě samému. Až po tomto sebeuvědomění dokáže sociální pracovník respektovat hodnotovou nebo světonázorovou orientaci klienta, jeho náboženské a další přesvědčení. Jeho úkolem je klienta motivovat k hledání východisek a k přemýšlení o sobě samém a maximálně ho usvědčit z postojů, které klienta ohrožují, nikoli ho přesvědčovat o svém postoji. Sociálnímu pracovníkovi i jeho klientu pak hrozí ještě další riziko, a to pokušení zařazování do problémových skupin. Zřetelné je to např. u Romů, nebo bezdomovců. Jsi Rom/bezdomovec a proto patříš do problémové skupiny, i když tomu tak nutně nemusí být. Stejně tak to platí v opačném gardu ve smyslu – já jsem bezdomovec/Rom a vy jste tu od toho, abyste nám pomáhali. Kritériem tak vždy a pouze musí být pouze ohled na lidskou důstojnost, která velí k respektu a zodpovědnosti na obou stranách, nikoli na příslušnosti k té které profesi či komunitě. Pro praxi sociálního pracovníka je tedy nesmírně důležité porozumění a pochopení sebe sama a zároveň pochopení a porozumění těm, kterým pomáhám, a to ve vzájemném respektu, úctě a zodpovědnosti (Šrajer, 2006, s. 109-113).

3. FORMY POMOCI LIDEM BEZ DOMOVA

Tato kapitola se zabývá pomocí lidem bez domova, která se dá rozdělit na pomoc, kterou poskytuje lidem bez domova stát prostřednictvím sociálních služeb a na pomoc dobrovolnou, kterou poskytují různé nadace, charitativní organizace a církevní společnosti. První část kapitoly se zabývá všeobecným popisem služeb, které pomáhají lidem bez domova, druhá část se věnuje jednotlivým druhům sociální práce, pomáhající lidem bez domova, třetí část vyjmenovává největší organizace, které lidem bez domova v České republice pomáhají a poslední část je zaměřena na Armádu spásy jako na jednu z forem pomoci bezdomovcům. Armáda spásy je nejstarší a největší organizací, která celosvětově pomáhá lidem bez domova a dalším potřebným a proto je jí věnována samostatná podkapitola.

3.1 Pomoc lidem bez domova

Jak již bylo řečeno, novodobé bezdomovectví se objevuje po roce 1989, kdy po společenských a politických proměnách dochází k velkým změnám v sociálním systému státu, zároveň změna politického klimatu umožnila občanům republiky svobodně se sdružovat a věnovat se veřejně prospěšným aktivitám, což jim v roce 1990 umožnil i zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů. Ve velkých městech se začaly spontánně utvářet první sociální služby pro bezdomovce, ve velkém se zapojila různá křesťanská hnutí, jako např. Česká katolická charita, evangelické Diakonie a rovněž se do republiky vrátila Armáda spásy, celosvětová organizace, pomáhající lidem bez domova. Církevní organizace, pomáhající lidem bez domova, mají významný podíl na této pomoci, a to i přes nízký podíl religiozity a velký podíl ateismu ve společnosti. Dobrovolnické organizace se časem mění v profesionální poskytovatele sociálních služeb a během pěti let se v České republice vytvořila celostátní fungující síť sociálních služeb poskytující pomoc a péči lidem bez domova (Hradecký, 2011, s. 14-15).

Sociální práce je obnovení sociální aktivity klienta a vytváření společenských podmínek, jež jsou příznivé pro tento cíl, a to pomocí celospolečenské solidarity a využití zdrojů klienta. Sociální pracovník pak představuje prostředníka mezi většinovou společností a klientem, který v ideálním případě vede dialog mezi oběma stranami. Při sociální práci bychom měli předpokládat, že klient, dostane-li se mu specifické mezilidské pomoci a relevantních informací, si dokáže pomoci sám, protože nelze dělat něco za klienta, ale s klientem. Je to práce pro člověka a s člověkem, při které platí, že když klient pro změnu rozhodnutý není a sám neusiluje o její dosažení, může se sociální pracovník snažit sebevíce, ale výsledků nedosáhne. To platí i při práci s lidmi bez domova, kterým se velmi často vnucuje pomoc, kterou ale oni sami nechtějí a před kterou někdy doslova utíkají.

Proto si musí sociální pracovník nejprve uvědomit, zda a jak chce konkrétní člověk bez domova pomoci, jestli o tuto pomoc vůbec stojí. Lidé bez domova totiž v drtivé většině vypadají zuboženě a sociální pracovník by mohl snadno propadnout jisté formě spasitelství, kdy se bude snažit klientu pomoci, jak je to jen možné a v jeho silách a kompetenci, přitom se ale klienta ani nezeptá, co vlastně potřebuje. Je tedy důležité dbát na skutečné potřeby lidí bez domova a pečlivě při tom vážit všechny důsledky svých rozhodnutí, které by mohly mít na klienta. Při své práci by se měl vyvarovat nefungujících a ve svém důsledku neefektivních postupů a používat postupy, které fungují a jsou ve prospěch klientů a mají efektivitu. Historicky nejstarší sociální služby jsou služby, zajišťující uspokojení základních lidských potřeb, jejichž výhodou je nesporně okamžitě viditelný výsledek. Takovéto základní sociální služby jsou jistě velmi potřebné, avšak může se stát, že díky jejich snadnému financování do nich proudí více peněz, než třeba do reintegrace lidí bez domova do společnosti nebo k zajištění jejich samostatnosti. Maximální prostor by přitom měl být věnován právě službám, zaměřeným na osamostatnění a reintegraci lidí bez domova, protože tyto služby pracují s prvotními příčinami toho, proč se lidé ocitli bez domova a tak mohou definitivně a uspokojivě vyřešit problémy alespoň některých klientů. Zákon č. 108/2006 Sb., vymezuje pojem sociální služby jako služby sociální péče a sociální pomoci a jako základní a odborné sociální poradenství. Jsou poskytovány jako ambulantní, terénní a pobytové a pro jejich poskytování jsou zřízeny zařízení sociálních služeb. Služby sociální prevence napomáhají lidem překonat jejich nepříznivou sociální situaci a chrání společnost před sociálně nežádoucími jevy, které by ji mohly ohrožovat. Pomáhají osobám, které jsou pro své životní návyky a způsob života, který vede ke konfliktům se společností, pro jejich krizovou situaci nebo jejich existenci v sociálně znevýhodňujícím prostředí, ohroženy sociálním vyloučením. Služby sociální péče poskytují svým klientům pomoc tak, že se je snaží zapojit do života společnosti tím, že jim pomáhají zajistit fyzickou a psychickou soběstačnost, a pokud to nelze, garantovat jim alespoň důstojné zacházení a prostředí. Sociální služby, které jsou určeny lidem bez domova, patří všechny do skupiny služeb sociální prevence a jsou jim poskytovány v sociálních zařízeních, jež jsou k tomu určené, jako např. nízkoprahová denní centra, azylové domy, noclehárny, domy na půli cesty a další (Průdková, Novotný, 2008, s. 40-43)

Sociální práce s bezdomovci většinou kombinuje dva přístupy, první je orientovaný na podporu a druhý, který je má v České republice větší tradici, je přístup orientovaný na změnu. Přístup orientovaný na podporu zahrnuje ambulantní služby pro bezdomovce, kam se řadí terénní služby a nízkoprahová centra, zatímco přístup orientovaný na změnu zahrnuje služby pobytové, mezi které patří noclehárny, azylové domy, domy na půli cesty, ubytovny, sociální byty a byty. Tyto pobytové služby jsou odstupňovány v závislosti na náročnosti, která je kladena na klienta, tedy čím kvalitnější

bydlení a lepší sociální služby chce klient získat, tím vyšší aktivitu, vedoucí k reintegraci do společnosti, musí vyvinout k jejich získání. Protože bezdomovci, jakožto sociálně patologická skupina, nemusí mít zájem o řešení jejich situace, je nutné, aby služby pro ně byly nějakým způsobem atraktivní a zároveň je motivovali ke změně jejich životního stylu. Proto je nutné propojovat služby ambulantní a pobytové, a kombinovat přístup zaměřený na podporu klienta a přístup orientovaný na změnu (Marek, Strnad, Hotovcová, 2011, s. 115-116).

3.2 Druhy sociální práce s bezdomovci

První forma sociální práce s lidmi bez domova, je zaměřená na podporu a zahrnuje ambulantní služby. **Terénní sociální práce** vznikla na počátku dvacátého století tak, že vznikla potřeba hledání neotřelých způsobů práce sociálních pracovníků, která je donutila opustit jejich kanceláře a vydat se na ulici, i když její prapůvod bychom mohli najít u nadšenců ještě mnohem dříve. Terénní sociální práce je i ČR označována anglickým souslovím streetwork a je specifická tím, že se terénní sociální pracovník, streetworker, pohybuje po místech, kde se vyskytují jeho klienty a v čase, ve kterém se klienti na uvedených místech vyskytují, svoji práci tedy streetworker vykonává v přirozeném časoprostoru klientů. Tato forma sociální práce je nedirektivní, mobilní, nízkoprahová (někdy se také uvádí, že bezprahová) a na streetworkery klade velké psychické a fyzické nároky. Cílem práce streetworkera je oslovit klienta, jenž potřebuje pomoc, avšak sám ji nevyhledává nebo k ní nemá přístup, a minimalizovat rizika, plynoucí z jeho způsobu života. Vybudování důvěrného vztahu mezi streetworkerem a klientem je nezbytnou podmínkou efektivní terénní práce a z toho plyne nutnost dlouhodobé působení mezi klienty (Průdková, Novotný, 2008, s. 53).

Činnost terénního pracovníka lze rozdělit analogicky na tři formy – přímou práci, nepřímou práci a přesahující práci. Přímou práci lze charakterizovat jako konkrétní činnost, kterou pracovník vykonává s klienty nebo skupinou klientů přímo na ulici, tedy v terénu, ale i v nízkoprahových zařízeních. Streetwork však znamená především práci, která je vykonávána s klienty v jejich přirozeném sociálním prostředí a zahrnuje zejména mapování terénu z různých předem stanovených hledisek, vyhledávání nápadných a rizikových skupin, následné navázání prvního kontaktu, zaměřeného na získání důvěry klientů, aktuální krizovou intervenci, snižování sociálních a zdravotních rizik u osob, odmítajících změnit dosavadní způsob života (tzv. harm reduction), podporu při samostatném vytváření nových životních perspektiv a doprovázení krizovým obdobím života klientů. Dále lze přímou práci rozdělit na skupinovou a individuální. Skupinová práce vychází z poznatků z oblasti psychologie skupin a využívá dynamiku skupin a cíleně se zaměřuje na specificky definovanou referenční skupinu. Předpokladem pro skupinovou práci je dobrá znalost cílové skupiny

a její fungování, hierarchické rozdělení skupiny, postavení jednotlivých členů skupiny, vztahů ve skupině a rozdělení rolí. Individuální práce je pak orientovaná na konkrétního problémového nebo rizikového jedince, přičemž z jeho strany předpokládá alespoň minimální míru motivace ke spolupráci. Individuální práce se paradoxně uskutečňuje většinou v kontextu skupiny. Nepřímá práce obsahuje činnost, která je spojena s plánováním a zajišťováním veškeré práce terénního pracovníka, administrativní činnost, prezentaci výsledků jeho práce, jednání s institucemi v zájmu klientů a skupin apod. Poměr přímé a nepřímé práce by měl být u začínajícího terénního pracovníka ve prospěch práce přímé, s přibývajícými zkušenostmi a dovednostmi pracovníka by se měl poměr vyrovnat, ale nikdy by poměr nepřímé práce neměl být vyšší než práce přímé, neboť v takovém případě by to bylo v rozporu se samotným smyslem terénní sociální práce. Přesahující práce, někdy také smíšená práce, v sobě pak zahrnuje přímou a nepřímou práci terénního sociálního pracovníka a její pomocí pracovník řeší problémy, které vyplynuly z přímé práce klienty nebo cílovými skupinami. Patří do ní supervize, intervize, metodické vedení a specifické profesní vzdělávání a jejím prostřednictvím jsou s pomocí metodických pracovníků, kolegů z oboru a supervizorů, hledány nové efektivní přístupy, metody a formy práce s klienty a skupinami (Bednářová, Pelech, 2003, s. 44–46).

Další formou ambulantní služby pro lidi bez domova jsou **nízkoprahová denní centra**. K tomu, aby mohlo být centrum označeno jako nízkoprahové, musí splňovat následující podmínky: zaměření na klienty, kteří nevyhledávají oficiální cesty pomoci, nabízené prostředí by se mělo co nejvíce podobat prostředí klienta, pro realizaci služby je nutné minimum informací a v centru jsou odstraňovány psychologické, sociální i technické bariéry, které by mohly bránit využití služby. Nízkoprahová služba musí být pro klienty co nejdostupnější a jedná se o okamžitou kontaktní práci s ohroženým klientem v daném prostředí. Lidé bez domova do nízkoprahových center přicházejí zejména kvůli materiálním službám, zejména se najíst, odpočinout si, osprchovat se, můžou se zde obrátit na lékaře, sociálního pracovníka nebo psychologa apod. Když mají bezdomovci uspokojeny jejich základní potřeby, předpokládá se, že méně propadají sociálně patologickým jevům a jsou více schopni soustředit se na reintegraci do společnosti a zároveň se tak mírní napětí mezi nimi a společností. Když klient do nízkoprahového centra přijde sám od sebe, předpokládá se, že je rozhodnut změnit svůj životní styl, k čemuž mu má centrum pomoci. Hlavní motivací příchodu klienta do nízkoprahového centra je potřeba potravinové nebo jiné materiální pomoci, potřeba vyřešit s pomocí sociálního pracovníka určitý konkrétní problém, potřeba odpočinout si nebo v centru strávit volný čas a případně je sem poslán terénním pracovníkem. Často se stává, že klient chce všechny svoje problémy vyřešit ihned a bez vlastního přičinění, čímž přeceňuje možnosti střediska, protože i když

v něm lze vykonat více práce, než v terénu, není často v možnostech střediska takovou okamžitou pomoc poskytnout. Proto je nezbytné klientovi poskytnout informace, aby věděl, jak může konkrétní službu užívat a co by od ní měl očekávat, co může centrum poskytnout za služby a jak dlouho taková služba trvá, protože pokud klient nemá dostatek takovýchto informací, může dojít ke zbytečným konfliktům a zklamání klienta a ten se pak již nemusí na centrum obrátit. Na sociální pracovníky v nízkoprahových centrech se lidé bez domova obracejí s dalšími žádostmi, než jen se žádostmi o jídlo, oblečení, nebo odpočinek či sprchu. Mezi nejčastější úkony, které poskytují sociální pracovníci v rámci služeb klientům centra, patří zařídit doklad totožnosti s fotografií, pomoc se zajištěním alespoň minimálního pravidelného příjmu a pomoc s nalezením bezpečného místa k nocování. Tyto pomoci se často prolínají a nejtěžší bývá najít tu, se kterou je nejlépe začít. Zřejmě nejdůležitější je obstarání dokladu totožnosti, neboť na žádném úřadu nebudou s klientem jednat, když nebude mít alespoň jeden doklad totožnosti. Problém bývá, že klienti velmi často nemívají vůbec žádný doklad, ať se jedná o občanský průkaz, rodný a oddací list apod. Bez dokladu také nelze zařídit poskytnutí sociálních dávek nebo zařídit bydlení klienta. Další formy pomoci ze strany sociálního pracovníka pak obsahují např. pomoc při registraci na Úřadu práce, poradenství pro získání podpory v nezaměstnanosti, dávek hmotné nouze, invalidních důchodů atp., pomoc s vyřízením dalších dokumentů jako jsou zápočtové listy, evidenční listy ze správy sociálního zabezpečení, výpis z rejstříku trestů a dalších, pomoc při zprostředkování kontaktu s dalšími úřady a organizacemi, jako jsou kurátoři, probační a mediační služba, soudy, lékařskými zařízeními, poradnami, pomoc při řešení exekucí a dluhů, pomoc při hledání příbuzných, při zprostředkování práce, bydlení a další. V nízkoprahových centrech je rovněž poskytována psychologická pomoc, kterou poskytují psychologové, jedná se zejména o poradenskou činnost, diagnostika klienta a psychoterapeutická činnost. V neposlední řadě je klientům v centrech poskytována zdravotnická péče, neboť v nízkoprahovém centru by neměla chybět ordinace praktického lékaře nebo alespoň přítomnost zdravotní sestry. Často klient potřebuje pouze jednorázovou pomoc, ve specifických případech se však jedná o pravidelnou péči. Praktický lékař rovněž může vyslat klienta na odborné vyšetření do specializovaného zdravotnického zařízení, nebo může klienta ze zdravotních důvodů doporučit do azylového domu k „domácímu ošetřování“. Problém je však nedostatečná kapacita, která způsobuje, že klient je po nějakém čase z azylového domu nebo lékařského zařízení propuštěn a svoji nemoc je nucen „doléčít“ si na ulici, což se logicky ve velkém procentu případů nestane a zdraví klientů je tak v podstatě pořád v ohrožení (Marek, Strnad, Hotovcová, 2011, s. 129-141).

Druhou formou sociální práce s lidmi bez domova, je podpora zaměřená na změnu, tedy **po- bytové služby**. Jedná se o noclehárny, azylové domy, domy na půli cesty, ubytovny, sociální byty a byty.

Lidem bez domova, kteří chtějí někde přespát, najíst se nebo využít hygienického servisu zdarma nebo za malou úplatu, jsou určeny **noclehárny**. Nocleh je většinou poskytován na jednu noc, klient do noclehárny přichází večer a odchází ráno. Standard bydlení v noclehárně je nízký, nabízí však sucho, teplo, čistotu, postel s dekou a polštářem a střechu nad hlavou. Klient si svoje osobní věci může uložit do uzamykatelné skříňky, dostane čisté ložní prádlo, může požádat o čistý oděv, může použít toaletu a sprchu. Noclehárny jsou většinou velké místnosti s několika lůžky s minimem soukromí a využívají je zejména lidé, kteří jsou na ulici již dlouhou dobu a nejsou schopni nebo ochotni podřídit se nárokům azylových domů. Klientům jsou po celou dobu k dispozici pracovníci noclehárny, kteří mu mohou poskytnout poradenství, informace, zprostředkovat kontakt na další instituce a organizace, které by chtěl klient případně využít nebo kontaktovat, pomohou s uplatněním jeho práv, oprávněných zájmů a s obstaráním osobních záležitostí (Průdková, Novotný, 2008, s. 44).

Azylový dům poskytuje celodenní ubytování, možnost přípravy stravy, praní prádla a hygienický servis, stejně jako sociální poradenství nebo čerpání ambulantních služeb v rámci denních center. V současnosti jsou zřizovány azylové domy zejména pro ženy a matky s dětmi, dále pro muže a pro oběti domácího násilí, které mají skrytou adresu na ochranu před násilnou osobou. Jak zkušenosti ukazují, je nutné zřizovat azylové domy i pro další ohrožené skupiny, jak jsou senioři, páry (rodiny) nebo pro specifické skupiny, jako jsou osoby s psychickými poruchami, osoby závislé na alkoholu nebo jiných návykových látkách, nebo mentálně postižené osoby (Marek, Strnad, Hotovcová, 2011, s. 145).

Azylový dům poskytuje komplexní pomoc lidem bez domova, kteří mají zájem o reintegraci do společnosti a jsou ochotni a schopni usilovat o změnu své tíživé situace. Má také vyšší práh, než noclehárna, a na klienta jsou kladeny větší nároky, neboť zde zůstává delší dobu, než v noclehárně, během které se očekává jeho návrat k soběstačnosti a vyřešení jeho problémů. V den přijetí klienta do azylového domu, nebo ve dny následující, probíhá anamnesticko-diagnostický pohovor sociální pracovníka s klientem, během kterého je vypracován individuální plán péče. V individuálním plánu se klient seznámí, v čem mu azylový dům může pomoci a co mu nabízí a naopak klient sdělí pracovníkovi, co od azylového domu očekává, v čem a jak chce pomoci, co očekává od budoucnosti a jak si představuje způsob dosažení svých očekávání. Individuální plán

by měl být co nejkonkrétnější, měl by obsahovat cíle klienta a způsob jejich dosažení a rovněž způsob participace pracovníka a klienta (Průdková, Novotný, 2008, s. 44-45).

Dům na půli cesty je určen lidem, pohybujícím se na dráze mezi závislostí na straně jedné a nezávislým životem s vlastním bydlením na straně druhé, jedná se tedy o sociální zařízení, které je určeno zejména mladým lidem do věku 26 let, kteří opustili školská zařízení pro ústavní nebo ochrannou výchovu, případně výkon trestu odnětí svobody nebo léčebná zařízení. Bez pomoci tohoto zařízení by se mnoho z těchto mladých lidí ocitlo na ulici. Důležitou podmínkou poskytnutí ubytování v domě na půli cesty je ta, že klient buď studuje, nebo pracuje. Stejně jako v azylovém domě sepíše klient se sociálním pracovníkem individuální plán, který musí dodržovat, dále ubytovací smlouvu zpravidla na šest měsíců až jeden rok, tuto dobu však lze s přihlédnutím k okolnostem prodloužit nebo zkrátit. Dům na půli cesty se většinou skládá ze samostatných bytů a jedné společné místnosti, což je ideální případ, jindy má třeba společnou kuchyňku, případně sociální zařízení apod. (Průdková, Novotný, 2008, s. 48).

Ubytovny jsou určeny pro osoby bez domova, které nezvládly opakovaně reintegraci do společnosti a po určité době a z různých důvodů ztratily své bydlení. V této službě je důležitá psychologická pomoc, zaměřená na trénink sociálních dovedností, sociální interakce, motivaci, zvládání abstinence a další (Marek, Strnad, Hotovcová, 2011, s. 145-146).

Sociální byty, nebo také **chráněné byty pro bezdomovce**, jsou poslední stupeň integrace lidí bez domova do společnosti. Pak již následují klasické typy bydlení, jako byty obecní, nájemní, byty v osobním vlastnictví, družstevní byty a domy a další formy bydlení. Tento typ bytů pro bezdomovce však v České republice v podstatě neexistují a získat chráněný byt pro bezdomovce je pro klienty sociálních služeb skoro nedosažitelnou záležitostí. Jejich největší předností je, že jsou nejbližší reálnému prostředí a tím pádem i nárokům běžného života. Klient se začleňuje do přirozeného prostředí v okolí, stýká se se sousedy a jeho izolace mizí, stejně jako jeho stigmatizace. V zahraničí pak většinou obec osvědčivšímu klientovi byt ponechá, neboli ho na něj převede a z takového sociálního bytu nebo chráněného bytu pro bezdomovce se stává klasický obecní byt. V ČR jsou největší překážkou finance, neboť pořízení bytu není finančně nenáročná záležitost. Jedná se o však o velice úspěšnou službu v konečné reintegraci klientů do společnosti (Průdková, Novotný, 2008, s. 47).

3.3 Nevládní a neziskové organizace pomáhající bezdomovcům

Pomocí lidem bez domova se kromě státu a sociálních služeb, poskytovaných státem, věnují i různé nevládní neziskové organizace a charity, u charit se pak většinou jedná o církevní organiza-

ce. Tato podkapitola pak představuje ty nejznámější a největší charity, organizace a další sdružení, pomáhající lidem bez domova.

Největší organizací v ČR je **Charita Česká republika**, která čerpá svoji motivaci, stejně jako Armáda spásy a Diakonie, z křesťanské víry a křesťanských principů. Po změnách roku 1989 docházelo od roku následujícího k vzniku diecézních charit, při farnostech pak ke vzniku městských a farních charit, které měly různá zaměření, poskytovaly profesionální sociální služby nebo byly založeny na principu dobrovolnosti. Sdruženy byly v organizaci Česká katolická charita, která se následně změnila v Charitu ČR (Hradecký, 2011, s. 16).

Historie Charity ČR a jejích předchůdců sahá hluboko do minulosti a vychází z bohaté historie péče katolické církve a křesťanů o trpící a chudobné. Její počátky do roku 1919, kdy začala působit katolická charita, jež během první republiky zažila velký rozvoj, pomáhala rovněž na konci druhé světové války. Během období komunismu došlo k útlumu její činnosti, po Sametové revoluci naopak k obnovení a hned ji čekala zkouška, týkající se amnestie prezidenta republiky, kdy věznice opustilo velké množství amnestovaných, kteří se však neměli kam vrátit. Pro tyto lidi, kteří byli bez zázemí a prostředků, zřídila Charita první noclehárny, poradny a šatníky. Další zkouškou byla pro charitu válka v bývalé Jugoslávii, během které pomáhala uprchlíkům, stejně tak i velké povodně v roce 1997 a 2002, které zasáhly ČR, ale i další přírodní katastrofy, pohromy a neštěstí. V současnosti Charita ČR sdružuje více jak 300 charit v České republice, je součástí římskokatolické církve a je nestátní neziskovou organizací. Pomáhá lidem v nouzi nejen u nás, ale i v zahraničí a díky členství v mezinárodních sítích Caritas Europa a Caritas Internationalis má partnery po celém světě. Provozuje síť sociálních a zdravotnických zařízení a služeb, které však nejsou poskytovány přímo Charitou ČR, ale prostřednictvím diecézních, městských, oblastních a farních charit, které znají nejlépe konkrétní potřeby v místě svého působení a zároveň mohou spolupracovat se samosprávou, tedy kraji a obcemi a dalšími organizacemi a institucemi v rámci regionu. Všichni pracovníci charitních zařízení, jako jsou zdravotníci, sociální pracovníci, ošetřovatelky, pečovatelky a další, jsou povinni řídit se Kodexem Charity Česká republika, který vychází z křesťanského pojetí etických hodnot, mezi jehož hlavní principy patří ochrana lidské důstojnosti a snaha poskytnout účinnou pomoc lidem v nouzi tak, aby byla v co nejvyšší míře podněcována schopnost jejich svépomoci a samostatnost. Mezi hlavní činnosti patří pomoc lidem v tíživé sociální situaci, seniorům, dětem a mládeži, rodinám, ženám a matkám v tísní, lidem se zdravotním postižením, uživatelům na návykových látkách, lidem nevyléčitelně nemocným, obětem trestné činnosti a obchodu s lidmi, a v neposlední řadě cizincům a uprchlíkům, což je v dnešní době aktuálním tématem (charita.cz, 2015).

Druhou největší neziskovou organizací v ČR, je **Diakonie Českobratrské církve evangelické**. Stejně jako Charita ČR vychází z křesťanských základů a mimo poskytování pomoci lidem v nouzi nabízí i pastorační služby. Jejím zřizovatelem je Českobratrská církev evangelická a je součástí mezinárodní platformy Eurodiakonie. Svoji činnost započala v roce 1989 a navázala na činnosti předválečné České diakonie. Poskytuje 126 registrovaných sociálních služeb ve sto deseti zařízeních, k čemuž má více jak 1500 zaměstnanců a pomáhá jí více jak 1000 dobrovolníků. Jejím posláním je v těchto zařízeních poskytovat, organizovat a zajišťovat zdravotní, sociální, pastorační a pedagogickou pomoc a péči lidem, kteří se kvůli svému zdravotnímu postižení, nemoci, věku, osamocení či ohrožení, dostali do nepříznivé životní situace, přičemž tato pomoc a péče směřuje k tomu, aby mohli lidé v nepříznivé životní situaci žít v co největší míře důstojným a běžným způsobem života. Péče je chápána jako praktický projev křesťanské víry, lásky a naděje, pomoc lidem trpícím a lidem v nouzi a jako naplnění výzvy Ježíše k nasycení hladových, napojení žíznivých, oblékání nahých, navštívení nemocných a těch, kteří se nacházejí ve vězení a ujímání se pocestných. Diakonie pomáhá potřebným bez rozdílu vyznání, rasy a jazyka, podporuje rodinné prostředí se zachovanými vazbami a respektuje potřeby jednotlivců. Cílovými skupinami pomoci a péče Diakonie jsou lidé v nouzi, rodiny, děti a mladí lidé, lidé s postižením, senioři, umírající lidé a uprchlíci, dále se zaměřuje na rodinné problémy a partnerské vztahy, humanitární pomoc v ČR a zahraničí, rozvojová pomoc a různé další projekty a kampaně, jako např. Otevřeno seniorům atp. (diakonie.cz, 2015).

Diakonie se stejně jako Charita ČR dělí na regionální pobočky, jako je např. Slezská diakonie, jež je církevní organizací Slezské evangelické církve a která se zaměřuje na poskytování kvalitních sociálně zdravotních a sociálních služeb potřebným lidem především na severní Moravě a ve Slezsku. Navazuje na charitativní činnost, kterou v tomto regionu dříve poskytovala Slezská církev evangelická augsburského vyznání od začátku 20. století, a to na základě křesťanských hodnot (Hradecký, 2011, s. 16-17).

V roce 1999 vzniklo v Praze občanské sdružení **Nový prostor**, který se zaměřil na odstranění stigmatizace lidí bez domova, medializací sociální problematiky pomocí časopisu typu street-paper a rozvojem sociálního podnikání. Tyto cíle se snaží naplňovat vydáváním časopisu Nový prostor, který prodávají nejen lidé bez domova, ale i další lidé, kteří se ocitli v tíživé životní situaci, přičemž z ceny časopisu zůstává polovina pro prodejce jako odměna a podpora v jeho tíživé situaci (Hradecký, 2011, s. 17).

Časopis Nový prostor je čtrnáctideník, který prodávají lidé bez přístřeší, lidé ohrožení sociální exkluzí a lidé, kteří se ocitli v tísnivé životní situaci. Je součástí mezinárodní sítě časopisů typu

street-paper INSP (International Network of Street Papers). Časopis je vydáván nejen jako podpora pro prodejce, kteří mají z jeho ceny polovinu pro vlastní potřebu, ale i jako příležitost pro jedinečnou komunikační platformu, která prochází napříč kulturními, sociálními a věkovými sférami (novyprostor.cz, 2015).

Prodejci Nového prostoru se musí řídit „Kodexem prodejce Nového prostoru“, kdy např. nesmí prodávat mimo své určené místo, které mají uvedeno i na průkazce, jíž se musí prokazovat každý prodejce časopisu, nesmí být pod vlivem alkoholu nebo jiných drog, při prodeji nesmí kouřit, páchat kriminální činnost nebo jejímu páchání napomáhat, požadovat vyšší částku za časopis, než je oficiální nebo nesprávně vracet z přijaté částky, žebrat nebo jinak požadovat od lidí na ulici finance, nesmí je zdržovat proti jejich vůli, nutit jiného prodejce k opuštění jeho prodejního místa, při prodeji nesmí používat jakékoli nadávky, vulgarity, sexistické, rasistické nebo jiné společensky nepřijatelné obraty ve styku nejen s veřejností, ale i s jinými prodejci nebo pracovníky výdejny časopisů apod. (novyprostor.cz, 2015).

Původně se Nový prostor od roku 1999 vydával pod názvem Patron a jednalo se o měsíčník se zaměřením na alternativní kulturu a sociální témata. Od roku 2001 se již jmenuje Nový prostor a stává se z něj ostrý, provokativní a angažovaný časopis, prezentující kontroverzně zpracovávaná témata a odvážnou grafiku. V roce 2003 se po několika nepodařených experimentálních vydáních mění časopis na interaktivní a živý společenský magazín, který se zaměřuje na tematiku sociálně vyloučených lidí, lidé bez přístřeší, ekologii, lidská práva a v neposlední řadě i na kulturu, což je forma, kterou má časopis Nový prostor i v současné době. Od jeho počátků se v pozici šéfredaktora a reportérů, grafiků, fotografů a další, vystřídalo velké množství lidí a každý měl na formu a obsah časopisu velký vliv. V současné podobě se časopis věnuje zejména tématům, jež stojí na okraji zájmu většinových médií, poskytuje prostor širokému spektru autorů, kteří na svět kolem sebe pohlízejí nezátíženými stereotypy. Časopis Nový prostor je potřebná alternativa k hlavnímu mediálnímu proudu, využívá nezávislosti na vlivných inzerentech, distribuci a velkých nakladatelstvích a dává možnost promlouvat k veřejnosti i těm autorům, jejichž hlas by do médií hlavního proudu neproniknul, nebo by byl velmi zkreslen. Mimo vydávání časopisu se sdružení Nový prostor věnuje dalším projektům, jako je např. natočení filmu „Jak přežít v Praze“, který byl natočen lidmi bez domova a jedná se o dokumentární film o přežívání zimy bezdomovci v Praze, dále provozuje denní centrum pro bezdomovce, které je druhé největší v ČR, vydalo Pouličního průvodce, nekonvenční publikaci, která mapuje Prahu a doporučuje jazykem klientů sdružení a na základě jejich zkušeností různé komerční i sociální služby, provozuje divadelní soubor Ježek a Čížek, dále internetovou kavárnu pro klienty sdružení, provozuje Kupónový motivační systém pro prodejce časopisu, umožňují-

cí jim získávat kupony na hygienické potřeby, jídlo apod. Pro lidi bez domova představuje časopis jedinou službu, která jim vytváří standardní pracovní prostředí, návyky a nabízí jim možnost získat finanční prostředky pro naplnění svojí vlastní nezávislosti a autonomie, jeho program vytváří společenský kontakt ve zcela reálném prostředí napříč všemi sociálními vrstvami a skupinami. Za svoji činnost získal Nový prostor v roce 2000 cenu Benjamin za nejlepší nový projekt nestátní neziskové organizace od nadace VIA a NROS a v roce 2003 získal cenu Výboru Dobré Vůle nadace Olgy Havlové za výbornou realizaci projektu street-paper a v témže roce se stal Nový prostor jedním z největších dárců UNICEF, kdy prodejem vánočního čísla získali prodejci pro projekt v Etiopii více jak 300.000,- Kč. Nový prostor je v neposlední řadě prospěšný i svou specifickou funkcí, kterou je těžko měřitelný a vyčíslitelný parametr pomoci hmotné i nehmotné od kupce časopisu jeho prodejci, jenž má například formu pozvání prodejce do rodiny čtenáře na štědrovečerní večeři a další podobné situace a události mezi prodejci a kupci časopisu (novyprostor.cz, 2015).

Další organizace, která vznikla po politických a sociálních změnách v roce 1989, byla **Naděje**, která byla spontánně založena v roce 1990. Její začátky byly příznačné pro tehdejší dobu, kdy došlo ke vzniku mnoha organizací na pomoc různým potřebným nebo sociálním vyloučením ohroženým lidem, vyznačovala se prací dobrovolníků bez zajištění financí na provoz, podáváním jídla na nádražích a v několika prvních měsících i dobrovolnou prací v uprchlických táborech v Jablonečku u Mimoně a Bělé pod Bezdězem, následovala práce na přípravě vlastních středisek. Nadšenou prací několika dobrovolníků pak vznikla organizace, která v současnosti působí po celé republice (Hradecký, 2011, s. 17).

Vznik Naděje, která vznikla 21. srpna 1990, byl vázán k symbolickému datu z roku 1968, kdy zemi zasáhla beznaděj z okupace vojsky Varšavské smlouvy, po níž následovala tzv. normalizace. V parném létě roku vzniku Naděje se na nádražích po celé republice a zejména v Praze začali objevovat uprchlíci z Rumunska, často ve velmi zuboženém stavu a bez jídla, pití nebo peněz. Zároveň se objevovali lidé, kterým nebyla jejich situace lhostejná, a těmto uprchlíkům spontánně začali pomáhat. Takto pak vznikla i společnost Naděje, která pomáhala uprchlíkům nejen na nádražích, ale i v uprchlických táborech. Její vznik a rozvoj je spojen s osobností Vlastimily Hradecké, která svou vytrvalostí a nesmírným úsilím realizovala svou vizi pomoci, která dostala toto symbolické jméno. Od pomoci uprchlíkům se pomoc organizace začala rozšiřovat i na další potřebné, kterým poskytovala sociální služby na vysoké odborné úrovni, a to společně se zvěstováním poselství Ježíše Krista. Naděje byla koncipována jako organizace, ve které pomáhají křesťané všech církví a druhů vyznání společně. Společným cílem a zájmem členů je vybudovat a provozovat síť veřejně prospěšných služeb, které jsou založeny na křesťanských základech a principech, posláním pak

prakticky naplňovat a šířit evangelium v lidském životě. Od roku 1991 se profesionalizuje a vznikají tři střediska v Praze a po získání areálu bývalého pionýrského tábora také v obci Nedašov v okrese Zlín, kde vznikl Dům pokojného stáří. Následuje zakládání poboček Naděje po celé republice, Naděje také vydává v roce 1996 publikaci *Bezdomovství – extrémní vyloučení*, což je první odborná publikace svého druhu, vydaná v ČR, týkající se fenoménu lidí bez domova. Vznikají azylové domy, domy pokojného stáří, domovy pro opuštěné děti, zimní noclehárny pro lidi bez domova, denní centra, domovy pro mentálně postižené děti, sociálně terapeutické dílny, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, chráněná bydlení a další sociální zařízení pod patronací Naděje. Hlavní činností v zařízeních Naděje i mimo ně, je poskytování sociální, zdravotní, duchovní, poradenské, osvětové, vzdělávací a služby, včetně služeb doplňkových, a zaměřuje se zejména na rodiny, děti i rodiče, osoby s postižením, osamělé osoby, lidi sociálně vyloučené nebo sociální vyloučením ohrožené nebo jinak ohrožené nebo znevýhodněné s cílem zlepšit jejich vztahy, kompetence a životní situaci (nadeje.cz, 2013).

3.4 Armáda spásy jako jedna z forem pomoci bezdomovcům

Armáda spásy byla má počátky ve Spojeném království Velké Británie, když se v roce 1865 kazatelem William Booth, který se staral o chudé a nevěřící a věřil, že víra v Boha dokáže změnit životy těchto lidí, setkal se skupinou křesťanů, působících ve východním Londýně, což byla tehdy nejchudší čtvrt' města. Tito křesťané zde pořádali setkání s chudými, kterým se snažili pomáhat v jejich životě a přivést nevěřící k víře. Svým vlivem William Booth s pomocí skupiny křesťanů dokázal obrátit k víře mnoho lidí, kteří se následně připojili ke službě v Armádě spásy a tak se tato služba velmi rychle rozšiřovala (Průdková, Novotný, 2008, s. 57).

Původně se Armáda spásy jmenovala „Křesťanská misie“, ke svému současnému jménu přišla až v roce 1878, kdy si hnutí osvojilo vojenský způsob organizace, včetně uniforem a vojenské terminologie. Smyslem hnutí a zároveň života Williama Bootha byla pomoc těm nejubožejším lidem, žijícím na ulicích ve špíně, beznaději, utápějících se v alkoholu, kterým se snažil nabízet přístřeší v rámci útulků, jídlo a hygienu a zároveň duchovní rozměr života. Jeho heslem byla tři S – Soup, soap, salvation, tedy polévka, mýdlo a spasení, což se následně stalo heslem celého hnutí. William Booth a jeho spolupracovníci však chtěli více pomáhat bezdomovcům, kterých bylo v tehdejší Londýně obrovské množství, takže v roce 1888 založil se svými spolupracovníky první ubytovnu Armády spásy pro bezdomovce. Stejně tak Williamu Boothovi ležely na srdci těžké pracovní podmínky dělníků v továrnách, zejména žen, protože práce v továrnách byla fyzicky velmi náročná, nebezpečná

a zároveň mizerně placená, např. při výrobě sirek se používal žlutý fosfor, který byl jedovatý. William Booth založil v roce 1891 svoji vlastní továrnu na sirky, kde inovativně začal používat tzv. červený fosfor, který byl naopak bezpečný a po dlouhé snaze a těžké práci se mu podařilo po deseti letech docílit toho, že bezpečnou surovinu k výrobě začali používat i jiní továrníci. William Booth byl několikrát pozván do USA, kde přednášel ve slavné Carnegie hall, kde propagoval svoji práci a Armádu spásy, hovořil o sociální situaci nejen ve Velké Británii a USA, vyzýval k podpoře svého hnutí a pomoci lidem bez domova, a na důkaz důležitosti podpory ze strany veřejnosti řekl: „Měřít-ko, v jakém se budou moci naše záměry uskutečnit, závisí na veřejné podpoře.“ (armadaspasy.cz, 2012).

Armáda spásy provozuje v současné době téměř 28 000 zařízení ve 108 zemích světa, kde je realizována sociální a duchovní práce. Nejvyšším velitelem Armády spásy je v současné době Shaw Clifton, jenž byl do své funkce zvolen v roce 2006 (Hradecký, 2011, s. 16).

V České republice započala Armáda spásy svoji činnost v roce 1919, avšak po druhé světové válce byla v roce 1950 nucena na nátlak vládnoucí Komunistické strany Československa svoji činnost ukončit. K obnovení činnosti došlo v roce 1990, kdy do Prahy přijeli na pozvání tehdejšího prezidenta České a Slovenské federativní republiky Václava Havla na oficiální návštěvu dva nejvyšší představitelé Armády spásy z Nizozemska. Od tzv. Sametové revoluce se mezitím scházeli v Praze někdejší členové Armády spásy s mladšími lidmi, aby byly připraveny podmínky k zahájení činnosti, což v první fázi představovalo přípravu zázemí pro církevní sbory. Oficiálně začala Armáda spásy pracovat o rok později (v roce 1991), kdy otevřela první azylový dům v Ostravě (Charita Olomouc). V současné době provozuje Armáda spásy v rámci pomoci lidem bez domova azylové domy pro muže, pro ženy a matky s dětmi a noclehárny pro bezdomovce s kapacitou cca 770 lůžek (Průdková, Novotný, 2008, s. 57).

Heslo Armády spásy v současné době zní „Srdce bohu, ruce lidem“, který vystihuje podstatu tohoto hnutí. Svoji motivaci čerpá z křesťanské víry a pomáhá těm, kteří pomoc potřebují, tedy lidem bez domova, stejně jako osamělým nebo hledajícím lidem. Přes svoji nezištnou pomoc však existují o Armádě spásy různé mýty, jako že pracovníci Armády spásy nutí lidi, kterým pomáhají, ke křesťanské víře, nebo že všichni zaměstnanci musí být povinně křesťany. V České republice, která je považována za zemi s nejvyšším podílem ateistů v populaci na světě, a vzhledem ke skutečnosti, že Armáda spásy denně poskytne asi 1500 porcí obědů potřebným lidem, umožní přespání na 800 – 1200 lůžcích, je velmi nepravděpodobné, že by všichni, jimž Armáda spásy pomáhá, byli křesťany. Stejně tak nejsou pracovníci nuceni býti křesťany, v jejich případě jde o jejich profesionalitu a přístup k lidem, kterým pomáhají a jejich kvalitu jakožto člověka. Pravdou je, že část pracov-

níků je i součástí Armády spásy jako církve, jedná se však pouze o malou skupinu pracovníků. Skutečnost je, že Armáda spásy pomáhá všem lidem bez ohledu na jejich vyznání, barvu jejich kůže, jejich jazyk nebo sexuální orientaci, přičemž motivací je křesťanská víra a láska (armadaspasy.cz, 2014).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. METODOLOGIE VÝZKUMU

„Kvantitativní výzkum se podle našeho názoru více zajímá o to, co lidé dělají, bez přílišné snahy pochopit tyto činnosti“ (McBride, 1995, s. 7).

„Kvalitativní výzkum se snaží pochopit a dát do vztahu subjektivní chápání a konání těch, kteří jsou předmětem výzkumu. V některých případech je vztah mezi výzkumníkem a zkoumaným tak blízký, že se dá nazvat spoluprací“ (McBride, 1995, s. 7).

„Kvalitativní výzkum je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založených na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu“ (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 17).

Z výše uvedených citací je zřejmé, který druh výzkumu byl pro praktickou část této diplomové práce vybrán. Základní charakteristiky kvalitativního výzkumu jsou tyto:

- Výzkum je prováděn pomocí delšího a intenzivnějšího kontaktu se situací nebo terénem jedince či skupiny.
- Výzkumník používá relativně málo standardizované metody sběru dat, neboť hlavním nástrojem je výzkumník sám. Typy dat jsou audio a video záznamy, přepisy poznámek z rozhovorů a pozorování, osobní komentáře, fotografie, úřední dokumenty, poznámky, úryvky z knih a vše další, co by mohlo přiblížit všední život zkoumaných osob.
- Snahou výzkumníka je získat integrovaný pohled na předmět studie, jeho kontextovou logiku a explicitní a implicitní pravidla, fungující v dané oblasti.
- Výzkumník se snaží izolovat určitá témata, projevy a datové konfigurace.
- Hlavní úkol výzkumu je objasnění, jak se jedinci v dané situaci a prostředí doberou pochopení toho, co se děje, proč jednají takovým způsobem a jak organizují svoje všednodenní interakce a aktivity.
- Data, která jsou získána výzkumníkem během kvalitativního výzkumu, jsou induktivně analyzována a interpretována. Výzkumník z nich nesestavuje skládku, jejíž konečný tvar zná, ale vytváří obraz, který získává své kontury během sběru dat a poznávání jeho částí. Ve svém hledání významů a snaze pochopit aktuální dění, výzkumník vytváří podrobný popis toho, co pozoroval a zaznamenal a zároveň se snaží nic, co by mohlo pomoci vyjasnit situaci (Hendl, 2012, s. 49-50).

4.1 Výzkumný problém

Výzkumný problém je něco, co se odehrává v sociální realitě a je to svým způsobem problematické. Zároveň je to v ideálním případě něco, čemu plně nerozumíme.

Výzkumný problém, na který výzkum v této práci zaměřuje, je ten, zda považují lidé bez domova svůj život za důstojný a zda sami sebe vnímají jako lidské bytosti, které mají svoji důstojnost, zda chtějí změnit svůj život, a jestli jsou tak vnímáni ze strany většinové populace.

4.2 Cíle výzkumu

Hlavní cíl výzkumu

Hlavním cílem tohoto výzkumu je zjištění, zda lidé bez domova sami sebe vnímají jako lidské bytosti s lidskou důstojností a zda svůj současný život považují za důstojný a zároveň, zda jsou ze strany většinové populace vnímáni jako lidé s důstojností.

Dílčí cíle výzkumu

Ve vztahu k lidem bez domova:

1. Prozkoumat, zda lidé bez domova sami sebe vnímají jako lidské bytosti, které mají lidskou důstojnost a jsou hodny úcty a zjistit, zda lidé bez domova vnímají svůj současný život jako důstojný.
2. Zjistit, zda na své situaci chtějí něco změnit a co jsou pro tuto změnu ochotni udělat?

Ve vztahu k většinové populaci:

1. Prozkoumat, zda respondenti z řad většinové populace vnímají lidi bez domova jako lidské bytosti, mající svoji důstojnost.
2. Zjistit, zda jsou ochotni lidem bez domova pomoci v jejich životní situaci a jak.

4.3 Výzkumné otázky

Ve vztahu k lidem bez domova:

1. Co si představují pod pojmem lidská důstojnost?

2. Vnímají svoji současnou životní situaci jako důstojnou a sebe sama jako lidskou bytost, zasluhující úctu?
3. Stali se někdy obětí ponižování nebo snižování jejich důstojnosti?
4. Chtějí svoji životní situaci změnit a jak, případně co jsou pro změnu ochotni udělat?
5. Jaký je jejich názor na sociální zařízení pro lidi bez domova a navštěvují nějaké zařízení?

Ve vztahu k většinové populaci:

1. Jak vnímají lidi bez domova respondenti z řad většinové populace?
2. Jsou dle jejich názoru lidé bez domova za svoji životní situaci odpovědní?
3. Jsou lidé bez domova lidé, kteří mají svoji důstojnost a zasluhují si úctu?
4. Jsou ochotni lidem bez domova pomoci a jak?

4.4 Metody sběru dat

Nejčastější metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu je rozhovor. Používá se pro něj označení hloubkový rozhovor, který se dá definovat jako nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek. Výpovědi a slova jsou v hloubkovém rozhovoru zachycena v přirozené podobě, což je základ kvalitativního výzkumu. Rozhovory se dělí na dva hlavní typy, polostrukturovaný rozhovor, který vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek, a nestrukturovaný, nebo také narativní rozhovor, který může být založený na jedné předem připravené otázce a na základě informací, poskytnutých respondentem, se výzkumník dále dotazuje (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 159-160).

Nejrozšířenější podobou metody interview neboli rozhovoru, je polostrukturovaný rozhovor, který dokáže řešit mnoho nevýhod jak plně strukturovaného, tak nestrukturovaného rozhovoru. Oproti nestrukturovanému rozhovoru však polostrukturovaný rozhovor vyžaduje náročnější technickou přípravu, protože výzkumník musí vytvořit určité schéma, které je pak závazné. Toto závazné schéma pak obvykle definuje okruh otázek, na které se výzkumník respondentů ptá, přičemž je možné zaměňovat pořadí, v jakém se jednotlivým okruhům výzkumník věnuje a dle potřeby a možností si toto pořadí upravuje tak, aby získal maximální výtěžnosti rozhovoru (Mioviský, 2006, s. 159-160).

Výzkum s lidmi bez domova byl prováděn na teritoriu města Brna, a konkrétní respondenti byli osloveni za pomoci streetworkera Karla, který pracuje jako terénní sociální pracovník u jisté charitativní nevládní organizace, pomáhající lidem bez domova.

Výzkum s příslušníky většinové populace byl prováděn rovněž na teritoriu města Brna a byly vybírány osoby, které s lidmi bez domova nepracují, pouze se s nimi setkávají na veřejných místech.

Otázky rozhovoru byly vytvářeny podle výzkumných otázek, a tyto otázky byly rozděleny do jednotlivých oblastí. Rozhovory byly nahrávány na diktafon a poté byly přepsány do tištěné podoby a následně analyzovány a zpracovávány.

Rozhovor s osobami bez domova byly zaměřeny na tyto oblasti:

- Příčina pobytu na ulici respondenta,
- lidská důstojnost lidí bez domova,
- pohled na sebe samotné a na další lidi bez domova,
- ponižující jednání a snižování lidské důstojnosti,
- změna životní situace a stylu života,
- sociální zařízení pro lidi bez domova.

Rozhovory s příslušníky většinové populace byly zaměřeny na tyto oblasti:

- Názor respondenta na lidi bez domova,
- lidská důstojnost,
- vnímání chování většinové populace a lidí bez domova,
- ochota pomoci lidem bez domova.

4.5 Metody zpracování dat

Rozhovory s respondenty byly nahrávány na diktafon, a následně přepsány do písemné podoby. Na zpracování dat bylo užito techniky otevřeného kódování. Kódování je rozkrytí dat směrem k jejich interpretaci, konceptualizaci a následně jejich nové integraci a dělí se do tří procedur, jak s analyzovaným textem zacházíme na kódování otevřené, selektivní a axiální. Tyto procedury představují různé způsoby, jak lze zacházet s materiálem a výzkumník mezi nimi může podle potřeby různě přecházet, neboť se nemusí používat zcela odděleně (Hendl, 2012, s. 246-247).

Rozhovory byly po jejich pořízení přepsány metodou doslovné transkripce, takže v rozhovoru byly ponechány všechny nespisovné, případně slangové výrazy, které respondenti použili. V případě, že uváděli jména, adresy, nebo jiné podobné údaje, ze kterých by mohlo být později zjištěna jejich totožnost, byly tyto údaje v prepisech uvedeny v závorce a místo přesného údaje pouze všeobecné, např. „jméno“, „adresa“, apod.

Otevřené kódování zahrnuje proces rozebírání, prozkoumávání, porovnávání, konceptualizaci a kategorizaci údajů a jedná se o část analýzy, která se pomocí pečlivého studia údajů zabývá kategorizací a označováním pojmů. Bez pojmů by totiž věda nemohla existovat. Údaje jsou během otevřeného kódování rozebrány na jednotlivé části a tyto části pak pečlivě prostudovány, podobnosti a rozdíly jsou pak zjišťovány porovnáním a o jevech, jež jsou interpretovány údaji, se kladou otázky. Při tomto procesu jsou pak zkoumány a zvažovány naše a cizí domněnky o jevu, což může vést k novým objevům. U otevřeného kódování začneme označováním jevů. Prvním krokem u analýzy je konceptualizace, což znamená rozbor odstavce nebo věty a přidělení jména, tedy něco, co bude reprezentovat nebo zastávat určitý jev. Jméno přidělujeme každé samostatné myšlence, události nebo případu, postupně pak porovnáváme případy a podobným jevům můžeme přidělit stejná jména, to vše z důvodu, abychom neměli spoustu jmen a neskončili zmatení. Protože se během výzkumu mohou objevit desítky až stovky pojmů, je potřeba pojmy seskupit do kategorií. Pojmy se seskupují podobné s podobnými, abychom neskončili s tak velkým počtem pojmů, že bychom nevěděli, co si s nimi počít. Když v údajích identifikujeme určité jevy, pojmy kolem nich seskupujeme, čímž snížíme počet objektů, se kterými budeme následně pracovat. Takovéto seskupování pojmů se nazývá kategorizace. Kategorie má určitý pojmový rozsah, jenž určuje podkategorie, nebo skupiny pojmů pod danou kategorií spadají. Následuje pojmenovávání kategorií, které většinou provádí badatel sám. Obvykle má pojmenování co nejvíce logicky souviset s údaji, které zastupuje a zároveň má být dostatečně názorné, aby poukazovalo, na co odkazuje. Další fází je rozvíjení vlastností a dimenzí kategorií, vlastnosti kategorie jsou jejími znaky nebo charakteristikami a dimenze pak reprezentují umístění jednotlivých vlastností na nějaké škále, protože proces otevřeného kódování je nejen hledání kategorií, ale i dimenzí a vlastností kategorií (Strauss, Corbinová, 1999, s. 42-49).

4.6 Výzkumný soubor

Výběr výzkumného vzorku z kategorie lidí bez domova.

Výběr výzkumného vzorku z této kategorie probíhal za pomoci terénního sociálního pracovníka Karla, se kterým byli vytypováni respondenti z řad lidí bez domova, kteří se pohybují v centru města Brna, konkrétně na náměstí Svobody a v jeho blízkém okolí. Z důvodu ochrany osobních údajů nebyly zveřejněny některé údaje respondentů, zejména jejich jména a příjmení, a následně byli respondenti označeni čísly 1 až 4 (např. respondent 1).

Rozhovor byl proveden se čtyřmi respondenty, kteří museli splňovat následující kritéria:

- a) Splňovat cílovou skupinu, tedy být v současné době člověkem bez domova a
- b) souhlasit s rozhovorem a pořízením jeho záznamu na diktafon.

Výběr výzkumného vzorku z kategorie většinové populace.

Výzkumný vzorek byl vytvořen oslovením osob, jejichž zaměstnání nesouvisí s prací s lidmi bez domova a dále byl vybrán z co možná nejširšího záběru z hlediska jejich zaměstnání (OSVČ, programátor IT, dělník ve strojírenském podniku apod.). Z důvodu ochrany osobních údajů nebyly zveřejněny některé údaje respondentů, zejména jméno a příjmení, proto byli respondenti kvůli identifikaci označeni písmeny A – D (např. respondent C), kvůli rozlišení od respondentů z řad lidí bez domova, jež jsou označeni čísly 1 – 4.

Rozhovor byl proveden také se čtyřmi respondenty, kteří museli splňovat následující kritéria:

- a) Patřit do cílové skupiny osob, které nejsou v každodenním kontaktu s osobami bez domova a nepracují s nimi a
- b) souhlasili s rozhovorem a jeho záznamem na diktafon.

Respondenti z řad osob bez domova

Respondent 1 je muž, má 37 let, bez domova je od svých 15 let s přestávkami (tedy kolem 20 let), nezaměstnaný, svobodný, má přítelkyni a děti, s přítelkyní by chtěl do budoucna sehnat bydlení, zaměstnání a začít společně žít.

Respondent 2 je muž, má 35 let, bez domova je 4,5 roku, invalidní důchodce, soudně trestaný, svobodný, má přítelkyni, se kterou by chtěl sehnat bydlení a společně žít.

Respondent 3 je muž, má 40 let, bez domova je střídavě, v současnosti asi 2 měsíce, jinak vždy na nějakou dobu bydlí buď u rodiny, nebo na ubytovnách, v současné době je nezaměstnaný, je soudně trestaný, svobodný, aktivně shání práci a po získání zaměstnání by chtěl sehnat bydlení a začít normální život.

Respondent 4 je muž, má 58 let, bez domova je v současnosti 4 roky, v současnosti je nezaměstnaný, po úraze, není soudně trestaný, je třikrát rozvedený a má tři děti. Do budoucna by chtěl sepsat paměti a sehnat ubytování na ubytovně.

Respondenti z řad většinové populace

Respondent A je muž, má 64 let a pracuje jako dělník ve strojírenském podniku. S lidmi bez domova není v každodenním kontaktu a nikdy s nimi nepracoval.

Respondent B je žena, má 32 let a pracuje jako designérka a architektka zahrad ve firmě, zabývající se projektováním a výstavbou zahrad a parků. S lidmi bez domova není v každodenním kontaktu a nikdy s nimi nepracovala.

Respondent C je žena, má 58 let a pracuje jako osoba samostatně výdělečně činná. S lidmi bez domova není v každodenním kontaktu a nikdy s nimi nepracovala.

Respondent D je muž, má 33 let a pracuje jako IT programátor a pracovník podpory IT. S lidmi bez domova není v každodenním kontaktu a nikdy s nimi nepracoval.

4.7 Etika výzkumu

Ve výzkumu hrají etické otázky důležitou roli a existuje mnoho různých doporučení a standardů, vymezujících etická pravidla, aplikovatelná ve výzkumu. Mezi důležité zásady etického jednání při výzkumu patří zejména získání informovaného souhlasu, aktivní nebo pasivní souhlas s účastí ve výzkumu, svoboda odmítnutí účasti ve výzkumu, zaručení anonymity respondentů, přístup k nezletilým (pokud jsou účastníky výzkumu) a zatažení informací účastníkům (Hendl, 1999, s. 155-157).

Ve výzkumu v této práci bylo dbáno na etické otázky. Účast ve výzkumu je založena na dobrovolnosti. Použité informace, které výzkum obsahuje, neumožňují identifikovat respondenty. Výzkum byl anonymní, o čemž byli respondenti informováni, stejně jako o možnosti neodpovídat na otázky, na které odpovídat nechtějí, a o možnosti odmítnout poskytovat informace, které poskytovat nechtějí. Všichni účastníci byli před zahájením rozhovorů poučeni a byl od nich získán informovaný souhlas s pořízením záznamu rozhovoru. Výzkum byl koncipován tak, aby nijak neohrozil fyzické ani psychické zdraví jednotlivců, kteří se výzkumu zúčastnili. Informace z rozhovorů, které by mohly vést k odhalení identity respondentů, byly upraveny (zobecněny) tak, aby nemohlo dojít ke ztotožnění respondentů.

5. VÝSLEDKY VÝZKUMU

Během zpracování diplomové práce a vyhodnocování rozhovorů byly vytvořeny dvě kategorie – kategorie lidí bez domova a kategorie většinová populace. Pro každou kategorii byly vytvořeny a sestaveny otázky, na které pak respondenti odpovídali. Následně byla data z rozhovorů, tedy jednotlivé odpovědi od respondentů, přepsány do tabulky, z odpovědí pak byly vytvořeny kódy a kategorie (viz Příloha P V a Příloha P VI – ukázky zpracování dat – kódování). Výsledky pak byly rozděleny do kategorií dle respondentů tak, že podkapitola 5.1 obsahuje vyhodnocení rozhovorů od respondentů z řad lidí bez domova a podkapitola 5.2 pak vyhodnocení rozhovorů od respondentů z řad většinové populace.

5.1 Kategorie osoby bez domova

Kategorie 1 – současná situace

Kategorie 1 byla vytvořena z následujících kód: příčina, místo.

Na začátku rozhovoru byli respondenti z řad osob bez domova tázáni, jak dlouho jsou bez domova, tedy jak dlouho žijí na ulici. Respondent 1 odpověděl, že již od patnácti let, což je vzhledem k věku 37 let doba 22 let. Svoji odpověď pak doplnil: „...jako bydlel sem občas, chvílku, když sem si našel přítelkyni nebo tak...“. Respondent 2 uvedl čtyři a půl roku. Respondent 3 odpověděl: „...u mě je to tak střídavě oblačno, já su jako tak jednou nohou na ulici a jednou nohou v normálu..., ...já sem to poslední měsíc neřešil, protože já jsem dělal na Vánočním trhu a dělal sem na stavbě tři týdny, takže sem byl doma, protože sem si něco vydělal, takže sem nejel s prázdnou dom, takže **sem byl u matky**, že. No, ale teďka ta stavba skončila a zase spadl tam, kde sem byl předtím...“, tedy stejně jako respondent 1 pobývá na ulici střídavě. Respondent 4 na otázku odpověděl: „Jako přímo na ulici jsem 4 roky. Jako bez domova sem jako dýl, ale vždycky jsem měl nějakou práci, kde jsem měl třeba ubytování, jo? A neb takhle. Ale ne doma, jako. Já už se z domova odešel vlastně v šestnácti letech. A pak jsem bydlel, protože já jsem dělal bedňáka napřed Plastic people, já nevím, jestli Vám to něco říká, u Mejly sem bydlel, no, ale ten je po smrti, už. No a tím sem se dostal už jako do takovýho koloběhu, ale to jsem ještě nebyl ženatej. Já byl ženatej třikrát. Já jsem třikrát rozvedenej. A mám děti, ano mám, ale prostě, já je nechci otravovat. Já je nechci otravovat, ať mají svůj život, protože když já sem byl jako za někým, jo, mám dva kluky a jednu holku, ale každej je někde jinde. Jo, jeden je v Praze, jeden je v Český Lípě, a holka v Liberci. No a já je nechcu otravovat. Já sem tam třeba za nima někdy byl, jo, ale já sem tam byl třeba dva dny, a už sem cítil, že bych měl jako už to. No, a protože s našima sem si nerozuměl, pro-

tože to byli oba dva komunisti, no, oni potom se jako snažili to nedávat najevo, jo, protože už to poznali, že už to není to pravý ořechový, prostě když mě bylo těch šestnáct let, sedmnáct, osmnáct, tak oni byli prostě ještě jako zarytí komunisti, a já sem se s nima nemohl, jako, prostě nepohodl jsem se. Ale já sem si dokázal vždycky, já sem si sehnal vždycky holku s bytem. Takže sem bydlel, třeba čtyry roky, pět let. No, ale pořád to šlo a pořád jsem měl práci, to bylo úplně jako v pohodě... “. Tedy stejně jako respondent 2 je v současnosti na ulici asi čtyři roky.

Další otázka na respondenty zněla, co bylo nebo je příčinou jejich pobytu na ulici. Respondent 1 odpověděl, že příčinou jeho pobytu na ulici jsou rodiče, dál to rozvést odmítl. Respondent 4 také uvedl jako hlavní příčinu rodiče: *„...prostě když mě bylo těch šestnáct let, sedmnáct, osmnáct, tak oni byli prostě ještě jako zarytí komunisti, a já sem se s nima nemohl, jako, prostě nepohodl jsem se... “.* Jako druhotnou příčinu pak uvádí: *„...já jak sem měl ten tejděn volna, tak sem se trochu, jak sem měl peníze, no a prostě **sem se trochu rozjel**. A já sem nebyl schopnej do té Líšně dojet. Protože já sem skončil vždycky tady o půlnoci a takhle, no a takže sem potom jezdil třeba autobusama, tady jo a takhle. No a to bylo v Žebětíně a mě nejel 2 hodiny autobus a mrzlo, mrzlo, to bylo opravdu mezi mínus 10 a 15, a mě **omrzli nohy**. No a tak sem toho musel na chvíli nechat, protože já sotva chodím, opravdu, natož dělal. No a tak šéfová si musela **sehnat někoho jinýho**. Sehnala. Nějakýho Ukrajince. No a **já najednou byl vlastně bez práce**. A tím pádem sem byl najednou **na ulici**. “.* Respondent 2 pak uvádí jako příčinu svého pobytu na ulici úraz a výkon trestu odnětí svobody, ze kterého, když byl propuštěn na svobodu, neměl kam se vrátit. Respondent 3 na otázku odpověděl: *„...jenomže matka z finančních a existenčních důvodů musela ten barák prodat, a jelikož ho musela prodat v co nejbližší době, jo, aby o ten barák nepřišla, tak vlastně musela jít pod cenu, takže no a z toho, co jí z toho zbylo, tak tady levnější bydlení nenašla, tak se odstěhovala až na Valašsko, no a já protože sem svobodnej, a žiju teďka s matkou ve společné domácnosti, tak sem byl nucen se s ňou odstěhovat, ale tam už jsem práci nenašel, že jo... Takže jsem bez práce a je mě jako spíš blbý, tam aby mě důchodce živil, jako doma. Takže jsem vyjel do Brna, abych něco sehnal, že. Sem tam nějaká ta nárazovka a fuška je, ale není to furt, že jo. A práci, abych měl stálou, mně brání výpis z trestního rejstříku, jo, protože sem byl před x rokama trestán za alimenty, no a tadyk ty řetězce, protože já sem řezník vyučenej, nezajímá, že to nemám za majetkovou trestnou činnost, ale zajímá je to, že tam je zápis a hotovo..., Matka se odstěhovala, protože **prodala ten barák**, je i příčinou toho, že vlastně jsem teď bez domova... “.* takže se dle jeho slov jedná o kombinaci prodeje domu jeho matkou, a následná ztráta zaměstnání. Zároveň jako příčinu uvádí, že je soudně trestaný a tak nemůže najít zaměstnání.

Třetí otázka zněla, kde respondenti v současné době nejčastěji přebývají. Respondent 1 odpověděl: „...**su na tý Armádě spásy, vlastně...**“, respondent 2 také uvedl, že přebývá v zařízení pro osoby bez domova: „...**máme se ženou zaplacený ubytování na Masné, ne, pardon, na Mlýnské...**“ Respondent 3 jako místo svého současného pobývání uvedl: „*No, tady s tím kamarádem jsme spávali třeba tady u toho Batě, jo, za téma výlohama, jenže tam si někdo začal najednou, si najmul ochranku, a takže nás tam vyhazují a podobně, no ale já sem to poslední měsíc neřešil, protože já jsem dělal na Vánočním trhu a dělal sem na stavbě tři týdny, takže sem byl doma, protože sem si něco vydělal, takže sem nejel s prázdnou dom, takže sem byl u matky, že. No, ale teďka ta stavba skončila a zase spadl tam, kde sem byl předtím...*“. Společně s respondentem 4 tedy přespává v podloubí uvedeného obchodu, což respondent 4 potvrzuje: „*Dva roky jsem spával tady u Bati, víte kde to je, no to je na České, tam je výloha...*“.

Když shrneme první kategorii, všichni respondenti jsou na ulici, tedy bez domova cca 4 roky, střídavě někde bydleli a střídavě byli bez domova. Jako příčinu své situace uvádějí spíše vnější okolnosti, dva respondenti uvádějí jako příčinu rodiče, jeden výkon trestu odnětí svobody spolu s úrazem a jeden prodej nemovitosti, ve které bydlel, v kombinaci se ztrátou zaměstnání a následnou neschopností zaměstnání nalézt, a záznamem v rejstříku trestů, který komplikuje právě možnost sehnat zaměstnání. Dva respondenti pobývají v zařízení pro lidi bez domova a dva přebývají na ulici.

Kategorie 2 – lidská důstojnost

Kategorie byla vytvořena z následujících kódů: spokojenost, úcta, pojem, absence důstojnosti a budoucnost.

Na otázku, co si představují pod pojmem lidská důstojnost, odpovídali respondenti následovně – respondent 1 řekl: „*Lidská důstojnost. No, abychom se všichni měli dobře a takovýdle věci. Aby se nám podařilo to, co chceme a čeho chceme dosáhnout a takový věci...*“, respondent 2 uvedl: „*Každý člověk má svoji lidskou důstojnost. Takže a jak si ju představí sám, tak ju má. Jakože já si představuju důstojnost jako bydlení, všechno, ale teď to jako nemám, nebo v téhlencté chvíli vlastně to musím dělat tak, jak to jde. Ať spím v teple, na posteli a se ženou...*“. Respondent 3 odpověděl: „...*to je určitá sebeúcta k sobě samotnému, že jo, no a jak si člověk sebe cení, že jo, protože každý člověk by měl mít nějakou hrdost. Není to předmět, ale je to lidskej život...*“. Respondent 4 odpověděl, že lidskou důstojnost nemá: „...*lidská důstojnost, to je taky pojem... No, ano, já ji teďko nemám. Teď ji nemám...*“.

Shrneme-li odpovědi, každý si lidskou důstojnost představuje jinak. Respondent 1 jako spokojený život (aby se všichni měli dobře), případně jako úspěch (aby se nám podařil...). Respondent 2 si rovněž lidskou důstojnost představuje jako spokojený život bez nedostatku a s těmi, koho má rád a kdo mají jeho. Respondent 3 ji vnímá jako sebeúctu, hrdost, ne jako hmotnou věc, ale celkově lidský život. Respondent 4 si myslí, že v současné době, když je na ulici, tak lidskou důstojnost nemá, ale z odpovědi vyplývá, že jakmile se jeho situace změní k lepšímu, důstojnost se mu vrátí. Lze tedy říci, že každý člověk lidskou důstojnost vnímá jinak a jen těžko ji dokáže definovat.

Kategorie 3 – důstojnost lidí bez domova

Kategorie byla vytvořena z těchto kódů: snaha, pocit, vzhled, chování.

Respondenti si měli zamyslet nad otázkou, jestli je jejich současná situace důstojná a jak vnímají svoji vlastní důstojnost. Respondent 1 odpověděl: „*Myslím si, že to **zvládám dobře**, zatím ted'kon, no, **snažím se se sebou něco dělat**..., ...nejsu jako nějak **jako agresivní nebo něco takovýho, starám se sám o sebe**...“ , tedy svoji situaci vnímá jako důstojnou, dle svých slov se o sebe stará, nepřipadá si nedůstojně. Respondent 2 na důstojnost jeho současné situace odpověděl: „**Padesát na padesát**.“ , a na dotaz, jak vnímá svoji důstojnost: „...**mám, určitě mám. No, mám, mám** ...“ . Charakterizuje tedy svoji důstojnost jako poloviční, na dotaz, jak ji vnímá, zřejmě plně neporozuměl, i přes snahu tazatele otázku, nebo její podstatu a význam, vysvětlit. Odpovídal spíše na dotaz, zda má svoji důstojnost. Respondent 3 pak odpověděl: „**nedůstojná, ale já se furt, já se furt jaksi uklidňuju tím, že to je jenom momentální stav**..., ... **nechcu na sebe ani nějak upozorňovat, jak na tom jsem, víte? Jako vůči společnosti okolo mě. Že se prostě snažím chodit čistej, nezapáchat, že jo, a podobně. A nejevit známky toho, kam sem spadl**...“ . Uklidňuje se tedy tím, že se jedná jen o dočasnou špatnou situaci, kterou vnímá jako nedůstojnou a snaží se nedávat ji najevo. Respondent 4 pak na otázku, zda vnímá svoji situaci jako důstojnou, odpověděl: „**No, ano. Určitě ne**.“ . Na otázku, jak tedy vnímá svoji vlastní důstojnost, řekl: „**I když jsem vopravdu v prdeli, tak se snažím s lidma se bavit jako inteligent, nejsem jako takovej ten hej počkej. A já se dokážu bavit s lidma, že jo, takže vždycky si s nima popovídám a takhle, pak se jich zeptám, jestli něco nemaj, jako navíc, jo, nebo takhle. Ale snažím se to prostě dělat, aby mě nebrali jako hovado**.“ . Snaží se tedy vystupovat a chovat se tak, aby neodrazoval jiné lidi, mluvit a jednat tak, aby jej rovnou neodsoudili a vůbec se s ním nebavili, naopak si myslí, že svoji důstojnost má kvůli vystupování a jednání.*

Z odpovědí se dá usuzovat, že jeden respondent vnímá svoji současnou situaci jako důstojnou, jeden respondent jako důstojnou tak na půl, zatímco dva respondenti ji vnímají jednoznačně

jako nedůstojnou. Svoji důstojnost si jeden respondent představuje jako skutečnost, že není agresivní, stará se o sebe, jeden se také snaží nijak na sebe neupozorňovat jako osoba bez domova, snaží se vypadat čistě, nejevit známky své situace. Jeden respondent pak vnímá svoji důstojnost tak, že i přes svoji špatnou situaci se snaží chovat, jednat a vypadat tak, aby ho většinová populace hned neodsoudila jako bezdomovce, ale aby ho nejprve alespoň vyslechla. Jeden z respondentů bohužel pak plně neporozuměl otázce, ani po snaze tazatele otázku vysvětlit.

Kategorie 4 – vnímání sebe a dalších osob bez domova

Kategorii tvoří tyto kódy: vnímání, péče o sebe, vizáž, odmítnutí, inteligence.

Další kategorie byla zaměřena na to, jak respondenti vnímají sami sebe, svůj vzhled, a co by na něm případně chtěli změnit. Na to respondent 1 odpověděl: „*Myslím si, že jsem v pohodě, jako, a todleto a vlastně bych na tom nic neměnil.*“, je tedy se svým vzhledem spokojený. Respondent 2 na otázku odpověděl následovně: „*Já si myslím, že víceméně nevypadám špatně, takže já si myslím, že ani víceméně nic. Já se o sebe starám, my se o sebe staráme jako takhle, abychom vypadali jako slušní lidi. A nemyslím si, že vypadám jako bezdomovec...*“. Stejně jako respondent 1 je tedy se svým vzhledem spokojený a dokonce se domnívá, že jako bezdomovec nevypadá. Respondent 3 se ke svému vzhledu vyjádřil takto: „*...vzhled asi nezměním, jako že sem zešedivěl a že mám kruhy pod očima, že, to nezměním, no a já, jelikož mám tu výhodu, že tady v Židlochovicích mám sestru, jo? Takže ona mě vypere, jo, nebo tak, takže já mám tu výhodu, což nemá tady x bezdomovců, že si mám kde vyprat, jo a umyt se, jo? Abych nejevil známky toho bezdomovství...*“, uznává, že vypadá hůř, než dříve, ale snaží se dělat vše pro to, aby nevypadal jako bezdomovec. Respondent 4 uvedl: „*když mi bylo třicet let, tak sem měl vlasy do pasu, no co, na prdel, vzadu mánička. Ted' už mi to nějak neroste, tak sem rád, když si to takhle namočím a učešu nějak a, no, ted' už sem jinej. No, co vzhled, jak bych to měl změnit, to se nedá změnit...*“, je tedy se svým vzhledem více méně smířený a smiřuje se s tím, že svůj vzhled nezmění.

Další otázka se týkala vnímání dalších osob bez domova, a co si myslí, že je na dalších osobách bez domova pozitivní, případně negativní. Respondent 1 na tyto otázky odpověděl: „*...některý vnímám špatně, že jo, protože se nějak nedokážou postarat o sebe, ale jinak další lidi jsou úplně v pohodě..., ...vadí mně, že jsou takový lidi, co se nedokážou koupat, nedokážou nic, jako umejt se, když maj tu šanci a todlenc. Další lidi se o sebe vlastně starají, pečujou o sebe, aby trošku vypadaly...*“, vnímá tedy rozdíly mezi lidmi bez domova a některé vnímá kladně, jiné záporně. Respondent 2 zase řekl: „*Jak který. Je to těžký posoudit, protože někteří jsou takový a někteří jsou, kteří*

na sebe **absolutně kašlou**, když to řeknu takhle..., ... někteří jsou svině ale někteří se **stavíjou za sebe**. Takže prostě já vím, že když budu potřebovat pomoc, tak třeba tady kamarád nebo další kamarád, nebo todlencto, **musím se za ně postavit a oni za mně...**“, tedy stejně jako respondent 1 vnímá některé osoby bez domova pozitivně, jiné pozitivně. Pozitivně vnímá hlavně pomoc a podporu, kterou si lidé bez domova mezi sebou poskytují. Negativně pak hodnotí neschopnost některých starat se o sebe a svůj zevnějšek. Respondent 3 pak na otázku, jak vnímá jiné osoby bez domova, odpověděl: „...je tady spousta takových, který už, prostě, maj totální rozklad osobnosti, že už nemá ani **úctu sami k sobě**, ani ke svému okolí, jo? Sou mezi nama tací, kteří sou **vzdělaní lidi a chytrí lidi, sečtělí**, jako je třeba tady ten kamarád, s kterým jste mluvil přede mnou...“. Rozdíl mezi lidmi bez domova tedy vidí zejména v inteligenci a také v chování těchto lidí. Na otázku, co mu na ostatních osobách bez domova vadí, nebo co naopak vnímá pozitivně, odpověděl: „**Mně vadí na nich to, že třeba sou tady kluci, kterým mají dvaadvacet nebo pětadvacet let, a že sou na ulici, že tady žebrají, chápete to? Jo, že mají na rozdíl ode mě čistej trestní rejstřík, jo. A mají daleko větší možnosti, než já, že jo. A nevyužijí toho. Já nevím prostě, jak si ten život představujou dál, když už teďka si zvykli na tady tohle, jo? Na takovej **podřadnej život, jako nedůstojnej**. Takže. A nechci říct, sou mezi nama tací, kteří jsou starší, a už jim nikdo práci nedá, že jo, a tady ten **system bohužel nedokáže postarat**.“. Vadí mu tedy tzv. dobrovolní bezdomovci, kteří se víceméně stali bezdomovci ze svého rozhodnutí, o vlastní vůli, neboť jim takový život poskytuje jakousi svobodu, například nemusí chodit do práce, většinou se živí žebráním případně drobnou kriminalitou, místo aby se snažili z ulice dostat, najít si práci a bydlení. Opět se vrací k příčině své životní situace, tedy záznamu v rejstříku trestů, který je podle jeho slov příčinou jeho neschopnosti najít zaměstnání. Nejméně pozitivní názor na ostatní osoby bez domova má respondent 4, který přímo řekl: „...**já bezdomovce prostě, když se to tak veme, nesnáším**.“, jako důvod dále uvedl: „...za **prvé jak se chovají, a za druhý jsou to všechno **inteligentně podprůměrní lidé****, já s nima nemám co povídat. Třeba jak tady sedím s (jméno), s ním si mám co povídat, my se vždycky předháníme, jaký je hlavní město toho a toho, jo a prostě a tak dále a tak dále. My máme takový, už jako, ale to je **inteligentní člověk**, s tím se bavit můžu. A my si dycky pomůžem. Vždycky. A když já třeba beru tu sociálku, tak ho pozvu a jdeme spolu, prostě, abysme, že si mám s ním co povídat. Jenže tady sou takový, některý takový **santusáci úplně**...“. Na ostatních bezdomovcích mu tedy vadí nejen jejich chování, ale stejně jako respondentu 3 nedostatek jejich inteligence. Dále uvádí, že někteří jsou „santusáci“, což je slangový výraz pro velmi zanedbaného žebráka, alkoholika a bezdomovce, za což se evidentně nepovažuje a ani se nechce s takovými lidmi stýkat nebo k nim být řazen.**

Souhrnně můžeme říct, že polovina respondentů je se svým vzhledem spokojena, druhá polovina smířena, všichni si však myslí, že nevypadají vyloženě jako bezdomovci, což je pravda. Všichni respondenti byli oblečeni do čistého oblečení a na první pohled nebudila zdání toho, že se jedná o bezdomovce. Polovina respondentů pak vnímá další osoby bez domova zejména podle jejich vzhledu, tedy jestli vypadají jako bezdomovci, nebo jestli se snaží vypadat lépe. Oceňují na nich tu skutečnost, že dovedou držet pospolu a vzájemně se před jinými lidmi zastat. Další dva respondenti však vnímají další bezdomovce negativně, jeden přiznal, že jiné bezdomovce nesnáší, jako důvod uvádí nedostatek jejich inteligence.

Kategorie 5 – snižování lidské důstojnosti

Kategorii tvoří kódy: zkušenost a nepochopení.

Na otázku, zda byli respondenti někdy vystaveni někdy nějakému ponižujícímu jednání, ať již ze strany většinové populace, nebo třeba policistů, či úředníků, odpověděli respondent 1 a respondent 2 shodně, že nebyli. Respondent 4 také nebyl dle jeho slov vystaven nějakému ponižujícímu jednání, kromě udělených pokut od strážníků nebo policistů, což však nelze vnímat jako ponižující jednání. Naopak vyjádřil kladný vztah k policistům a strážníkům, zejména však k policistkám a strážnicím, když odpověděl: „...naopak, jsou tady ty městský policajti, který jdou za mnou jenom pokecat. A hlavně sou to třeba taky ty holky. A některý se mi i líběj. No, některý se mi i líběj a jsou příjemný, no, a oni jdou za mnou, a ony viděj, že tam sedím sám a prostě za mnou přijdou jenom pokecat.“. Jediný respondent 3 se setkal s ponižujícím jednáním, které popsal slovy: „...jsou tady určití lidi, jako u městské policie, kteří s nama vychází normálně, teda jako samozřejmě se mnou, protože vidí, že se snažím, nebo že chodím čistě, že na sebe úplně nekašlu, jo? A jsou mezi nima taky frajírci, který vás berou jako špínu a póvl, že jo. Na úřadech, zatím sem se s tím nějak moc nesetkal, takže jako **neochota pochopit situaci**, s tím sem došel do styku, jako na sociálce, jo? Protože oni tam chceli nějaký bydliště a já jim říkám, jaký po mě chcete bydliště, prostě já mám v občance (adresa), to je obecní úřad, takže je vám asi jasný, že tam spát nemůžu, na obecním úřadě, že.“. Setkal se tedy s blíže nepopsaným ponižujícím jednáním ze strany strážníků městské policie a dále se setkal s nepochopením sociálních pracovníků na úřadě.

Obecně můžeme konstatovat, že většinová populace se nechová vůči lidem bez domova nijak agresivně, neponižuje je, stejně tak nedochází k ponižování ze strany policistů nebo strážníků městské policie, případně úředníků nebo sociálních pracovníků a pokud k takovému ponižování,

snižování lidské důstojnosti, nepochopení situaci člověk bez domova, nebo jiným excesům dojde, jedná se o mizivé množství případů a spíše o selhání jedince.

Kategorie 6 – vnímání ze strany veřejnosti

Kategorie se skládá z těchto kódů: vnímání, vzhled, stud

Respondenti byli otázaní, zda pociťují negativní své osoby ze strany veřejnosti. Na tuto otázku odpověděli respondent 1 a respondent 2, že ne, respondent 1 dodal, že se o sebe snaží pečovat, takže ne. Respondent 3 uvedl, že ano, ale jde spíše o tu skutečnost, že se za svoji současnou situaci stydí a bojí se, že by se o ní mohla dozvědět buď rodina, nebo bývalí sousedé z vesnice, odkud pochází. Na výše uvedenou odpověď slovy: „...**to víte, že jo. Jenomže já třeba, jakože nejsou zvyklej na takovej život, takže říkám vám, že to беру jako momentální pád...**, ...jenže oni to o mě neví, já sem to neřekl ani své vlastní matce, ani ségra vo tom neví, ona si myslí, že bydlím u kamaráda, já sem to nikomu z rodiny neřekl, ani nikomu tak, jo, protože **matce nechcu dělat nervy a za druhé se za to stydím, že...**“. Pociťuje tedy vnímání své osoby veřejností jako negativní. Respondent 4 pak uvedl: „...**veřejnost, to je jeden člověk jako druhej, každej je jinej, jo, to je těžko říct. Samozřejmě že se setkávám s negativníma, že mě jako pošlou někam, ale některý se se mnou zase bavěj a jo no, prostě, to je těžký říct. Ale já si vlastně v tomhle tom nemůžu stěžovat, mě nikdo nenapad, jo, nebo takhle, přímo jako, jo. Nemůžu si stěžovat.**“, tedy setkal se s negativním vnímáním, ale jedním dechem dodává, že si nemůže stěžovat, protože se s ním lidé z řad veřejnosti baví, nebyl napaden nebo jinak inzultován.

Když odpovědi shrneme, dva respondenti nepociťují, že by je veřejnost vnímala nějak negativně, za což vděčí i svému vzhledu, neboť se o svoji vizáž snaží pečovat. Jeden respondent se s negativním vnímáním setkal, avšak dodává, že je třeba rozlišovat názor jednoho člověka od názoru druhého člověka. Pouze jeden respondent pociťuje, že ho veřejnost vnímá negativně, v jeho případě se však jedná spíše o obavu, že se o jeho situaci dozví rodina nebo známí, před kterými ji tají.

Kategorie 7 – životní situace a možnost změny

Kategorii tvoří následující kódy: situace, nespokojenost, změna, ochota, pomoc

Na otázku, která se týkala spokojenosti se svou současnou životní situací, odpověděli všichni respondenti shodně, tedy že spokojeni nejsou. Dva respondenti vnímají svoji současnou situaci

negativně, dva neutrálně, oba shodně uvedli, že ji vnímají „tak padesát na padesát“. Další otázka se týkala toho, co by chtěli ve svém životě změnit. Tři respondenti (respondent 1, 2 a 4) chtějí zejména najít stálé bydlení, pouze respondent 3 vidí změnu své životní situace v nalezení zaměstnání, nejlépe stálého, když odpověděl: „**dosáhnout toho můžu snad nejdřív v červnu, protože to už si můžu zažádat o výmaz z trestního rejstříku a už se můžu jít zaměstnat do nějakýho řetězce, že. Kterej mě momentálně devět let vzít nemohl, protože sem měl čtyři roky podmínku a pět let musím být čistej,**

že jo, abych si mohl zažádat o výmaz z rejstříku trestů..., Že už nebudu musettady někde shánět nějaký zoufalý fušky na stavbách, nebo takový věci.“, je totiž vyučený řezník a doufá, že až dosáhne výmazu z rejstříku trestů, sehnat zaměstnání nebude takový problém, jako dříve. Respondent 4 zase vidí možnost změny v dosažení důchodového věku a přiznání starobního důchodu, i když přivydělávat by si chtěl psaním svých zážitků, dokonce uvedl, že má o jeho „paměti“ zájem nějaký člověk, kterého však blíže specifikovat nechtěl.

Další otázka na respondenty zněla, co všechno jsou schopni pro změnu své životní situace udělat a jestli vnímají změnu v životě jako reálnou. Shodně uvedli, že jsou pro změnu v životě ochotni udělat, co bude možné, respondent 1 například uvedl: „**Úplně všechno.**“, stejně tak respondent 2: „**Všechno. Já dělám, co můžu, su v invalidním důchodu, takže, já mám to fakt těžký...**“. Na to, zda vnímají změnu v životě jako reálnou, odpověděl respondent 1 slovy: „**jsme na dobrý cestě, takže, vlastně Armáda spásy nám pomáhá, veškerý kurátoři a todlecto, takže jo...**“, respondent 2 zase odpověděl: „**Stoprocentně, ano.**“. Respondent 3 vnímá možnost změny života skrze již uvedený výmaz z rejstříku trestů, dá se říct, že je to bod, ke kterému se upnul a směřuje k němu veškeré naděje na zlepšení své životní situace. Respondent 4 je ve své předpovědi racionálnější, když říká: „**já si to teďka nedovedu nějak představit, nevím, možná. Možná že až dostanu ten důchod, tak bych měl třeba akorát tak, že bych si mohl zaplatiti ubytovnu. Jo? Že bych nebyl přímo na ulici, jo. Ale to je tak asi tak jako všechno...**“, takže nevnímá možnost změny jako reálnou, a pokud ano, tak jen tak, že už nebude muset žít na ulici.

Celkově se dle svých slov všichni respondenti snaží dělat vše pro změnu jejich životní situace, dva uvedli, že jsou pro změnu ochotni udělat víceméně vše, co bude v jejich silách. Jako reálnou vidí změnu své životní situace dva respondenti, jeden se spoléhá na zaměstnání a druhý spíš vyčkává, až dosáhne důchodového věku a bude mu přiznán starobní důchod, neboť nevěří, že je v padesáti osmi letech ještě zaměstnatelný.

Kategorie 8 – sociální zařízení

Kategorie byla vytvořena z následujících kódů: hodnocení, zařízení, odpor.

Respondenti byli na konci rozhovoru dotazováni, zda využívají služby nějakého zařízení pro osoby bez domova. Dva respondenti odpověděli, že v současné době nevyužívají služby žádného takového zařízení, dva naopak využívají služeb zařízení Armády spásy a charity. Respondent 4 uvedl, že přes největší zimu přespával dva měsíce v azylovém domě, kde spával na dece na zemi, v současnosti však přebývá spíše na ulici. Respondent 1 a respondent 2 uvedli, že navštěvují zařízení Armády spásy a charity v Brně, kde využívají možnost osprchovat se, odpočinout si v teple, případně dostanou nějaké nové oblečení. Respondent 1 nemá výhrady vůči zařízení ani jejich pracovníkům, se službami v zařízeních je spokojen a nemá ani vůči nim žádné výhrady. Respondent na rozsah a kvalitu služeb zařízení odpověděl, že by to mohlo být lepší a k pracovníkům těchto zařízení uvedl: „...*nebudu jmenovat nikoho, ale je tam padesát procent lidí výborných, a, zas padesát na padesát. Někteří jsou nepřijemní, někteří jsou v pořádku. Jo, že nás znají, že tam chodíme už strašně dlouho...*“. Nejkritičtější vůči zařízením pro osoby bez domova byl respondent 3, který uvedl: „*nenavštěvuju to zařízení, protože tam chodí takový existence, ze kterých mě dělá zle jen je poslouchat nebo je vidět. A za druhé mám obavu, že bych tam mohl chytit vši nebo jináčí parazity. Nebo choroby, jako je svrab a takový, že jo. No, oni teda ti, co tam přespávají, musí mít nutnou prohlídku, tu asi jako že nemají šatový nebo vlasový vši, nebo tak jo, nebo svrab, jo. No, ale to co tam chodí na denní centrum, ty nikdo nekontroluje. Takže jako přes den je tam větší riziko toho, než přes noc. Navíc docela to tam zapáchá, protože tam sou většina lidí, co se nemejou, že, a který neviděli vodu třeba půl roku. Takže už jenom to, že tam vstoupíte do té jídelny, otevřete dveře, tak vás porazí docela dobrej ozón...*“.

Dva z respondentů tedy využívají služeb zařízení pro osoby bez domova, s jejich službami jsou spokojeni, i když jeden s výhradami. Jeden respondent využil služby v největší nouzi, tedy přes zimu, kdy teploty klesali pod bod mrazu, ale po skončení nejhroší zimy se raději vrátil zpátky na ulici, protože, jak uvedl, nemá další lidi bez domova rád, dokonce je, až na výjimky, nesnáší. Jeden respondent odmítá navštěvovat tato zařízení také kvůli ostatním osobám bez domova, odporu k nim a také má obavy, že by mohl získat nějaké parazity od dalších osob. Odpor má rovněž k prostředí a zápachu, který je v těchto zařízeních přítomen.

5.2 Kategorie většinová populace

Kategorie 1 – osobní zkušenost s lidmi bez domova.

Kategorie byla vytvořena z následujících kódů: osobní zkušenost, chování, žebrání, jídlo.

Respondenti měli odpovídat na otázku, jestli mají osobní zkušenost s lidmi bez domova, na kterou odpověděl respondent A následovně: „...*Ani ne. Spíš o nich slyším v televizi, ve zprávách a v nějakých reportážích. Osobní zkušenost nemám.*“, respondent C: „...*osobně moc ne, akorát, co vidím v okolí, ale osobně nemám zkušenost.*“, respondent D rovněž nemá s lidmi bez domova osobní zkušenost, když uvádí: „*Nemám žádnou osobní zkušenost.*“. Pouze respondent B má s lidmi bez domova osobní zkušenost, když uvádí: „...*protože jsem bydlela v Olomouci, kde je charita, kde se těch bezdomovců pohybuje dost, tak v podstatě u každého supermarketu člověk tady ty lidi potkává. I různě po městě, takže zkušenost ano...*“. Tedy tři respondenti ze čtyř nemají osobní zkušenost s lidmi bez domova.

Další otázka této kategorie zněla, zda byli respondenti někdy svědky nějakého nevhodného chování lidí bez domova. Na to respondent A odpovídá v souladu s předchozí odpovědí: „...*jak říkám, já jsem se osobně s nima nikdy osobně nesetkal.*“. Respondent B se zamýšlí: „...*otázka, co je nevhodný chování. Někomu vadí, když za ním ten bezdomovec přijde a žádá od něho peníze. Takže jako nic výrazně takhle negativního jsem neviděla...*“. Respondent C odpověděl: „...*zažila jsem třeba v Brně kolem toho nádraží, že prostě kolem těch lidí, pohybujících se normálně do zaměstnání, nebo to, tak někteří jsou takový, že vyloženě vyžadují nějakou tu korunu...*“, tedy byla svědkem nevhodného chování lidí bez domova vůči většinové populaci, spočívající v žebrání o peníze. Respondent B se také stal svědkem nevhodného chování lidí bez domova: „...*jsem viděl určité bezdomovce, kteří byli podnapilí a na veřejných prostranstvích se chovali nehodně...*“. Tři ze čtyř respondentů tedy byli svědky nějakého nevhodného chování lidí bez domova.

Když shrneme odpovědi všech respondentů, přímou osobní zkušenost s lidmi bez domova má pouze jeden respondent, avšak tři respondenti se stali svědky nevhodného chování lidí bez domova. Obecně můžeme říci, že stejně jako respondenti z kategorie většinová populace lidí bez domova, i respondenti z řad lidí bez domova byli svědky nebo zažili nějaké nevhodné chování lidí bez domova, ať již mezi sebou navzájem, nebo vůči většinové populaci.

Kategorie 2 – vnímání lidí bez domova

Kategorie byla vytvořena z následujících kódů: negativní vnímání, vzhled, styl, způsob života, potřeba, pozitivní vnímání, soucit, vzdělání.

Na otázku, jak respondenti vnímají lidi bez domova, zda spíše pozitivně nebo negativně, odpověděl respondent A: „...**negativně**. Jsou to **takoví tuláci**...“, stejně jako respondent B, když řekl: „**Naneštěstí spíš negativně**, protože i ze zkušenosti vím, že většina z nich, aspoň z mé zkušenosti, tak se jim **pracovat nechce** a v tom stavu, ve kterém jsou, **se jim v podstatě líbí**...“, a respondent D: „...**spíš negativně**“. Pouze respondent C vnímá lidi bez domova pozitivně, když řekl: „...**celkem, soucítím s nima, takže spíš jako je mi jich líto, takže spíš pozitivně**“. Tři ze čtyř respondentů tedy i přes absenci přímé osobní zkušenosti vnímá lidi bez domova negativně. Při tomto hodnocení se nechají ovlivnit zejména jejich vzhledem, což potvrzuje zejména respondent D, když na otázku, zda ho ovlivňuje vzhled lidí bez domova, uvedl: „...**samozřejmě, mě neobtěžují, ale tím vzhledem, ano, tím vzhledem**“. Respondent A také přiznal, že ho při hodnocení ovlivňuje vzhled lidí bez domova, který následně vysvětluje způsobem života: „...**taky určitě. Někteří jsou čistí, i když třeba hůř oblíkaní, ale větší část jich je ale taková zanedbaná. No, tak to už je zase to jejich bydlení a to vůbec celkový žití**...“. I respondent B přiznal, že se nechá ovlivnit vzhledem jednotlivce: „...**asi ano, třeba když člověk spěchá do obchodu a takový nějaký individuum něco chce, tak asi když by požádal člověk, který vyhlíží úplně normálně, tak bych reagovala možná jinak, než na tohodlec toho**...“. Pouze respondent C na otázku vzhledu lidí bez domova uvádí: „...**částečně ano, ale když je potom na mě promluví, tak potom možná, spíš, jako co potřebují. Pak ten vzhled jde celkem bokem, to je taková ta schránka**...“, dává tedy přednost sdělení a tomu, co jedinec potřebuje před jeho vzhledem.

Respondenti měli v rozhovoru odpovědět i na otázku, zda si myslí, že většinová populace vnímá lidi bez domova také spíše negativně, nebo pozitivně, odpověď respondenta A byla: „...**jako celkově se na to lidi dívají jako na flákače, kteří nedělají, no taky nemají žádnéj příjem, i když jsou mezi nima taky důchodci, že jo, takže ten důchod třeba nějaký mají, ale tak jako nevím**...“. Respondent B na otázku odpověděl: „...**názor je spíš negativní. Myslím si, že... Často jsou to lidi, který nechtějí pracovat, já jsem se třeba setkala s člověkem, který ty bezdomovce oslovil a nabízel jim práci. A kolik z nich do té práce skutečně přišlo? A když už tam přišli, tak kolik dní tam jako vydrželi? Jako, že, prostě já si myslím, že z větší části se jim takový ten životní postoj líbí**...“, uvádí v odpovědi tedy i důvod, proč podle něj většinová populace vnímá lidi bez domova negativně - neochotu pracovat a změnit svůj styl života. Respondent D si také myslí, že společnost vnímá lidi

bez domova spíše negativně: „...myslím, že spíše **negativně**... “. Pouze respondent C si myslí, že vnímání lidí bez domova záleží zejména na výši vzdělání jednotlivých lidí, přímo říká: „*Myslím si, že je to o stupni vzdělání, taky, jo. Že prostě lidi, kteří jsou vysokoškolsky vzdělání, si myslím, že se nad tím zamyslí a uznávají prostě ty osudy lidí, a co jsou třeba méně vzdělání, jako prostě základní nebo co, tak je prostě odsuzují, místo aby se zamysleli...*“.

Shrnutí odpovědí na otázky zjišťujeme, že tři ze čtyř respondentů z řad většinové populace vnímají lidi bez domova spíše negativně. Při tomto hodnocení se nechají ovlivnit zejména jejich vzhledem, i když s nimi nemají přímou osobní zkušenost. Stejně tak si tři ze čtyř respondentů myslí, že i pohled společnosti na lidi bez domova je spíše negativní, respondent C sice přímo ve své odpovědi nevyklučuje negativní pohled, když říká, že pohled jednotlivců závisí na výši vzdělání, že čím je vzdělání vyšší, tím se jedinec na lidi bez domova dívá pozitivněji, ale vzdělání ve společnosti směřuje i jeho odpověď ke spíše negativnímu vnímání.

Kategorie 3 – vlastní zavinění současné situace lidí bez domova

Kategorie byla vytvořena z následujících kódů: vina, posouzení.

Respondenti dostali otázku, zda si myslí, že si lidé bez domova mohou za svoji současnou životní situaci. Respondent A odpovídá na otázku jednoznačně: „...z větší části bych řekl, že si za to **můžou sami**...“, podobně odpovídá i respondent D, když řekl: „*Myslím si, že velká část jich ano.*“. Respondent B nemá jednoznačnou odpověď, neboť uvedl: „...**někdy jo**, a určitě nezlehčuju, jako že spousta lidí prožije nějakou prostě dramatickou situaci a pak se octnou bez bydlení, bez prostředků a, jako může se to stát, takže **bych je neházela do jednoho pytle**.“, takže určitě je potřeba posoudit každého jednotlivce zvlášť. Respondent C se v podstatě shoduje s respondentem B, když na otázku odpověděl: „...**část z nich jo**, ale ne určitě všechny nemůžeme házet do jednoho pytle, to ne. To jsou třeba rodinné problémy, jo, že prostě jsou po rozvodu, manželka sebere majetek, on nemá kam jít, nebo prostě sourozenci se nepohodnou, cokoli, takže v lepším případě **za to nemůžou**. Musí se **případ od případu posuzovat**...“, tedy také neříká, že si za svoji situaci lidé mohou sami, uznává však, že část ano a rovněž uznává, že je potřeba posuzovat jednotlivé případy.

Lze říci, že si všichni respondenti myslí, že minimálně část lidí bez domova si za svoji situaci může sama, polovina respondentů však uznává, že ne v každém případě je vina pouze na straně osoby bez domova, ale že je potřeba posuzovat jednotlivé případy.

Kategorie 4 – lidská důstojnost

Kategorie byla vytvořena z těchto kódů: právo, zacházení, společnost, nelze vyjádřit.

Otázku, na kterou měli respondenti odpovědět, měli stejnou, jako respondenti kategorie lidé bez domova, tedy co si představují pod pojmem lidská důstojnost. Na tuto otázku odpověděl respondent A: „*Nevím, asi bych na to **neuměl odpovědět.***“, v podstatě stejně pak odpověděl i respondent D: „...*jak bych to řekl, no, asi **nevím, jak bych to řekl...***“. Respondent B si pod pojmem lidská důstojnost představuje následující: „...*je to jako **právo** každého člověka na **slušný zacházení.** Hm, že prostě je to nějaký soubor asi jakoby základních hodnot, kterých by si měl člověk u každého vážit. Jo, že ať ten člověk vypadá jakkoli, tak prostě, má **právo na život, má právo na vlastní názor, na to, aby s ním bylo slušně zacházeno...***“. Respondent C si zase lidskou důstojnost představuje jako: „*Aby člověk mohl v tom společenství lidí žít tak, aby ho ta **společnost** nezavrhovala, aby měl svoji práci, v tom **společenství těch lidí** a myslím si, že pro to okolí tím pádem neklesnul a být takovej jako **důstojnej**, že mě to okolí bere...*“.

Pojem lidská důstojnost je relativně frekventovaný, málo kdo však dokáže vysvětlit, co tento pojem definuje, co vlastně je lidská důstojnost. Na otázku, co si představují pod pojmem lidská důstojnost, tedy polovina respondentů nedokázala odpovědět, jeden si ji představuje jako nějaké právo člověka na slušný život a slušné zacházení, případně jako právo mít svůj názor, soubor hodnot a další jako začlenění člověka do společnosti.

Kategorie 5 – důstojnost lidí bez domova

Kategorii tvoří následující kódy: vzhled, pád, postoj, úcta, menší důstojnost, ponížení, inteligence a vzdělání, případy, chápání světa.

Další otázka položená respondentům, měla zjistit, zda lidé bez domova mají podle názoru respondentů lidskou důstojnost. Odpověď respondenta A zněla: „*Tak mají, jistě. Oni ten svět **chá-pou jinak**, než ostatní...*“. Lze tedy říct, že podle tohoto respondenta lidé bez domova lidskou důstojnost mají, ale chápou svět jinak, než ostatní lidé, takže i jejich důstojnost by měla být jiná. Respondent B si myslí, že lidé bez domova lidskou důstojnost mají, ale: „...*pomalu asi jako že ji **ztrá-cí**, postupně, protože jako **nemyjou se, zapáchají**, prostě ten **vzhled** je takovej všelijakej a díky tomu, že vlastně žebrají, tak si myslím, že jakoby tím tu důstojnost u většiny společnosti jako **ztrá-cí...***“, tedy ztrácejí ji, protože žebrají a vypadají tak, jak vypadají. Respondent C si také myslí, že svoji důstojnost mají, ale mohou ji ztratit: „*Říkám, jo. Je potřeba část, jsou třeba, jsou **vysokoškol-***

sky vzdělání, jsou chytrí lidi a prostě sklouznou do toho kanálu. Takže je to potřeba případ od případu posuzovat asi, a jako část určitě, že jo. Nemůžeme všichni říct, že to je bezdomovec, že smrdí, chlastá...“. Takže opět spíš pohlíží na to, jaký člověk je, než na jeho vzhled nebo chování a posuzovat lidi bez domova chce případ od případu, nikoli je odsoudit jakožto celou skupinu. Respondent C si také myslí, že lidé bez domova svoji důstojnost ztrácí: „...každý člověk by měl tu lidskou důstojnost nějakou mít, ale lidská důstojnost se podle mě odvíjí dost od toho, jak právě s ním komunikuje to okolí a **člověk ji ztrácí třeba tím, že musí žádat o pomoc ostatní...“.**

Na otázku, zda si i lidé bez domova zasluhují úctu, pak odpověděl respondent A slovy: „...zasluhují si úctu, jsou to lidi jako celkem, jako každé jiné, dostali se do té situace z různých důvodů, jak říkám, i né **vlastní vinou**...“, a touto odpovědí nepřímo odporuje odpovědi na otázku, zda si lidé bez domova za svoji situaci mohou sami, když na ni odpověděl, že si za ni z velké části mohou sami. Respondent B si také myslí, že lidé bez domova si zasluhují úctu, když odpověděl: „...určitě ano. Já třeba jsem člověk věřící a myslím si, že **před Bohem jsme si všichni rovni**, a nemůžu někoho odsoudit jenom proto, že má **odlišnou vizáž, nebo že prostě smrdí, nebo že se mi nelíbí, jak se obléká**, a nebo že je zrovna opilej, protože já neznám jeho životní příběh a nevím jako, co je, jako že tohle je vlastně jenom výsledek třeba řetězce událostí, který tomu předcházely...“, což vztahuje k víře v Boha. Respondent C si také myslí, že si někteří lidé bez domova zaslouží úctu, na rozdíl od respondenta j propojuje se skutečností, že v naší společnosti existují jedinci a organizace, které jim pomáhají. Na otázku odpověděl: „**Někteří ano, vždyť máme v naší společnosti charity, který jim pomáhají, takže kdybychom je zavrhovali jako společnost, tak na ně budeme vyloženě kašlat, že jo. Ale tady ty charity a to už přece pomáhají tady těm lidem, takže myslím si, že ta společnost by měla zaujmout tady k tomu jako nějakéj takovej důstojnej postoj...**“. Respondent D odpovídá stejně jako ostatní respondenti, tedy že i lidé bez domova si zasluhují úctu, když řekl: „...myslím si, že by ji měli mít, že spousta lidí ji má, nějakou **důstojnost**, i když je třeba **pošramocená a menší. Určitě. Každý člověk si zaslouží určitou úctu.**“. Podle respondentů si tedy všichni lidé zasluhují úctu.

Další otázka se týkala snižování důstojnosti lidí bez domova a zněla, zda byl respondent někdy svědkem nějaké ponižování lidí bez domova, ať již ze strany většinové populace, nebo třeba policistů, úředníků nebo dalších. Respondent A, B a D odpověděli jednoduše, tedy že nikdy svědkem nějakého takového ponižování nebyl. Respondent C pak odpověděl: „**Nebyla, žiju na malým městě, kde prostě se bezdomovci moc nevyskytují, to spíš se myslím jedná v těch větších městech, kde se jako stahují nebo takhle, ale na malým městě se to neodehrává.**“.

Souhrnně tedy můžeme konstatovat, že podle názoru respondentů i lidé bez domova mají svoji důstojnost, kterou však mohou svým chováním a vzhledem pomalu ztrácet. Stejně tak se respondenti shodli na tvrzení, že lidé bez domova si zaslouhují úctu, z odpovědí ale vyplynulo, že všichni lidé si zaslouhují úctu. Žádný z respondentů se nikdy nesetkal se žádným ponižováním lidí bez domova, nebo s nějakým jiným jednáním, které by vedlo ke snižování lidské důstojnosti.

Kategorie 6 – pomoc lidem bez domova

Kategorie byla vytvořena z následujících kódů: spokojenost, pomoc, jídlo, peníze, odmítnutí pomoci, parazitování.

Na závěr rozhovoru se měli respondenti zamyslet nad pomocí lidem bez domova. První otázka byla, zda jsou ochotni lidem bez domova pomoci a pokud ano, jakým způsobem. Respondent A pomoc lidem odmítl, odpověděl: „*Asi **nebyl**.*“. Respondent D pomoc lidem bez domova připouští, ale pouze přes organizace, které by mu zajistily anonymitu, když uvedl: „***Sám za sebe asi, asi ne, takhle, pouze anonymně přes nějaký agentury, ale jako sám ne...***“. Další dva respondenti by v rámci svých možností lidem bez domova při setkání s nimi pomohli, mají však výhrady proti darování financí, třeba respondent C odpověděl: „*...ve své možnosti můžu nějak **pomoci**, když se s nima setkám. Když vidím třeba maminu s děckem, tak řeknu – tak pojd'te, já vám koupím nějaký potraviny, ale opravdu to teda musí být tak, že to přijme a ne že teda bude **chtít tu korunu** a já potom nebudu vidět, co si za to pořídí. Tak, ano. Do nějakých organizací nebo takhle, to se zapojovat jako nebudu...*“, vylučuje tedy podporu organizací, pomáhajícím lidem bez domova. Respondent B říká, že by rád pomohl, ale že neví přesně, jakým způsobem by lidem bez domova mohl pomoci. Na otázku odpověděl: „*...když za mnou přijde bezdomovec a chce **peníze**, tak mu nabídnu, že mu koupím třeba pečivo, nebo rohlík. A mně se stalo, že na benzínce jsem tankovala, přišla za mnou paní a chtěla, ať jí **dám peníze**. Tak jí říkám, já vám nedám peníze, ale koupím vám něco na **jídlo**. Tady mají polívku, koupím vám **polívku s rohlíkem** a ona, že by chtěla radši bagetu. Tak prostě bagetu za 50 korun si na benzínce nekoupím ani já, takže když má člověk takový zkušenosti, tak třeba, jako udělala bych to znova, ale prostě, jakože **chtěla bych jim pomoc**, to ano, ale možná úplně nevím konkrétně jak, a nevím, jak se dostat k těm osobám, který by to skutečně třeba ocenili, protože spousta lidí, který potkává na těch ulicích a který **žebrají**, tak v podstatě mě to přijde, jako že jsou to lidi, kteří si v tom životním **stylu libujou...***“. Odmítá pomoc lidem, kteří si finance obstarávají žebráním, a také odmítá lidem pomáhat tím, že jim finance dá, spíš poskytne potraviny.

Druhá, poslední otázka zněla, zda lidé bez domova vůbec chtějí pomoci. Respondent D si myslí, že pomoci nechtějí, že o ni nestojí. Naopak respondent C si zase myslí, že lidé bez domova pomoci chtějí. Respondent B říká: „...*je určitě skupina, kterým se to takhle líbí, viz třeba ten týpek, kterej bydlí v lese, tam nahoře a asi mu to vyhovuje, protože je nevázaný, jako že si dělá, co chce, no a pak jsou lidi, kteří jsou nešťastní, ale to si myslím, že jsou zase ty typy lidí, který člověk jako takhle nepotká, že by nešli žebrat...*“. Myslí si tedy, že určité skupině vyhovuje život bez domova a naopak že existuje skupina lidí bez domova, která si o pomoc neumí říct, i když by o ni stála. Respondent A si zase myslí, že záleží na délce života na ulici, když odpověděl: „*ani moc ne. Ti, co se tam dostali ne vlastní vinou, tak ti by možná nějakou pomoc přijali, ale takoví ti, už kteří v tom žijí delší dobu, tak si myslím, že těm se asi pomoc nedá. No, že už to vzdali a už si žijou takovej nějaký svůj život.*“, a také si myslí, že pomoc přijmou spíše ti, kteří nenesou na své situaci plnou vinu, tzv. dobrovolní bezdomovci by dle jeho názoru pomoc nepřijali a se svou situací jsou buď spokojeni, nebo minimálně smířeni.

Celkově můžeme říct, že respondenti by byli ochotní, až na jednoho, pomáhat lidem bez domova. Spíše ale individuálně a nárazově třeba formou darování nějakých potravin, nikoli však peněz, protože by si nemohli být jistí, co by si za ně následně osoby bez domova koupili. Jeden respondent by pak pomáhal anonymně přes nadace nebo charity. V současné době však ani jeden z respondentů nijak lidem bez domova nepomáhá, důvodem může být jejich názor, že by osoby bez domova pomoc nepřijali, že pomoc vlastně nechtějí. Pouze jeden respondent je přesvědčen, že lidé bez domova pomoc chtějí.

5.3 Shrnutí výsledků výzkumu

Hlavním cílem výzkumu bylo zjištění, zda lidé bez domova sami sebe vnímají jako lidské bytosti s lidskou důstojností a zda svůj současný život považují za důstojný a zároveň, zda jsou ze strany většinové populace vnímáni jako lidé s důstojností.

Respondenti z řad osob bez domova sami sebe vnímají jako bytosti, které mají svoji lidskou důstojnost, i když svoji současnou životní situaci vnímají jako spíše nedůstojnou, stejně tak jako nedůstojný považují současný život. Snaží se však i přese všechno chovat a jednat tak, aby svoji důstojnost nesnižovali, snaží se pečovat o svůj vzhled, aby nevypadali jako klasičtí zjevní bezdomovci, což se jim daří. Všichni respondenti nebyli na první pohled rozeznatelní od většinové populace, ať již chováním, tak ani vzhledem. Sami sebe také neřadí mezi bezdomovce, jak jsou většinou vnímáni většinovou populací, tedy jako povaleči, zloději, parazité a příživníci, kteří jsou většinu

času pod vlivem alkoholu nebo jiných návykových látek, nechtějí pracovat, i když by mohli a podobně. Sami sebe dokonce hodnotí poněkud kladněji, než respondenti z řad většinové populace, zejména svůj vzhled. Je zajímavé, že si od ostatních osob bez domova drží jakýsi odstup, dva respondenti uvedli, že ostatní lidé bez domova se dělí na poloviny, s jednou se dá vycházet bez problémů, s druhou však ne. Další dva respondenti uvedli, že další osoby bez domova buď nesnáší, nebo k nim mají odpor a nesnaží se s nimi nijak sdružovat nebo přátelit. Se svojí situací nejsou spokojeni a dle svých slov se snaží o změnu k lepšímu. Jako hlavní změnu vnímají získání důstojného bydlení, sehnání zaměstnání, případně jiného pravidelného příjmu, jako třeba důchod. Pro změnu své situace jsou ochotní udělat vše to, co bude v jejich silách a nepropadají tedy beznaděži nebo skepsi. Polovina respondentů využívá služby sociálních zařízení pro osoby bez domova, druhá polovina ne, ale jsou v kontaktu s terénními sociálními pracovníky, kteří jim pomáhají a radí se zařizováním svých osobních věcí, vyřizováním záležitostí na úřadech a podobně. Respondenti se neseťkali s ponižováním, nebo podobným jednáním ze strany veřejnosti, úřadů, sociálních pracovníků nebo třeba policistů či strážníků, a pokud se s takovým jednáním setkali, jednalo se o ojedinělé excesy jednotlivců.

Ze strany většinové populace jsou lidé bez domova vnímáni rovněž jako lidské bytosti, které mají svou důstojnost a které si zasluhují úctu, i když většina respondentů s nimi nemá přímou osobní zkušenost. Zároveň však osoby bez domova vnímají negativně a při tomto vnímání se nechávají ovlivňovat spíše jejich vzhledem, než chováním. Ze strany veřejnosti jsou tedy lidé bez domova vnímáni záporněji, než jak hodnotí sami sebe. Rovněž dle respondentů alespoň část osob bez domova za svoji současnou situaci nese odpovědnost. Neseťkali a ani nebyli svědky nějaké ponižujícího jednání vůči lidem bez domova, naopak však byli svědky nevhodného chování a jednání osob bez domova, spočívající zejména v konzumaci alkoholu na veřejnosti a následným pohoršujícím chováním těchto osob, případně žebrání peněz nebo jiné obtěžování. Ochota pomoci lidem bez domova není u většinové populace velká, je možná zapříčiněna chováním těchto lidí a také přesvědčením veřejnosti, že si ve většině za svoji životní situaci mohou sami. Přes to je minimálně polovina osob z řad většinové populace lidem bez domova ochotna pomoci, spíše však poskytnutím potravin nebo jiných základních potřeb, ne však poskytnutím financí, neboť mají obavy, že by je mohli použít jinak, než na pořízení potravin a jiných potřebných věcí, ale například alkoholu nebo třeba cigaret.

Zajímavá skutečnost je, že respondenti z řad většinové populace i osob bez domova nedokážou popsat nebo vysvětlit pojem lidská důstojnost, se kterým se setkávají takřka denně, případně tento pojem vysvětlují každý jinak. Zároveň si však myslí, že všichni lidé mají svoji důstojnost.

Dílčí cíle výzkumu

Kategorie lidí bez domova

1. Prozkoumat, zda lidé bez domova sami sebe vnímají jako lidské bytosti, které mají lidskou důstojnost a jsou hodny úcty a zjistit, zda lidé bez domova vnímají svůj současný život jako důstojný.

Jak již bylo uvedeno výše, všichni respondenti z řad osob bez domova sami sebe vnímají jako lidské bytosti, které mají svou důstojnost, i když jejich důstojnost je v současné době nižší, než když měli bydlení, zaměstnání, nebo třeba rodinu. Snaží se o sebe starat, aby na nich nebylo na první pohled patrné, že jsou nyní v situaci, v jaké se nacházejí, aby nebylo poznat, že jsou nuceni přežít na ulici. Stejně tak uzpůsobují svoje chování k veřejnosti. I když svůj současný styl života pocítují jako nedůstojný, věří, že do budoucna dojde ke změně k lepšímu.

2. Zjistit, zda na své situaci chtějí něco změnit a co jsou pro tuto změnu ochotni udělat?

Lidé bez domova si svoji situaci plně uvědomují a snaží se ji změnit k lepšímu. Doufají zejména, že se jim podaří sehnat bydlení a práci, která znamená pravidelný příjem a částečně spokojený život bez akutního nedostatku a s naplněním alespoň základních potřeb. Pro tuto změnu jsou ochotni udělat vše, co je v jejich silách a možnostech a změnu k lepšímu považují za reálnou. Minimálně jeden respondent však změnu k lepšímu nevnímá pozitivně, neboť nevěří, že by mohl nalézt nějaké zaměstnání v těsně předdůchodovém věku a spoléhá proto na změnu k lepšímu ve vztahu dosáhnutí starobního důchodu.

Kategorie většinová populace

1. Prozkoumat, zda respondenti z řad většinové populace vnímají lidi bez domova jako lidské bytosti, mající svoji důstojnost.

Jak již bylo uvedeno výše, respondenti z řad většinové populace vnímají lidi bez domova jako bytosti, jež mají svoji důstojnost a zasluhují si úctu ostatních lidí, neboť se do své situace nemuseli dostat pouze vlastní vinou. Důstojnost však ztrácejí nedůstojným životem na ulici a také tím, že jsou nuceni žádat o pomoc jiné lidi, případně tím, jak se chovají nebo vypadají.

2. Zjistit, zda jsou ochotni lidem bez domova pomoci v jejich životní situaci a jak.

Lidem bez domova by v jejich životní situaci odmítl pomoc jeden respondent, dva respondenti by jim poskytli potraviny a jeden by byl ochoten pomoci přes nějakou organizaci nebo charitu při zachování jeho anonymity. Celkově by tedy většina respondentů z řad většinové populace byla ochotna lidem bez pomoci v jejich životní situaci pomáhat. Jak je uvedeno výše, polovina aby raději volila pomoc prostřednictvím darování potravin nebo jiných životních potřeb, čtvrtina pak podporou organizací nebo charit, které lidem bez domova pomáhají, čtvrtina by pomoc neposkytla.

6. DISKUZE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Výzkum v této práci přinesl v podstatě podobné výsledky, jako výzkum v práci kolegyně Mgr. Michaely Stýblové s názvem „**Lidé bez přístřeší versus lidská důstojnost**“ (Stýblová, 2014), která svůj výzkum s osobami bez přístřeší prováděla v azylovém zařízení Oblastního spolku Českého červeného kříže ve Zlíně a dále s respondenty z řad veřejnosti. Stejně jako v diplomové práci Mgr. Michaely Stýblové bylo cílem výzkumu v této práci zjistit, zda se lidé bez domova vnímají jako lidské bytosti, které mají svoji důstojnost a dále, zda respondenti z řad většinové populace vnímají osoby bez domova jak lidské bytosti, které mají svoji důstojnost a zasluhují si úctu. Z obou prací vyplynulo, že se lidé bez domova vnímají jako lidské bytosti, které mají svoji důstojnost, nepropadají beznaději a snaží se do budoucna myslet pozitivně, neboť věří v obrat k lepšímu, ke zlepšení svojí současné situace, vidí ve svém životě nějakou perspektivu a smysl. Z obou výzkumů také vyplynulo, že lidé bez domova sami sebe vnímají kladněji, než respondenti z řad většinové populace.

Stejně tak oba výzkumy shodně potvrdili, že i respondenti z řad většinové populace vnímají osoby bez domova jako lidské bytosti, které mají důstojnost a z výzkumu této práce vyplynula i skutečnost, že si i přes svoji situaci, vzhled a další okolnosti, zaslouží úctu, zejména ti, kteří se bez domova neocitli sami svým přičiněním, nebo alespoň částečně nevině, a kteří se nevzdali, pečují o sebe i přes špatné podmínky jejich života. Výzkumy v obou pracích potvrdili, že vnímání veřejnosti ovlivňuje v první řadě vzhled lidí bez domova, pokud je osoba v oblečení čistém, i když nějak vyspravovaném, nebo záplatovaném, oblečení, je vnímána lépe, než někdo, kdo je oblečen ve špinavém a potrhaném oblečení, má zanedbanou vizáž a kupříkladu zapáchá. Výsledky se tedy víceméně shodují, i když výzkum kolegyně Mgr. Michaely Stýblové byl prováděn ve Zlíně a výzkum v této práci byl prováděn v Brně. Jak je vidět, stejný nebo podobný pohled na osoby bez domova má většinová populace jak ve Zlínském kraji a městě Zlíně, tak i v kraji Jihomoravském a městě Brně. Stejně nebo velmi podobně vnímají sami sebe také osoby bez domova v obou lokalitách.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce byla věnována fenoménu bezdomovectví, lidem bez domova a lidské důstojnosti. Je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou část.

Teoretická část je věnována teoretickým východiskům, domácí a zahraniční literatuře, která se věnuje tématu, vztahu tématu k sociální pedagogice a základním pojmům, jež byly použity v práci. Dále zjišťuje příčiny vzniku bezdomovectví, charakterizuje jednotlivé typy bezdomovců a zkoumá současný stav a legislativu v České republice. Také se zabývá kriminalitou, která je páchána osobami bez domova a kriminalitou, páchanou na bezdomovcích a definuje lidskou důstojnost obecně a důstojnost lidí bez domova. Poslední část teoretické části popisuje formy pomoci lidem bez domova, sociální služby, které poskytuje stát a nevládní neziskové organizace nebo charity, zabývající se pomocí lidem bez domova.

Praktická část se zabývá výzkumem vztahu lidské důstojnosti a lidí bez domova. Jako forma výzkumu byl zvolen kvalitativní výzkum, který byl proveden formou polostrukturovaného rozhovoru s lidmi bez domova ve městě Brně a dále s respondenty z řad většinové populace. Tyto rozhovory byly nahrávány na záznamové zařízení a následně přepsány metodou doslovné transkripce. Následně byla data zpracována metodou otevřeného kódování a interpretována.

Výzkumem bylo zjištěno, že i lidé bez domova, ač svoji současnou situaci považují za nedůstojnou a vnímají ji negativně, sami sebe vnímají jako lidské bytosti, které mají svoji důstojnost, třebaže je jejich stavem a situací poněkud pošramocená. Chtějí však svoji situaci změnit, jsou pro změnu ochotni udělat vše, co bude v jejich silách a tuto změnu vnímají jako reálnou. Za hlavní cíl považují získání slušného bydlení a zaměstnání, což je vzhledem k jejich situaci logické. I respondenti z řad většinové populace vnímají osoby bez domova jako jedince, kteří mají svoji důstojnost a i přes svůj současný stav, vzhled a situaci, si zasluhují úctu. I když si dle názoru většinové populace za svoji situaci mohou sami, byla by většina respondentů ochotna osobám bez domova nějakým způsobem pomoci.

Ztratit zaměstnání, rodinu, spadnout na dno a ocitnout se na ulici, tedy bez domova, je totiž dle názoru většiny společnosti velmi snadné a rychlé, vrátit se zpět do společnosti je dlouhá cesta, která není vůbec jednoduchá. Velká část společnosti se snaží osoby bez domova ignorovat, nevnímat je, případně je bere jako obtížné individua, která jsou většinu času pod vlivem alkoholu nebo drog, nemyjí se a zapáchají, obtěžují ostatní občany, když je žádají o peníze, dělají ostudu, když se zdržují ve městech, kradou, vybírají popelnice, nechce se jim pracovat a parazitují na společnosti, zároveň se však obává, aby neskončila na ulici jako bezdomovec. Takto stereotypně však na lidi

bez domova rozhodně nahlížet nelze, neboť se mezi nimi nachází spousta lidí, kteří si za svoji situaci nemohou, nebo pouze částečně, chtějí se reintegrovat do společnosti, ale společnost jim v tom příliš nepomáhá. Sociální pracovníci, kteří lidem bez domova pomáhají v různých azylových centrech, noclehárnách, nebo přímo v terénu, jsou většinou lidé, kteří za svoji práci nejsou dostatečně ohodnoceni, přitom dělají velmi záslužnou činnost. Za svoji práci i zaslouží obdiv a uznání, kterého se jim v současnosti nedostává. Závěrem nutno podotknout, že autor této práce už nikdy nebude pohlížet na osoby bez domova, tak, jak na ně pohlížel dřív.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika: ako životná pomoc*. Bratislava: Public Promotion, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-969944-0-3
- [2] BEDNÁŘOVÁ, Z., PELECH, L. *Slabikář sociální práce na ulici: supervize, streetwork, financování*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2003. ISBN 80-7239-148-8.
- [3] BORG, S. *Homeless men: a clinical and social study with special reference to alcohol abuse*. Copenhagen: Munksgaard, 1978.
- [4] DALRYMPLE, T. *Život na dně: světový názor, který vytváří spodinu společnosti*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1337-7.
- [5] FITZPATRICK, S., KEMP, P., KLINKER, S. *Single homelessness: an overview of research in Britain*. Bristol: Policy, 2000. ISBN 1861342551.
- [6] HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6.
- [7] HRADECKÝ, I. *Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. 1. vyd. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8.
- [8] HRADECKÝ, I. *Dvacet let vývoje bezdomovectví v naší společnosti: rozšířený sborník z konference Charity Olomouc konané u příležitosti 10. ročníku "Dnů o bezdomovectví" a v rámci oslav 20. výročí vzniku střediska Samaritán pro lidi bez domova: [Olomouc, 22. listopadu 2011]*. 1. vyd. Olomouc: Charita Olomouc, 2012. ISBN 978-80-905260-0-6.
- [9] KALVACH, Z. *Respektování lidské důstojnosti: příručka pro odbornou výuku, výchovu a výcvik studentů lékařských, zdravotnických a zdravotně-sociálních oborů*. Praha: Cesta domů, 2004. ISBN 80-239-4334-0.
- [10] KELLER, J. *Posvícení bezdomovců: úvod do sociologie domova*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2013. Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-155-8.
- [11] KUHLMAN, Thomas L. *Psychology on the streets: mental health practice with homeless persons*. New York: John Wiley & Sons, 1994. ISBN 0-471-55243-7.
- [12] MAREK, J., STRNAD, A., HOTOVCOVÁ, L. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.

- [13] MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.
- [14] MCBRIDE, R. *Úvod do kvalitativního výzkumu: průvodce pro učitele*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 1995. ISBN 80-7083-183-9.
- [15] MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.
- [16] PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.
- [17] PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P. *Bezdomovectví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.
- [18] STRAUSS, Anselm L., CORBIN, Juliet M. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.
- [19] STÝBLOVÁ, M. Lidé bez přístřeší versus lidská důstojnost. Zlín. 2014. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Ústav pedagogických věd. Vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc.
- [20] ŠRAJER, *Sociální práce: Sociálna práca : odborná revue pro sociální práci*. Brno: Národní centrum pro rodinu, 1998-2016. ISSN 1213-6204.
- [21] ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K.. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [22] ROTTER, H. *Důstojnost lidského života: [základní otázky lidské etiky]*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-302-7.
- [23] VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY R., MAREK, J. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2209-5.

Elektronické zdroje:

- [24] *Armáda spásy – o nás* [online]. Armáda spásy. [cit. 16. 10. 2015]. Dostupné z: <http://www.armadaspasy.cz/o-nas>
- [25] *Historie Armády spásy* [online]. Armáda spásy. [cit. 16. 10. 2015]. Dostupné z: <https://dl.dropboxusercontent.com/u/20686598/webAS%20%20NEMAZAT/co%20delame/historie%20AS.pdf>

- [26] *Historie Nového prostoru* [online]. Nový prostor. [cit. 25. 10. 2015]. Dostupné z: <http://www.novyprostor.cz/historie-np.html>
- [27] *Charita Česká republika* [online]. Charita Česká republika. [cit. 25. 10. 2015]. Dostupné z: <http://www.charita.cz/o-charite/>
- [28] *Kde a jak pomáháme* [online]. Diakonie Českobratrské církve evangelické. [cit. 5. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.diakonie.cz/o-diakonii/kde-a-jak-pomahame/>
- [29] *Naše hodnoty* [online]. Diakonie Českobratrské církve evangelické. [cit. 5. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.diakonie.cz/o-diakonii/nase-hodnoty/>
- [30] *Naše služby a projekty* [online]. Diakonie Českobratrské církve evangelické. [cit. 5. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.diakonie.cz/nase-sluzby/>
- [31] *O diakonii* [online]. Diakonie Českobratrské církve evangelické. [cit. 6. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.diakonie.cz/o-diakonii/>
- [32] *O naději* [online]. Naděje. [cit. 6. 11. 2015]. Dostupné z: http://www.nadeje.cz/o_nadeji
- [33] *O nás* [online]. Nový prostor. [cit. 7. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.novyprostor.cz/o-na.html>
- [34] *Sociální, zdravotní a další charitní služby v ČR* [online]. Charita Česká republika. [cit. 25. 10. 2015]. Dostupné z: <http://www.charita.cz/jak-pomahame/socialni-a-zdravotni-sluzby/>
- [35] *Vznik naděje* [online]. Naděje. [cit. 6. 11. 2015]. Dostupné z: http://www.nadeje.cz/vznik_a_vyvoj_nadeje#

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR Česká republika.

EU Evropská unie.

USA Spojené státy americké (United states of America).

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I – rešerše použité literatury

Příloha P II – slovník pojmů

Příloha P III – ukázka rozhovoru (respondent 3 - kategorie lidé bez domova)

Příloha P IV – ukázka rozhovoru (respondent B - kategorie většinová populace)

Příloha P V – ukázka zpracování dat – kódování (respondent A – kategorie většinová populace)

Příloha P VI – ukázka zpracování dat – kódování (respondent 2 – kategorie lidé bez domova)

PŘÍLOHA PI: REŠERŠE POUŽITÉ LITERATURY

BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Public Promotion, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-969944-0-3

Kniha se zaměřuje na teoretická východiska sociální pedagogiky v aktuálním trendu životní pomoci ve vztahu k prostředí jako rodině, škole, náhradní výchově. Autorka se rovněž věnuje otázkám osobnosti sociálního pedagoga v jeho komplexním pojetí.

BEDNÁŘOVÁ, Z., PELECH, L.. *Slabikář sociální práce na ulici: supervize, streetwork, financování*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2003. ISBN 80-7239-148-8.

Tato kniha popisuje zejména práci terénních sociálních pracovníků, tzv. streetworkerů, v jejich pracovním prostředí, tedy na ulici, v ghettech a dalších sociálně vyloučených lokalitách. Popisuje postupy práce a je významnou pomůckou pro tyto pracovníky, jež obsahuje řadu dobrých rad a doporučení.

BORG, S. *Homeless men: a clinical and social study with special reference to alcohol abuse*. Copenhagen: Munksgaard, 1978.

Publikace švédského psychiatra, působícího na klinice při St. Göranově nemocnici ve Stockholmu, který v letech 1969 a 1970 zkoumal psychiku bezdomovců mužů, jejich duševní poruchy a onemocnění a dále vliv alkoholu na tato onemocnění a na příčinu pobytu na ulici.

DALRYMPLE, T. *Život na dně: světový názor, který vytváří spodinu společnosti*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1337-7.

Kniha esejí britského psychiatra Theodora Dalrympla, který pracuje na psychiatrické klinice a rovněž na ambulanci nemocnice v jednom britském městě, ve které popisuje různé sociálně patologické jevy, se kterými se v rámci své praxe setkal, počínaje alkoholismem, domácím násilím, bezdomovectvím a kriminalitou v populaci, po drogové závislosti, rasismus, ale i přehnanou politickou korektnost a tzv. rasismus naruby.

FITZPATRICK, S., KEMP, P., KLINKER, S. *Single homelessness: an overview of research in Britain*. Bristol: Policy, 2000. ISBN 1861342551.

Publikace je v podstatě recenzí výzkumů, které byly ve Velké Británii věnovány právě tématu bezdomovectví. Cílem publikace bylo v první řadě shrnout dosavadní znalosti o výzkumech problematiky bezdomovectví ve Velké Británii, což bylo dle autorů důležité ze tří důvodů – pokud možno největší rozšíření znalostí o tom, které postupy jsou neúčinné a které naopak účinné při uspokojování

vání potřeb lidí bez domova, minimalizace duplikace výzkumů fenoménu bezdomovectví a celkové zvýšení kvality výzkumů tohoto fenoménu.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6.

Publikace, týkající se kvalitativního výzkumu ve vědě, základní teorie, postupy, etika výzkumů, metody výzkumů, zpracování a analýzy dat. Kniha popisuje různé formy výzkumu, včetně příkladů.

HRADECKÝ, I. *Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. 1. vyd. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8.

Publikace autora, který se věnuje problematice bezdomovectví od počátku devadesátých let, definuje pojem bezdomovectví a bezdomovec, jednotlivé typy bezdomovců a analyzuje realizaci aktivity inkluze bezdomovců do společnosti. Publikaci lze využít rovněž jako příručku pro pracovníky azylových domů a jiných zařízení pro osoby bez domova.

HRADECKÝ, I. *Dvacet let vývoje bezdomovectví v naší společnosti: rozšířený sborník z konference Charity Olomouc konané u příležitosti 10. ročníku "Dnů o bezdomovectví" a v rámci oslav 20. výročí vzniku střediska Samaritán pro lidi bez domova: [Olomouc, 22. listopadu 2011]*. 1. vyd. Olomouc: Charita Olomouc, 2012. ISBN 978-80-905260-0-6.

Analýza fenoménu bezdomovectví od roku 1992 do roku 2012 od autora, který se společně se svojí manželkou dlouhodobě věnuje fenoménu bezdomovectví a spolupracuje s Charitou ČR. Popisuje v ní i nestátní neziskové organizace, které pomáhají lidem bez domova, věnuje se jejich historii a současnosti.

KALVACH, Z. *Respektování lidské důstojnosti: příručka pro odbornou výuku, výchovu a výcvik studentů lékařských, zdravotnických a zdravotně-sociálních oborů*. Praha: Cesta domů, 2004. ISBN 80-239-4334-0, (originál: *Educating for Dignity, A Multi-disciplinary Workbook Dignity and Older europeans*, 2003).

Publikace se zabývá péčí o seniory, jejich lidské důstojnosti, kterou rovněž definuje. Publikace je určena zejména pro výuku vysokoškolských studentů humanitních oborů, zabývajících se paliativní péčí, tedy sociálních, lékařských, zdravotnických a dalších souvisejících oborů.

KELLER, J. *Posvícení bezdomovců: úvod do sociologie domova*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2013. Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-155-8.

Soubor esejů na téma bezdomovectví, jehož autor je uznávaný sociolog a současně poslancem Evropského parlamentu za Českou stranu sociálně demokratickou. Eseje jsou členěny podle témat a jsou psány z pohledu sociologa.

KUHLMAN, Thomas L. *Psychology on the streets: mental health practice with homeless persons*. New York: John Wiley & Sons, 1994. ISBN 0-471-55243-7.

Kniha psychologického pracovníka s lidmi bez domova v Madisonu ve státě Wisconsin a na území města TwinCities v Minnesotě, USA. Během svého působení mezi lidmi bez domova s nimi absolvoval více jak tři tisíce kontaktů během cca dvou tisíc hodin, při kterých navštěvoval různá komunitní centra, protidrogová centra (drop-in centra) a další místa, kde se vyskytují bezdomovci. Svoji knihu dle svých zkušeností pak napsal jako doplněk k literatuře, která se zabývá lidmi bez domova v USA, přičemž ji pojal jako příručku pro studenty a vědecké pracovníky v oboru sociálních studií, kteří se zajímají o povahové vlastnosti a osobnost člověka.

MAREK, J., STRNAD, A., HOTOVCOVÁ, L.. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.

Kniha o fenoménu bezdomovectví v ČR, jeho současné situace, sociálních službách pro bezdomovce, zabývá se rovněž různými způsoby obživy bezdomovců, protiprávním jednáním bezdomovců, kriminalitou, vztahy v komunitách bezdomovců. Obsahuje i kazuistiky a příběhy bezdomovců.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.

Příručka nejen pro sociální pracovníky, popisuje jednotlivé pojmy, týkající se sociální práce, a vysvětluje je. Popisuje specifika jednotlivých druhů sociální práce.

MCBRIDE, R. *Úvod do kvalitativního výzkumu: průvodce pro učitele*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 1995. ISBN 80-7083-183-9.

Publikace britského autora vydaná Technickou univerzitou v Liberci, která popisuje základní pojmy a postupy kvalitativního výzkumu pro učitele zejména základních a dále středních škol, výzkumy, které lze provádět mezi žáky těchto škol.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

Kniha, věnující se kvalitativnímu výzkumu, metodám a postupům, zejména v psychologických disciplínách. Obsahuje popisy jednotlivých metod výzkumů, sběru dat a interpretace, příklady výzkumů a kazuistiky.

PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.

Kniha věnovaná sociální pedagogice, popisuje sociální pedagogiku v užším a širším pojetí, jako disciplínu, studijní obor i předmět individuálního zájmu. Přináší ucelený přehled problematiky, jež je předmětem zájmu sociální pedagogiky a přináší komplexní pohled na minulost i současnost tohoto oboru. Kniha se zaměřuje na vliv výchovy a prostředí, rozmanitost výchovných vlivů jednotlivých sociálních prostředí atp.

PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P. *Bezdomovectví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.

Publikace, která se zabývá fenoménem bezdomovectví, typologií bezdomovců, příčinou vzniku bezdomovectví, popisuje formy bezdomovectví, kriminalitu bezdomovců a na nich páchanou, sociální služby, které se věnují pomoci bezdomovcům, jedná se o základní publikaci při studiu fenoménu bezdomovectví.

STRAUSS, Anselm L., CORBIN, Juliet M.. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

Kniha, která se věnuje kvalitativnímu výzkumu, popisuje jednotlivé druhy výzkumu, postupy a techniky a vysvětluje jednotlivé pojmy v rámci tohoto oboru. Přednostně se věnuje technice zakotvené teorie.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K.. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Další publikace, ze které autor této práce čerpal informace ke kvalitativnímu výzkumu, metodám výzkumu, sběru dat, zpracování dat a jejich interpretaci v rámci praktické části práce, provází výzkumníka výzkumem od prvního nápadu až k sepsání výzkumné zprávy.

ROTTER, H. *Důstojnost lidského života: [základní otázky lidské etiky]*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-302-7.

Kniha, která je určena nejen lékařům a studentům medicíny, se zabývá etickými otázkami lékařských věd, jako je lidská důstojnost, problematika umělého přerušení těhotenství versus narození nějak postiženého dítěte, dále otázky etiky klonování lidí, pokusy na zvířatech, pravda o skutečném zdravotním stavu versus soucitná lež a podobně.

VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY R., MAREK, J. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2209-5.

Tato publikace se zabývá zejména bezdomovectvím mladých lidí. Nejedná se pouze o tzv. squatte-ry, ale i klasické bezdomovec, které se v současnosti stále častěji objevují ve větších městech, kde se pohybují kolem nádraží, hlavních náměstí apod., kde žebrají, provozuje prostituci nebo se dopouštějí krádeží. Kniha je koncipována tak, že nejprve popíše daný jev, skutečnost, pojem a poté následuje příklad ze života nějakého mladého bezdomovce, příběh nebo podobně, jedná se tedy o velmi čtivou publikaci, při jejímž čtení se čtenář nenásilnou formou seznamuje s fenoménem bezdomovectví a pojmy a skutečnostmi s tímto fenoménem spojeným. Popisuje i kriminalitu, závislosti na alkoholu a drogách, které se mezi mladými bezdomovci vyskytují ve vysokém počtu, psychická onemocnění příslušníků této sociální skupiny a dále popisuje služby, které jsou poskytovány těmto mladým bezdomovcům.

PŘÍLOHA P II: SLOVNÍČEK POJMŮ

Bezdomovectví – životní situace osob bez domova (bezdomovců).

Bezdomovec, osoba bez domova – člověk, nemající stálé ubytování, případně domov.

Domov – místo, kde člověk žije, kam patří a kde má své blízké.

Lidská důstojnost – úcta člověka k sobě samému, autonomie a participace v rámci určité komunity (pocit smysluplnosti).

Sociální služby – soubor specifické činností, poskytovaných oprávněnými institucemi a organizacemi.

Chudoba – stav, kdy příjem osoby či domácnosti nedosahuje výše pro uspokojení základních potřeb.

Sociální exkluze – vyloučení z určité sociální skupiny, pád do nižší sociální skupiny, souvisí s chudobou.

Sociální pedagog – pedagog, zaměřující se na sociální problémy.

Streetworker – terénní sociální pracovník, pomáhající nejen lidem bez domova v jejich prostředí.

PŘÍLOHA P III: ROZHOVOR (KATEGORIE LIDÉ BEZ DOMOVA)

Respondent 3 (osoba bez domova)

Tazatel: Dobrý den, já se Vám představím, já dělám výzkum k diplomové práci ohledně lidí bez domova, já Vás chci ujistit, že se jedná o ryze anonymní rozhovor, a zeptám se Vás na souhlas s nahráváním tohoto rozhovoru.

Respondent 3: Ano, souhlasím.

Tazatel: Máte nějakou přezdívku.

Respondent 3: Keďa.

Tazatel: A Váš věk?

Respondent 3: 41 mi bude, takže 40 let.

Tazatel (otázka č. 1): Můžu se zeptat, jak dlouho jste bez domova?

Respondent 3: No, já, u mě je to tak střídavě oblačno, já su jako tak jednou nohou na ulici a jednou nohou v normálu. Protože já jsem bydlel tady kousek od Brna, jo? A měl jsem tady práci, jenomže matka z finančních a existenčních důvodů musela ten barák prodat, a jelikož ho musela prodat v co nejbližší době, jo, aby o ten barák nepřišla, tak vlastně musela jít pod cenu, takže no a z toho, co jí z toho zbylo, tak tady levnější bydlení nenašla, tak se odstěhovala až na Valašsko, no a já protože sem svobodnej, a žiju teďka s matkou ve společné domácnosti, tak sem byl nucen se s ňou odstěhovat, ale tam už jsem práci nenašel, že jo... Takže jsem bez práce a je mě jako spíš blbý, tam aby mě důchodce živil, jako doma. Takže jsem vyjel do Brna, abych něco sehnal, že. Sem tam nějaká ta nárazovka a fuška je, ale není to furt, že jo. A práci, abych měl stálou, mně brání výpis z trestního rejstříku, jo, protože sem byl před x rukama trestán za alimenty, no a tadyk ty řetězce, protože já sem řezník vyučenej, nezajímá, že to nemám za majetkovou trestnou činnost, ale zajímá je to, že tam je zápis a hotovo... Takže je to takový složitý, protože já jsem si nikdy neuměl představit, co mě to, jako co se týče práce, přivodí za problémy.

Tazatel (ot. 2): Takže to, že se Vaše maminka odstěhovala, protože prodala ten barák, je i příčinou toho, že vlastně jste teď bez domova.

Respondent 3: Ano, no, ano.

Tazatel (ot. 3): A kde v současné době nejčastěji přebýváte?

Respondent 3: No, tady s tím kamarádem jsme spávali třeba tady u toho Batě (obchod s podloubím na ul. Česká v Brně, pozn. tazatele), jo, za třeba výlohama, jenže tam si někdo začal najednou, si najmul ochranku a takže nás tam vyhazují a podobně, no ale já sem to poslední měsíc neřešil, protože já jsem dělal na Vánočním trhu a dělal sem na stavbě tři týdny, takže sem byl doma, protože sem si něco vydělal, takže sem nejel s prázdnou dom, takže sem byl u matky, že. No, ale teďka ta stavba skončila a zase spadl tam, kde sem byl předtím. A já prostě dom bez peněz nejezdím, aby mě živil důchodce, jako.

Tazatel (ot. 4): Co si představujete pod pojmem lidská důstojnost?

Respondent 3: Lidská důstojnost, to je určitá sebeúcta k sobě samotnému, že jo, no a jak si člověk sebe cení, že jo, protože každý člověk by měl mít nějakou hrdost. Není to předmět, ale je to lidskej život, jo.

Tazatel (ot. 5): A myslíte si, že Vaše současná situace je důstojná, nebo ne?

Respondent 3: Je nedůstojná, ale já se furt, já se furt jaksi uklidňuju tím, že to je jenom momentální stav. No a nechcu na sebe ani nějak upozorňovat, jak na tom jsem, víte? Jako vůči společnosti okolo mě. Že se prostě snažím chodit čistej, nezapáchat, že jo, a podobně. A nejevit známky toho, kam sem spadl, že jo.

Tazatel (ot. 6): A jak vnímáte svůj vzhled a co byste na něm chtěl změnit?

Respondent 3: Vzhled, no, vzhled... Vzhled, to je jasný, že vzhled asi nezměním, jako že sem zeshedivěl a že mám kruhy pod vočima, že, to nezměním, no a já, jelikož mám tu výhodu, že tady v Židlochovicích mám sestru (obec u Brna, pozn. tazatele), jo? Takže ona mě vypere, jo, nebo tak, takže já mám tu výhodu, což nemá tady x bezdomovců, že si mám kde vyprat, jo a umyt se, jo? Abych nejevil známky toho bezdomovství, nejak.

Tazatel (ot. 7): A jak vnímáte další osoby bez domova?

Respondent 3: No, tak je tady spousta takových, který už, prostě, maj totální rozklad osobnosti, že už nemají ani úctu sami k sobě, ani ke svému okolí, jo? Sou mezi nama tací, kteří sou vzdělaní lidi a chytří lidi, sečtělí, jako je třeba tady ten kamarád, s kterým ste mluvil přede mnou, jo? Ale to sou takový skupinky, těch lidí. Oni se třeba znají, dá se říct, všichni mezi sebou, stýkají se mezi sebou určitý vždycky partie, jo?

Tazatel (ot. 8): Takže je tam nějaká hierarchie?

Respondent 3: No, je tam.

Tazatel (ot. 9): A co vám na nich vadí, nebo na nich vnímáte pozitivně?

Respondent 3: Mně vadí na nich to, že třeba sou tady kluci, kterým mají dvaadvacet nebo pětadvacet let, a že sou na ulici, že tady žebrají, chápete to? Jo, že mají na rozdíl ode mě čistej trestní rejstřík, jo? A mají daleko větší možnosti, než já, že jo. A nevyužijí toho. J nevím prostě, jak si ten život představujou dál, když už teďka si zvykli na tady tohle, jo? Na takovej podřadnej život, jako nedůstojnej. Takže. A nechci říct, sou mezi nama tací, kteří jsou starší, a už jim nikdo práci nedá, že jo, a tady ten systém bohužel nedokáže postarat. Jo, protože jim dá tři tisíce čtyři sta deset korun hmotnou nouzi a čekají, že ten člověk asi z těch peněz se postaví na nohy a že bude bydlet, že bude mět dostatek potravy, nebo financí na jídlo, na oblečení a na všechno, jo... Protože tady ten systém se bude starat o humanitární pomoci do všech možných zemí okolo a o migranty, ale o svůj vlastní národ nějak nejeví zájem.

Tazatel (ot. 10): Hm. Další otázka. Byl jste někdy vystaven nějakému ponižujícímu jednání?

Respondent 3: No, tak jako stalo se to.

Tazatel: Myslím, jako ze strany úřadů, nebo třeba policistů.

Respondent 3: No, tak ze strany policistů, jsou tady určití lidi, jako u městské policie, kteří s nama vychází normálně, teda jako samozřejmě se mnou, protože vidí, že se snažím, nebo že chodím čistě, že na sebe úplně nekašlu, jo? A jsou mezi nima taky frajírci, který vás berou jako špínu a póvl, že jo.

Tazatel: A na úřadech nebo takhle?

Respondent 3: Na úřadech, zatím sem se s tím nějak moc neseťkal, takže jako neochota pochopit situaci, s tím sem došel do styku, jako na sociálce, jo? Protože oni tam chceli nějaký bydliště a já jim říkám, jaký po mě chcete bydliště, prostě já mám v občance (adresa), to je obecní úřad, takže je vám asi jasný, že tam spát nemůžu, neobecním úřadě, že. No, a kdybych jim nahlásil bydliště mé matky, jo, tak oni zjistí, že ona má plnej důchod, jako už starobní, a nedají mi žádnou hotovost a řeknou mě, může vás živit matka. Takže já sem vlastně musel lhát, já sem nucen lhát. No a teďka si shánějte nějakou adresu, kde bydlíte, když vlastně nikde nebydlíte, že... Ale oni po vás nějakou adresu chtěou. A když sem jim řekl, já spím pod širákem, to bylo léto, já spím pod širákem v parku, a ona říká ne, to není možný, tam by policie vyhodila, a já říkám prosím vás, vy ste tam někdy spala, že mi to říkáte? Prostě neochota prostě pochopit, nebo jak bych to řekl, no pochopit realitu věci, že jo. Stejně to bydliště, který jim nahlásím, není pravda. Jenže mi nic jinýho nezbyvá.

Tazatel (ot. 11): A pociťujete negativní vnímání ze strany veřejnosti?

Respondent 3: Tak to víte, že jo. Jenomže já třeba, jakože nejsu zvyklej na takovej život, takže říkám vám, že to беру jako momentální pád, jo, takže já vím, že tady pracuje v Brně brácha, jo, že se tady pohybují lidi z vesnice ve které sem bydlel pětatřicet let, jak sem vám říkal, že tam matka prodala barák, jo, takže se snažím, i když tomu neuhnete, se nevyhnete, aby mě neviděli v této společnosti. Jenže oni to o mě neví, já sem to neřekl ani své vlastní matce, ani ségra vo tom neví, ona si myslí, že bydlím u kamaráda, já sem to nikomu z rodiny neřekl, ani nikomu tak, jo, protože matce nechcu dělat nervy a za druhé se za to stydím, že... Takže voni o tom moja rodina vůbec neví. Nebo možná něco tuší, ale já sem jim ted'ka řekl, protože u mě ségra našla spacák, když sem si šel prát k ní dom, tak sem jí řekl, že bydlím u kamaráda na chatě, takže tam asi je trochu kosa, že musím mět spacák. Ale nebudu jim vykládat, že sem spal někde u Batě, že jo.

Tazatel (ot. 12): A byl jste někdy napadený, jako ze strany veřejnosti, nebo i policie nebo podobně?

Respondent 3: No, ze strany veřejnosti ne a ze strany policie taky ne. Asi ne, ale třeba jako když jsme spali tady s tím kamarádem u toho Bati, no tak to víte, že se to stává o víkendech, že tam spíte a jdou mladí ožralí náctiletí kluci, jo, no a nikdy nevíte, jestli do vás nekopne, nebo co, jo? Takže sem vlastně spal s jedním okem otevřeným, že. Abych si zachránil svou kůži. Protože oni jsou opilí, blbí, jo, no a neuvědomují si, co dělají, že jo.

Tazatel (ot. 13): Jste se svým současným životem spokojený?

Respondent 3: No, tak určitě nejsu, no.

Tazatel Ot. 14): Takže ho vnímáte v podstatě negativně?

Respondent 3: No, tak to je jasný, no.

Tazatel (ot. 15): A co byste chtěl změnit, nebo jak byste toho chtěl dosáhnout?

Respondent 3: No, dosáhnout toho můžu snad nejdřív v červnu, protože to už si můžu zažádat o výmaz z trestního rejstříku a už se můžu jít zaměstnat do nějakýho řetězce že. Kterej mě momentálně devět let vzít nemohl, protože sem měl čtyři roky podmínku a pět let musím být čistej, že jo, abych si mohl zažádat o výmaz z rejstříku trestů.

Tazatel (ot. 16): Takže až dosáhnete toho výmazu, tak...

Respondent 3: Tak už to bude lepší. Že už nebudu muset tady někde shánět nějaký zoufalý fušky na stavbách, nebo takový věci.

Tazatel (ot. 17): Využíváte nějaké sociální zařízení?

Respondent 3: Ne. Já je nemám rád jako, neříkám, že bych od nich nikdy nic nevzal, ale jako je tady třeba ten, co nás jako spojil Karel jako (streetworker, pozn. tazatele), tak neříkám, že bych od něho nic nevzal, třeba, já nevím, náhradní ponožky nebo já nevím co, ale nenavštěvuju to zařízení, protože tam chodí takový existence, ze kterých mě dělá zle jen je poslouchat nebo je vidět. A za druhé mám obavu, že bych tam mohl chytit vši nebo jinačí parazity. Nebo choroby, jako je svrab a takový, že jo. No, oni teda ti, co tam přespávají, musí mět nutnou prohlídku, tu asi jako že nemají šatový nebo vlasový vši, nebo tak jo, nebo svrab, jo. No, ale to co tam chodí na denní centrum, ty nikdo nekontroluje. Takže jako přes den je tam větší riziko toho, než přes noc. Navíc docela to tam zapáchá, protože tam sou většina lidí, co se nemejou, že, a který neviděli vodu třeba půl roku. Takže už jenom to, že tam vstoupíte do té jídelny, otevřete dveře, tak vás porazí docela dobřej ozón.

Tazatel: Tak, a na závěr, chtěl byste něco dodat, někomu něco sdělit, něco vzkázat, kdybyste mohl?

Respondent 3: Tak. Vzkázat nikomu nic nebudu, a já nevím, na co bych se zeptal, protože já vím, že Vy mně v tom asi těžko poradíte. Takže já si budu muset poradit sám, že jo. Je to na mě, že jo.

Tazatel: Tak já Vám děkuju.

PŘÍLOHA P IV: ROZHOVOR (KATEGORIE VĚTŠINOVÁ POPULACE)

Respondent B (většinová populace)

Tazatel: Dobrý den, jmenuji se Jan Navrátil a dělám rozhovor v rámci diplomové práce na téma lidé bez domova a lidská důstojnost. Jedná se o naprosto anonymní rozhovor. Chtěl bych Vás tímto požádat o odpověď, zda souhlasíte s pořizováním záznamu tohoto rozhovoru a rozhovoru samotného. Souhlasíte s nahráváním?

Respondent B: Souhlasím.

Tazatel: Já se Vás zeptám na Váš věk?

Respondent B: Třicet dva.

Tazatel: Pohlaví jste žena a Vaše zaměstnání?

Respondent B: Zahradní a krajinářský architekt.

Tazatel (otázka č. 1): Máte nějakou zkušenost s lidmi bez domova?

Respondent B: No, protože jsem bydlela v (město na Moravě), kde je charita, kde se těch bezdomovců pohybuje dost, tak v podstatě u každého supermarketu člověk tady ty lidi potkává. I různě po městě, takže zkušenost ano.

Tazatel (ot. 2): A vnímáte osoby bez domova spíše negativně nebo pozitivně?

Respondent B: Naneštěstí spíš negativně, protože i ze zkušenosti vím, že většina z nich, aspoň z mé zkušenosti, tak se jim pracovat nechce a v tom stavu, ve kterém jsou, se jim v podstatě líbí.

Tazatel (ot. 3): A myslíte si, že se necháte ovlivnit jejich vzhledem? Jako že jsou třeba špinavý, nebo že zapáchají, při tom hodnocení jak je vnímáte?

Respondent B: No, to je těžká otázka. Většinou asi ano, třeba když člověk spěchá do obchodu a takový nějaký individuum něco chce, tak asi když by požádal člověk, který vyhlíží úplně normálně, tak bych reagovala možná jinak, než na tohodlec toho. Takže asi někdy jo.

Tazatel (ot. 4): Myslíte si, že si za svoji situaci můžou sami, ty osoby bez domova?

Respondent B: Myslím, že někdy jo, a určitě nezlehčuju, jako že spousta lidí prožije nějakou prostě dramatickou situaci a pak se octnou bez bydlení, bez prostředků a, jako může se to stát, takže bych je neházela do jednoho pytle.

Tazatel (ot. 5): Co si představujete pod pojmem lidská důstojnost?

Respondent B: Hm, no. To je podle mě jakoby by, nevím, jak bych to definovala, ale myslím si, že je to jako právo každého člověka na slušný zacházení. Hm, že prostě je to nějaký soubor asi jakoby základních hodnot, kterých by si měl člověk u každého vážit. Jo, že ať ten člověk vypadá jakkoli, tak prostě, má právo na život, má právo na vlastní názor, na to, aby s ním bylo slušně zacházeno a, asi tak.

Tazatel (ot. 6): A mají podle Vás lidé bez domova svou důstojnost?

Respondent B: No, myslím si, že pomalu asi jako že ji ztrácí, postupně, protože jako nemýjou se, zapáchají, prostě ten vzhled je takovej všelijakej a díky tomu, že vlastně žebrají, tak si myslím, že jakoby tím tu důstojnost u většiny společnosti jako ztrácí.

Tazatel (ot. 7): A zasluhují si podle Vás úctu ti lidé bez domova?

Respondent B: Hm, no určitě ano. Já třeba jsem člověk věřící a myslím si, že před bohem jsme si všichni rovni, a nemůžu někoho odsoudit jenom proto, že má odlišnou vizáž, nebo že prostě smrdí, nebo že se mi nelíbí, jak se obléká, a nebo že je zrovna opilej, protože já neznám jeho životní příběh a nevím jako, co je, jako že tohle je vlastně jenom výsledek třeba řetězce událostí, který tomu předcházely. Takže...

Tazatel (ot. 8): A jak si myslíte, že většinová populace, nebo veřejnost, vnímá ty lidi bez domova? Jako většinový názor.

Respondent B: Myslím si, že ten názor je spíš negativní. Myslím si, že... Často jsou to lidi, který nechtějí pracovat, já jsem se třeba setkala s člověkem, který ty bezdomovce oslovil a nabízel jim práci. A kolik z nich do té práce skutečně přišlo? A když už tam přišli, tak kolik dní tam jako vydrželi? Jako, že, prostě já si myslím, že z větší části se jim takový ten životní postoj líbí. Takže... Jaká byla ta otázka?

Tazatel (ot. 9): Jak myslíte, že vnímá většinová populace lidi bez domova?

Respondent B: Negativně.

Tazatel (ot. 10): Byla jste někdy svědkem nějakého ponižujícího jednání vůči lidem bez domova, ať už ze strany většinové populace, případně policistů nebo úředníků?

Respondent B: Hm, asi nebyla.

Tazatel (ot. 10): A naopak, zažila jste, nebo viděla nějaké nevhodné chování bezdomovců?

Respondent B: Hm, otázka, co je nevhodný chování. Někomu vadí, když za ním ten bezdomovec přijde a žádá od něho peníze. Takže jako nic výrazně takhle negativního jsem neviděla.

Tazatel (ot. 11): Jste ochotná lidem bez domova pomoci nebo jim pomáhat a v případě že ano, jak byste jim byla ochotná pomáhat?

Respondent B: Hm, třeba když za mnou přijde bezdomovec a chce peníze, tak mu nabídnu, že mu koupím třeba pečivo, nebo rohlík. A mně se stalo, že na benzínce jsem tankovala, přišla za mnou paní a chtěla, ať jí dám peníze. Tak jí říkám, já vám nedám peníze, ale koupím vám něco na jídlo. Tady mají polívku, koupím vám polívku s rohlíkem a ona, že by chtěla radši bagetu. Tak prostě bagetu za 50 korun si na benzínce nekoupím ani já, takže když má člověk takový zkušenosti, tak třeba, jako udělala bych to znova, ale prostě, jakože chtěla bych jim pomoc, to ano, ale možná úplně nevím konkrétně jak, a nevím, jak se dostat k těm osobám, který by to skutečně třeba ocenili, protože spousta lidí, který potkává na těch ulicích a který žebrají, tak v podstatě mě to přijde, jako že jsou to lidi, kteří si v tom životním stylu libujou.

Tazatel (ot. 12): A myslíte si, že lidé bez domova chtějí vůbec pomoci?

Respondent B: Jak kteří, asi. Jako že je určitě skupina, kterým se to takhle líbí, viz třeba ten (město) týpek, kterej bydlí v lese, tam nahoře a asi mu to vyhovuje, protože je nevázaný, jako že si dělá co chce, no a pak jsou lidi, kteří jsou nešťastní, ale to si myslím, že jsou zase ty typy lidí, který člověk jako takhle nepotká, že by nešli žebrot.

Tazatel: A na závěr, chtěla byste něco sdělit, něco vzkázat, třeba i těm lidem bez domova, na něco se zeptat nebo něco dodat, pokud byste mohla?

Respondent B: Hm, nechtěla. Nic mě nenapadá.

Tazatel: Dobře, tak já Vám děkuju.

PŘÍLOHA P V – UKÁZKA ZPRACOVÁNÍ DAT - KÓDOVÁNÍ

Respondent A (kategorie většinová populace)

Otázky	kódy	kategorie
Otázka č. 1 – Máte zkušenost s lidmi bez domova? Ani ne. Spíš o nich slyším v televizi, ve zprávách a v nějakých reportážích. Osobní zkušenost nemám.	- osobní zkušenost	Osobní zkušenost s lidmi bez domova.
Otázka č. 2 – Vnímáte lidi bez domova spíš pozitivně nebo negativně? No, negativně. Jsou to takoví tuláci a, nevím, jak bych to řekl...	- negativní vnímání - styl	Vnímání lidí bez domova.
Otázka č. 3 – Myslíte si, že se necháte ovlivnit jejich vzhledem? Třeba že jsou špinavý, nebo zapáchají? Tak, taky určitě. Někteří jsou čistí, i když třeba hůř oblíkají, ale větší část jich je ale taková zanedbaná. No, tak to už je zase to jejich bydlení a to vůbec celkový žití, že jo.	- vzhled - způsob života	Vnímání lidí bez domova.
Otázka č. 4 - Myslíte si, že si za tu svoji situaci lidé bez domova mohou sami? No, určitě, Z větší části bych řekl, že si za to můžou sami.	- vina	Vlastní zavinění současné situace lidí bez domova.
Otázka č. 5 - Co si představujete pod pojmem lidská důstojnost? Hm, to je těžký. Nevím, asi bych na to neuměl odpovědět.	- nelze vyjádřit	Lidská důstojnost.
Otázka č. 6 - A mají podle Vašeho názoru lidé bez domova svoji důstojnost? Tak mají, jistě. Oni ten svět chápou jinak, než ostatní lidi.	- vnímání světa	Důstojnost lidí bez domova.
Otázka č. 7 - A zasluhují si podle Vás ti lidé úctu? Tak zasluhují si úctu, jsou to lidi jako celkem, jako každé jiné, dostali se do té situace z různých důvodů, jak říkám,	- zavinění	Důstojnost lidí bez domova

i né vlastní vinou .		
Otázka č. 8 - A jak si myslíte, že většinová populace vnímá ty lidi bez domova, myslíte, že spíš negativně nebo pozitivně? Hm, tak jako celkově se na to lidi dívají jako na flákače, kteří nedělají, no taky nemají žádný příjem, i když jsou mezi nima taky důchodci, že jo, takže ten důchod třeba nějaký mají, ale tak jako nevím. Společnost by se měla, ne jim dávat ty možnosti, jako ty podpory, ale víc se o ně starat. Nabídnout jim něco. Nabídnout jim slušný bydlení a možná i tu práci, pokud by to šlo.	- negativní názor - příjem	Vnímání lidí bez domova.
Otázka č. 9 - Byla jste někdy svědkem nějakého ponižujícího jednání vůči lidem bez domova, ať už ze strany většinové populace, případně policistů nebo úředníků? Ne, nebyl.	- ponižení	Důstojnost lidí bez domova.
Otázka č. 10 – A naopak, zažila jste, nebo viděla nějaké nevhodné chování bezdomovců? No, jak říkám, já jsem se osobně s nima nikdy osobně neseťkal.	- Osobní zkušenost	Osobní zkušenost.
Otázka č. 11 - Jste ochotná lidem bez domova pomoci nebo jim pomáhat a v případě že ano, jak byste jim byla ochotná pomáhat? Asi nebyl.	- pomoc	Pomoc lidem bez domova.
Otázka č. 12 A myslíte si, že lidé bez domova chtějí vůbec pomoci? Myslím, že ani moc ne. Ti, co se tam dostali ne vlastní vinou, tak ti by možná nějakou pomoc přijali, ale takoví ti, už kteří v tom žijí delší dobu, tak si myslím, že těm se asi pomoc nedá. No, že už to vzdali a už si žijou takovej nějaký svůj život.	- pomoc - spokojenost	Pomoc lidem bez domova.

PŘÍLOHA 6 – UKÁZKA ZPRACOVÁNÍ DAT - KÓDOVÁNÍ

Respondent 2 (kategorie osoby bez domova)

Otázky	kódy	kategorie
Otázka č. 1 – Jak dlouho jste bez domova? Já, čtyři a půl roku.		Současná situace.
Otázka č. 2 – A co bylo příčinou toho, že jste se dostal na ulici? No, úraz. A výkon trestu.	- příčina	Současná situace.
Otázka č. 3 – A kde v současné době nejčastěji přebýváte? Hm, teď máme se ženou zaplacený ubytování na Masné, ne, pardon, na Mlýnské. Ano. Není to jako denně, ale snažím se to nějak zvládnout.	- místo	Současná situace.
Otázka č. 4 - Co si představujete pod pojmem lidská důstojnost? To je strašně těžký, protože... Lidská důstojnost. Každý člověk má svoji lidskou důstojnost. Takže a jak si ju představí sám, tak ju má. Jakože já si představuju důstojnost jako bydlení, všechno, ale teď to jako nemám, nebo v téhle chvíli vlastně to musím dělat tak, jak to jde. Ať spím v teple, na posteli a se ženou. Protože jako spíme teď zvlášť.	- spokojenost	Lidská důstojnost.
Otázka č. 5 - Myslíte si, že Vaše současná situace je důstojná nebo spíše nedůstojná? Padesát na padesát.	- pocit	Důstojnost lidí bez domova.
Otázka č. 6 -A další otázka – jak vnímáte svoji vlastní důstojnost? Mám, určitě mám. No, mám, mám. Určitě jo.	- pocit	Důstojnost lidí bez domova.

Otázka č. 7-Jak vnímáte svůj vlastní vzhled a co byste na ně, chtěl změnit? Já si myslím, že víceméně nevypadám špatně, takže já si myslím, že ani víceméně nic. Já se o sebe starám, my se o sebe staráme jako takhle, abychom vypadali jako slušní lidi. A nemyslím si, že vypadám jako bezdomovec.	- vizáž	Vnímání sebe a dalších osob bez domova.
Otázka č. 8 - A jak vnímáte další osoby bez domova? Jak který. Je to těžký posoudit, protože někteří jsou takoví a někteří jsou, kteří na sebe absolutně kašlou, když to řeknu takhle.	- péče o sebe	Vnímání sebe a dalších osob bez domova.
Otázka č. 9 - A co Vám na těch, co nejsou v pohodě, vadí a co na těch, co jsou v pohodě, berete zase pozitivně? Někteří, někteří, někteří jsou svině ale někteří se stavijou za sebe. Takže prostě já vím, že když budu potřebovat pomoc, tak třeba tady kamarád nebo další kamarád, nebo todlencto, musím se za ně postavit a oni za mě. Je to taky padesát na padesát.	- podpora	Vnímání sebe a dalších osob bez domova.
Otázka č. 10 – Byl jste někdy vystaven nějakému ponižujícímu jednání, ať již ze strany úřadů, policie nebo třeba veřejnosti? Ne, ne, ne.	- zkušenost	Snižování důstojnosti.
Otázka č. 11 - A pocítujete negativní vnímání své osoby ze strany jakoby veřejnosti? Ne.	- vnímání	Vnímání ze strany veřejnosti.
Otázka č. 12 - A byl jste někdy napaden, fyzicky nebo slovně ze strany bud' veřejnosti..? Slovně. No, ale strážník taky, ale to bylo víceméně z toho důvodu, že jsem potřeboval peníze, takže jsem jako somroval.	- verbální napadení	Vnímání ze strany veřejnosti.

Otázka č. 13 - Jste v současné době se svým životem spokojený? Nejsem.	- nespokojenost	Životní situace a možnost změny.
Otázka č. 14 - A v současnosti vnímáte svůj život pozitivně nebo negativně? Padesát na padesát.	- situace	Životní situace a možnost změny.
Otázka č. 15 - A chtěl byste něco ve svém současném životě změnit a co? Stoprocentně. Chtěl bych jako sehnat bydlení a jako zlepšit to, bydlet.	- změna	Životní situace a možnost změny.
Otázka č. 16 - A co jste pro to ochotný udělat? Všechno. Já dělám, co můžu, su v invalidním důchodu, takže, já mám to fakt těžký	- ochota	Životní situace a možnost změny.
Otázka č. 17 - A vnímáte možnost změny Vašeho života jako reálnou? Stoprocentně, ano. Vnímám.	- změna	Životní situace a možnost změny.
Otázka č. 18 - Navštěvujete nějaké sociální zařízení pro lidi ve Vaší situaci? Navštěvuju. Bratislavská, Armáda spásy, hm, charita Bratislavská, Armáda spásy, všechno.	- zařízení	Sociální zařízení pro osoby bez domova.
Otázka č. 19 - A jak jste spokojený s rozsahem služeb v těch sociálních zařízeních? Mohlo by to být o hodně lepší...	- hodnocení	Sociální zařízení pro osoby bez domova.
Otázka č. 20 - A co pracovníci v těch zařízeních? Jak kteří... Jinak jako, nebudu jmenovat nikoho, ale je tam padesát procent lidí výborných, a, zas padesát na padesát. Někteří jsou nepřijemní, někteří jsou v pořádku. Jo, že nás znají, že tam chodíme už strašně dlouho.	- hodnocení - pracovníci	Sociální zařízení pro osoby bez domova.